מוֹרֵה נְבוֹכֵי הַלָּשׁוֹן

МОРЕ НЕВУХЕ ГАЛОШОНЪ.

СПРАВОЧНЫЙ СЛОВАРЬ

ошибочно-употребляемыхъ словъ и оборотовъ въ еврейскомъ языкѣ съ указаніемъ ихъ правильнаго употребленія и объясненія ихъ происхожденія.

Пособіе для всѣхъ пишущихъ по еврейски.

Составилъ

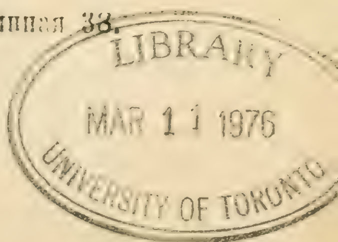
А. Я. Шапиро

съ примѣчаніями и разъясненіями

О. И. Штейнберга,

Инспектора Виленскаго Еврейскаго Учительскаго Института.

Тип. ЛЕВИН-ЕПШТЕЙНЪ Павлинная 38.
ВАРШАВА. 1909.

מוֹרֶה נְבוֹכֵי הַלָּשׁוֹן

(אוֹצַר מִלִּים).

ספר שמושי לכל הכותבים עברית.

בו באו כל השגיאות נגד חֻקי הלשון המצויות בספרותנו, שיש להן ערך כללי, ושיוכלו ללמוד מהן על כיוצא בהן.

מאת

אהרן יעקב שפירא.

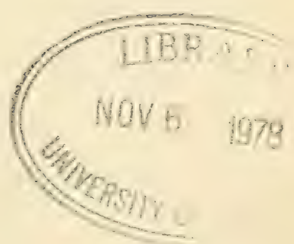
עם הערות והארות

מאת החכם

יהושע שטיינברג ז"ל.

ורשה, תרס"ט.

LIBR
NOV 6 1978
UNIVERSITY

למר אהרן יעקב שפירא !

ראיתי את ספרך אשר בו הנך מבקר את מקרי השגיאות הבאות כפעם בפעם בכתבי הסופרים בשפת עבר בשגגה, אלה משומם עינם ולבם אל פרי מחשבותיהם מבלי בחון את מליהם לאחת אחת בכור דקדוק הלשון, ואלה מאשר לא הסכינו עוד לדעת את חקי שפת עבר ואפני נטית מליה עד תכליתם. ויש גם שגיאות שהורגלו בהם רבים מבני עמנו מאז ועד עתה מבלי שים לב להכיר משחתן.

ועל כן מוצא אנכי את הספר הזה מועיל וראוי להיות כפנס המאיר לסופרים ולמורים ולתלמידיהם המתחנכים בשפת עבר להזהירם ממשגה וממכשול לבל יוקשו בלשונם. ומן המופתים המובאים על הלוחות בספר הזה תעלה ארוכה לשפה הזאת סגלתנו, הנכבדה בעיני כל בני תבל הנאורים למען אשר תהיה ערוכה ושמורה בטהרת הקדש ולא יעלו בה קמשונים המחללים

את יפיה וחין ערכה, ומצאתי נכון לחזק את ידיך בהרבה הערות שונות לפלם מעגל דרכך לעזר ולהועיל לשוחרי שפה עמב באמונה.

ומי יתן והיתה לנו השפה הזאת שפת נביאנו לשפה מדֻברת בפינו גם בהליכות החיים ועניניהם, כי אז היתה לנו שפת הקדש הזאת לשם ולתפארת בעיני העמים כלם.

בברכה וכבוד.

יהושע שטיינבערג.

יום ו׳, ט׳ איר, תרס״ו.

מבוא*)

„כל אשר הוא כמשפט הלשון, יש לאמרו גם אם לא נמצא במקרא; וכל אשר איננו כמשפט, אין לנו לאמרו, אפילו נמצא לו חבר"

(ש. ד. לוצטו).

זוכר אנכי עוד את היום אשר בו קראתי את הלעג הרוקר במדקרות הרב „הן דור של סופרים חדשים קם עתה בספרותנו, והוא בראש חוצות יתהלל כל היום, כי איננו יודע את השפה. ידיעת השפה היתה פתאם לסימן של אדיקות ופסיעה לאחור, ואי־ידיעתה היתה לסמן של חירות ושל כשרונות מיוחדים. כל מה שהסופר העברי בימינו ממעט לדעת את השפה הוא גדול מחברו ברוחו החדשה, מובן מאליו: כי השקפה כזאת נולדה רק במוחם של אלו, אשר מצד כשרונותיהם הדלים ומצד יכלתם המעטה לא היה באפשרותם ללמוד אף מעט אלף־בית כהוגן" (דוד פרישמן, „מכתבים על דבר הספרות", הוצאת אחיאסף, תרנ"ה).

ובעוד שסופר זה מתאונן על דלות סופרינו בידיעת הלשון ודקדוקה ועל שגיאותיהם הגסות, ראיתי באותה שעה עומד סופר אחר בזוית אחרת ומחזק את רוח הסופרים, כי אין להם לשגיאותיהם „לירא מאומה מפני כלל ישן בדקדוק", וכי „שנוייהם וחדשותיהם" הן הן תוצאות ההתפתחות הטבעית של השפה.

וראיה לדבריו מביא מ„חוקר אמריקני אחד בחפצו להראות „עד כמה נשתנתה לשון אנגלית במשך אלף שנה העמיד פסוק אחד „מן „הברית החדשה" זה לעמת זה, לפי העתקה שנעשתה אז „ולפי העתקתו עתה, והנה יצא לו, כי בין אחת ועשרים מלים „של העתקה הישנה רק שתים נשארו בלי שנוי עד היום" (אחד העם, לוח אחיאסף, תרנ"ה, הלשון ודקדוקה).

אבל המשל איננו דומה בזה לנמשל כלל וכלל.

---

*) מעט מהדברים האלה כתבתי ב„הצפירה" שנת 1902, גליון 2-1-200.

האנגלי יתנהג, כי בכל תקופה ותקופה כאשר תשתנה מעט לשונו בעיקרה ימסור את הספרים עם הדקדוק הישן אל מוכרי גבינה לצור בהם את סחורתם, ואכזמפלר אחד מכל ספר יגנוז בארחיו, זכרון לדור יבוא וחומר לחוקר הלשונות, ומה„סך הכל" של השנוים יבנה דקדוק חדש והסופרים ישמרו את הכללים של הדקדוק החדש לכתוב על פיו; עד שמעט מעט יוָספו עוד הפעם שנוים קטנים עם גדולים, ואז יעשה האנגלי עוד הפעם כמעשהו הראשון... אם כן כאשר יחפוץ האנגלי להביא ראיה מן הדקדוק שנכתב לפני אלף שנים, יהיה עליו להוציא מארחיו איזה ספר־מת, להביא ראיה מן המת ההוא לסתור את לשון החיים.

אבל לא כן אנו — אנחנו לא השלכנו מעולם את התנ"ך שנכתב לפני אלפי שנה, ועד היום הוא המקור היחידי לשפתנו העברית החיה במיטב ספרינו, ועל כן המביא ראיה מן התנ"ך הוא מביא ראיה מן החיים; מן הספרות החיה.

וכן היה התנ"ך בזמן האחרון לדוגמא לפני אבותינו כאשר באו לברוא ספרות בלשון עבר וחפצו לתת לה צורה אירופית ולא יכלו לדאבונם להשתמש בצורה של החמר הגדול, שמצאו מוכן לפניהם מהספרות התיאולוגית, כי חכמיה במה שנוגע אל הלשון „עושין ומעשין מה שֶׁלִבָּן חפץ"... וגם מלשון המשנה נודף ריח שפה בלולה מארמית: — „וכי מה איכפת להן לעכברין והלא אוכלות בין מהרבה בין מקימעא אלא אינו"... — ועל כן אף שמצד אחד יכלו לכבד את מחשבות אבותיהם, אבל את הבגדים, אשר הלבישו בהם אבותינו את מחשבותיהם, שהם בעצמם לא הקפידו ביָפים וטהרתם ביותר לא יכלו בוני הספרות לכבד בשום אֹפֶן, ומֻכרחים היו להסב את הגלגל אחורנית ולהחל לכתוב בלשון המקרא, אף כי על ידי זה צמצמו מעט מחשבותיהם לפעמים באפן אכזרי מעט; ועל הסופר היה לשמור בזכרונו בכתבו את דבריו את כל אָפְני משקלי השמות והפעלים כמו שהם בכתבי הקדש, ולא יכול להביא ראיה מן התלמוד במה שנוגע למשקלי השמות והפעלים ולענין זכר ונקבה, שמא הם סותרים את כללי המקרא ודרכיו, באשר לא יביא האשכנזי ראיה, כי מִלַּת „הויז" הוא שם נקבה,

יען שאנחנו בני ישראל המדברים ז׳רגנית הדוטָה ללשונו אומרים: „די הויז״, אף כי יוכל היות שלענין חקירה פילולוגית לא יֵבוש האשכנזי להביא ראיה גם מהז׳רגן שלנו.

ולו באמת השתמרו אז הסופרים בדבר הזה, לתת לַספרות העברית צורת הלשון העברית מזמן כתָבי הקדש, היינו כמה שנוגע למשקל, הזמן, הקשור, המין ועוד, כי אז נקל היה כבָר לסופר בימינו אלה, כמובן, אם גם ילמַד, לכתוב בשפה ברורה בסגנון אירופי וברוח שפתנו הישנה, אבל אחרי שדבר מכרח היה מדרכם זה, כי יָהלו לחקות לא רק את רוח לשון כתָבי הקדש, כי גם את המליצות, הם החלו להשתמש במלים ובמליצות כאלה, שהם בעצמם לא ידעו פירושן האמתי*), על כן לא יכלה הספרות מימי הזמַן ההוא להתפתח כהוגן, כי ה„מליצות״ מלבד אשר שמו עבותים על ידי השפה, נעשו לזרא מהר באף הקורא.

ותוצאה מכרחת היתה מזאת כי תוָלד ריאקציה בספרותנו: החלו לכתוב עוד הפעם ברוח ז׳רגן אמתי: לבלי לשמור את המין, להחליף פעל עומד ביוצא, כפולים — בנחי עין וָו ועוד כאלה, ועל כן עתה גם אם ימָצא איש, אשר ישתמר לכתוב ברוח שפת עבר לא יוכל בכל זאת להמָלט משגיאות קלות ולפעמים גם מגסות, כי כבָר ישנה ערבוביה במחו מהספרות החפשית שהיא „איננה יראה את הדקדוק הישן״ שהוא קורא בכל יום.

וגם הקריאה החפשית — קריאה בלי נקוד — הועילה הרבה לעשות את שדה ספרותנו לשדה של הפקר...

וגם הדקדוק לא יוכל להסיר את הערבוביה הזאת, ידיעת הדקדוק מועילה רק להתקן את השגיאות בענין הגזרות והמשקלים, אבל לענין זכר ונקבה ואֹפֶן קשורי המלים ויחשיהם לא יוכל הלומד לדעת לעולם מהדקדוק. ודבר קשה כזה, שכָל סופר בכל הספריות לומד אותו בבית הספר, על ידי ספרים טובים הערוכים לכך ומפי מורה מומחה לזה, על הסופר העברי למצוא

*) ראה ערך אול, תוגיון, תלפיה...

בעצמו ב„חושו"... לדעת נקל, כי בדרך כזה הוא מוכן לטעות ולהכָּשל על כל צעד, אבל אז כאשר בקרבנו

יָקוּם דּוֹר חָדָשׁ

והדור ההוא ילמַד את שפתו במשטר וסדר, הדור ההוא הלא ידרוש בקול: הבה לנו שפה ברורה! הדור ההוא הלא יהיה מחאה חיה לַחזיון אשר אנו רואים בספרותנו, כי לְמשל לפעל „צוד" יאמרו: צָדַד... צָדָה... צוֹדֶה... בשעה שיש לאמר: צָד, שלפעל „ראג" יאמרו: היא דואג לי, הוא דואג עלי, הוא דואג בעדי *); ומדוע אפוא לא נאמר גם: הוא דואג מלפני, הוא דואג מאחרי, הוא דואג על אדותי, הוא דואג לצדי, הוא דואג למעני, הוא דואג בעבורי, הוא דואג בשבילי? ...

ושנוים עקריים אי־אפשרים כלל בשפה העברית מצד שכבָר נכתבו בשפה העברית הישָׁנה מבחר דברי סופריה מ„אלה המשפטים" ושירת „האזינו" — עד שירי יל"ג וביליק. והשפה מסֻגלת להחליף צורה ולהשתנות רק כשהיא עודנה כחמר היולי שלא נִברָאה ממנו כל דבר; ולא כאשר כבָר ישנה ספרות שלֵמה, לוּ אף שהיא כתובה בשפה צרה מעט, כי המציאות שבכתָב באה וסותרת את הדברים שאינם לפי תבניתה ודרכיה. על כן לפעמים גם הכתָב גרידא לא יתן לעשות שנוים גדולים בשפה, וכדבר הזה נמצא בשפת הסינים „הלשון הזאת כבירה מאד לימים ויען „כי הסינים היו בני תרבות ואנשי קולתורה גם בימים היותר „קדמונים וגם ידעו את מעשה הכתָב, ואת הלשון אשר להם „כתבו גם בכתָב, לכן היה הכתָב למכשול ולאבן נגף להלשון „לבלתי תת אותה להתפתח, ובאפן כזה רואים אנחנו, כי „הקולתורה בעצמה תוכל להיות לפעמים למכשול לאיזה „התפתחות" (יוליוס ליפּרט, תולדות השלמת האדם, תרגום „דוד פרישמן, הוצאת „אחיאסף" עמוד 182).

ותהלה לאל כי שפתנו איננה דוֹמָה לשפת הסינים, כי ספרותה נבראה בשעה שכבָר הגיעה השפה להתפתחות הגונה ודרכיה היו ערוכים בסדר ומשטר, עד כי גם האיש הרגיל לכתוב

---

*) ראה ערך דאג וצוד.

באחת משפות אירופא החיות לא יתאוננו על סדריה וכלליה, אבל איך שיהיה בכל אפן לא תועילינה מאומה ההרחבות וההתפתחות של: נְשׁוֹת, במקום: נָשִׁים; ועוד כאלה, להסיר את הדברים הקשים והחסרונות שבאמת ישנם בשפה הזאת: הנקוד, חסר מלים ועוד...

עוד יש עלינו לשום לב, כי הכותב בשפה זרה ואף המדברה מתוך הלמוד לא נוכל לכנות בשום אפן שנוייו, או יותר ברור, טגרעותיו לטבע השפה. כי הלא טבע השפה לחוד והוא לחוד; הוא רק מלמד בהשפה ברב או במעט כפי למודו ויגיעתו עליה, ויוכל היות, כי המלה או המשפט אשר ייטב בעיניו לרחקו או לקרבו לא תקים אותם רוח השפה האמתית; ועל כן את כל אלה הבאים להחיות שפתנו העברית הבלתי מדברת והכותבים בה לא נוכל לכנות יוצרי השפה רק מלמדי השפה הזאת; כי החוש הטבעי אשר יש להמדבר אותה המקבלה מאבותיו אין אתם, ועל כן על הכותב להזהר לבלתי סור מרוח השפה בכתבו או בחדשו מלים ופעלים חדשים.

ובדבר הזה צריכים להזהר בשפתנו העברית הבלתי חיה יותר מבכל שאר הלשונות הבלתי מדברות. יש אשר גם אם השפה חדלה להיות מדברת, אבל היא השאירה אחריה ספרות גדולה, אשר אין במציאות, כי כל שם ופעל לא יבוא וישנה בה פעמים רבות, ועל כן נקל ללומד אותה לרכוש לו החוש הטבעי הגנוז בתוכה, כי מרוב השנות הדברים ישתרש בזכרונו עמוק עמוק. עד כי לא יוכל הכותב לטעות, אבל לא כן היא שפתנו — ממנה, מימי העת אשר היתה מדברת והכותבים בה לא היו רק כותבים, אך גם מדברים, נשאר אך מעט; מעט מאד הוא התנך הקטן, עד שגם כללי הדקדוק לא בנקל נוכל להוציא ממנו ולדעת אותם לכל פרטיהם, כי יש פעלים או שמות, אשר יבואו פעמים ספורות בתנך, ואין אנו יודעים כלל מקור מחצבתם; מי אביהם? לאיזה מין יתחשבו? *) ועוד ועוד. ואף אם נמצאם פעם או שתים ישכחו מהרה, ונקל מאד להחליפם ולסרבם, ועל כן

*) ראה ערך דיו, כרש, שכין...

לא לפלא יֵחָשב החזיון הזה, אשר אנו רואים בספרותנו, כי גם סופרים גדולים, שאי־אפשר להטיל שפק בכשרונם הספרותי גם בידיעתם את השפה העברית, מחליפים לפעמים שם זכר בנקבה, פעל עומד — ביוצא, חזָיון שלא נמצא כלל בספרות אחרת, גם אצל הסופר מהמין היותר גרוע. ולפי כל אלה מובן הדבר שלא נוכל בשום אֹפֶן להביא ראיה מהם ולאמר שבשגיאותיהם יש „טבעיות".

ולהביא ראיה מהספרות התיאולוגית שלנו לסתור את דברי המקרא בודאי אי־אפשר, כי סיפרֶיהָ לא הקפידו מאומה על שגיאות הלשון אחרי שגם הכותב בשגיאות, לו אף גסות, איננו עושה כל עבירה ואיננו חַיָב, חלילה, כָּרת... וגם „חלול השם" אין בזה...

גם המדקדקים והדקדוק של הימים ההם לא הועילו להיטיב במאומה את הלשון ללכת בדרך סלולה כמו כל הלשונות. הדקדוק היה אז רק ברוח ולא במעשה, כל הפלפולים על דבר קוצו של דגש היו רק משום „יגדיל תורה ויאדיר"... אחרי כי גם ידיעת הלשון היא אחד מחלקי התורה... על כן גם המדקדקים בעצמם לא דקדקו לזרות הלאה את השגיאות, אשר ידעו כי שגיאות הנה. הלשון לא נחשבה אז אף למחלצה להענין, שיתאמצו לתת לה פנים של יפי וסדר הגון. ועל כן לא יוכלו הסופרים של אותה הספרות להיות בני סמכא בדבר הזה, כי להפליט שגיאה שלא במִתְכַּוֵן יוכל גם איש, אשר נזהר לכתוב בלי שגיאות, ומה גם אלה, אשר כל דרכיהם ומעשיהם אומרים לנו: „דברים כאלה לא איכפת לנו כלל!"

התלמיד היהודי בְהַחִלוֹ ללמוד את השפה הרוסית אומר: "привыкаться„ תחת: "привыкать„ או: "спориться„ תחת: "спорить„ ומה חטאתי? הוא מחליף פעל עומד בפעל היוצא, בכל זאת לא יֵחָשב המורה הרוסי ל„עקשן" או ל„פוריסט" אם יאמר, כי אין לאמר כן. ובשפת עבר אם יאמר אדם כי אין לאמר „נכבה" תחת „כָּבָה" או „נוהה" תחת „נגהה" יֵחָשב בעיני רבים למחזיק בנושנות... ועלינו להודות, אף כי לא נעימה ההודעה הזאת, כי רוב „השנויים וההוספות שנעשו בברורות

האחרונים" בשפתנו יצאו מתחת ידי סופרים כאלה, שידיעתם בתורת שפת עבר איננה גדולה מבעלי ה"праздикаться" ברוסית. יש לדאבוננו עד היום סופרים רבים בינינו בעלי כשרון, אשר יצאו מ„בית המדרש" בימי העמידה, שקשה להם כקריעת ים סוף להחל עתה מראשית למוד השפה ולחזור על כל הבנינים והשמות, והם כותבים רק מהנסיון, שנקל להם לטעות. ולא יהיו טובים מתלמידי בתי הספר הבינונים, אשר תלמידיהם מדברים בשפת ארץ מולדתם מימי החלם לדבר, וגם למדו ושנו אותה, בכל זאת אם ישגו לכתוב ולעבור על כלל בדקדוק לא יאמר איש, כי בודאי הרגיש התלמיד בטבעו, כי כן צריך להיות. ואנו אשר מקור הדקדוק שלנו הוא התנך, אדמה, כי אם יבוא אחד ויגלה, כי טעו הסופרים, אף אם יהיו כל סופרי ישראל על כף אחת ומלה אחת מהתנך על כף השנית, צריך להיות, כי השנית תכריע את הראשונה, ואנוסים נהיה לאמר, כי, במחלה מכבודם, טעו. והרי כאן לא „טבעיות" ולא „חוקת חברים", כי אם פשוט שגיאה ואף כי לרוב אין „אחדות" גמורה בין הטועים; סופר אחד טועה במקום זה, והשני במקום אחר — ראיה נכונה, שהשגיאה יצאה מחסרון ידיעה...

ומעציב מאד החזיון, אשר רבים מהסופרים למען כסות את חרפתם זאת הם תופרים להם עָלִים מעצי החרות והחפש, לאמר: אדונים אנו להשפה ולא עבדים נרצעים לה; רק בדרך החרות והחפש תוכל השפה להתפתח כהוגן... ועוד פרַזות כאלה. סופרים כאלה אין לנו כי אם לנחמם בדברים: סופרים חביבים! גזירה היא מלפני הקולתורה, כי על האדם ללמוד הרבה גם שפת אמו, אם יחפוץ לדעת אותה כהוגן, ואף כי האיש האומר להיות ל ס ו פ ר ב ש פ ה ז ר ה, שהוא צריך בודאי ללמוד את השפה ההיא הרבה, הרבה.

דברים אחרים על אדות ספרי זה:

את המאמר של מר אחד העם — „הלשון ודקדוקה" שהזכרתיו למעלה — הוליד הספר של ה. וַרְשַׁבְסקי „להחית שפת עבר" שדבר בו מעט על השגיאות הנמצאות בספרתנו. אבל אחרי שספרו היה כתוב בסגנון ישריח „אבק לשון הריע" נודף ממנו,

וצורת הספר היתה מוזרה, בלי כל סדר, הציו היה „דרוש" והציו „מוסר" לא עשה רשם כלל.

וכאשר באתי אנכי לדבר על הענין הזה התאמצתי לבלתי פגוע בכבוד איש, ואף כי הבאתי דוגמאות להשגיאות מן גדולי הסופרים, בכל זאת לא יֵחָשֵׁב הדבר הזה לפגיעה בכבודם, יען כי הבאתי דוגמאות מן מרבית סופרי ישראל ולא כמו שעשה מר וַרְשַׁוְסקי שהביא דוגמאות רק מאחדים, אם לא יטעני זכרוני, הביא רק מן סופרי עירו מ„אודיסה"...

בכל זאת לקחתי גם מספרו של וַר. את החמר שיכולתי לקחת ממנו, ובחרתי תמיד מכמה טעמים להביא להערותי מראה מקום, אף כי אני בעצמי עמדתי בהן, כלל היה בידי: שנים סותרים זה את זה בעיקר — צא ובדוק אחריהם שמא אחד מהם טועה הוא.

השגיאות או התקונים, אשר הבאתי בספרי יתחלקו:

א) לשגיאות שאין איש שיפקפק בטעותן, וגם מר אחד העם יודה, כי צריכות תקון. לשגיאות כאלה אחשוב: דִּבֵּר מְ..., אֹדוֹת, שְׁפָמִים...

ב) לשגיאות אשר כבר „נתאזרחו" בלשוננו; לשגיאות כאלה אחשוב: לֵילֵךְ, לֵישֵׁב, נָשוֹת... אף כי השגיאות האלה כבר נמצאו במשנה, כי לפי דעתי יש לתת להשפה העברית צורה אחת ולא שיהיו לה מ"ט פנים, אם תחפוץ תוכל לאמר כך, ואם תחפוץ — תוכל לאמר כך... לו חדלנו ללמוד מן המקרא, אז אולי באמת היה „ישֶׁר" לאמר: לֵילֵךְ ולא: לָלֶכֶת, אבל „לרכוב אתרי רכשי" בבת אחת הושב אנכי לאי־אפשר. מובן, כי דין קדימה יש לשפת המקרא. (ואף כי אין להם לה„אזרחים" האלה כל יסוד, כי במה טוב „לֵילֵךְ" מן „בֵּילֵךְ"?..) עוד יותר עשיתי באמרי „רבים טועים לאמר" לא הבאתי כי בתלמוד נמצא כאלה, לבלי לבלבל את דעת הקורא... בכל זאת הבאתי אותם בסוף הספר.

ג) לשגיאות אשר אולי האיש אשר יחפוץ להצדיק את נפשו ימצא מקרא „לתלות את עצמו עליו". למשל: „צִפֹּר" אמרתי כי הוא שם נקבה, אף כי מלבד הפסוק: אשר שם צִפֳּרִים

יְקַנְנוּ (תהלים קד) שמרבים, כידוע, אין להביא ראיה נמצא: כְּצִפּוֹר בּוֹדֵד עַל גָּג (שם קב, ח), כי חישב אנכי שלא יִתָּכֵן הדבר שהרבה שמות יהיו „אנדרוגינוסים" שלא נדע אל איזה מין יתחשבו, יען כי נמצא איזה פסוק יוצא מן הכלל... וטוב יותר להשתמש בו באותו המין או בזה האֹפֶן, אשר יבוא בכל כתבי הקדש, ואת אשר נמצא פסוק „יוצא מן הכלל" יְבָאֲרוּ כל אחד לפי דרכו: החוקר החפשי יאמר — חסרה „תָיו" וצריך להיות: כצפור בּוֹדֶדֶת, כי שגיאה נפלה מסבת רוב ההעתקות של אלפי שנים... המקֻבָּל יאמר — כי יש בזה רמז ל... ואיש פשוט יאמר — הדבר פשוט; המקרא הזה הוא „יוצא מן הכלל" ואין משגיחים בו. כמו שה„בת" שמקבל בידנו מכמה דורות כי למין הנקבה תֵּחָשֵׁב בכל זאת נמצא בבת יפתח: ורק היא יחידה אין לו מִמֶּנּוּ בן או בת (שופטים יא, לד)[1] מלבד וְיִשַּׁחוּ כל בנות השיר (קהלת יב)[2] ועד היום הזה לא עלה אף על דעת שוטה לאמר, כי ה„בנות" זכרים הֵנָּה... (ובכל אפן, הבאתי מלה כזאת להראות, כי לרוב תבוא בנקבה; וגם זה נכבד מאד לדעת).

וכן למשל במלת „אָדוֹן" אמרתי כי הכנויים של השם הזה יבואו לעולם ברבים, ועל כן אף ליחיד יש לאמר „אֲדוֹנֵינוּ" (ביוד אחרי הנון) אף כי נמצא פעם אחת: יאמר נא אֲדוֹנֵנוּ (שמואל א׳ טז) בלי יוד, כי אין כל שפק, אחרי שנמצאהו בכל כתבי הקדש מאות פעמים רק בכנוים רבים, שהיוד התחסר שם רק בכתָב ולא בכח, כיוד הרבים של: אֵילִם שנים (במדבר כט) ועוד ועוד.

ד) לשגיאות אשר אף כי מצד גסותן אינן ראויות להביאן, כי יש בהן משום „זיל קרי בי רב", אך יען כי הִנֵּן שגיאות שכבר הכו שרש בלב מרבית הקוראים, מצאתי למועיל להביא מקצתן להועלת דוברי שפת עבר שאין לבם פנוי לבדוק קריאת כל מלה אם כדין היא. לשגיאות כאלה אחשוב: כְּנָפוֹת, נִרְפַּס,

---

[1]) ראה באורי לפסוק הזה, י. ש.

[2]) ראה מערכי ל״ע § 157 ח׳. י. ש.

בַפִּים... ודִיַּקתי להביא רק את אלה שיש להן ערך כללי ושיוכלו ללמוד מהן על כיוצא בהן.

ה) הבאתי גם מלים כאלה שפירושן האמתי ודרך השתמשותן לא נוכל להעמיד בדיוק, אבל בכל זאת יש לשים לב אל ההשערות שאינן רחוקות מהאמת; לאלה אחשוב: מִפְּתָּן, מַנְגִינָה...

חפץ אנכי להביע את תקותי ואמונתי, כי המבקר אשר יבוא לבקר את ספרי זה, אם רק לא תהיה עקשנותו פרנסתי, ימצא כי תועלת רבה צפונה בו; אחת היא, אם יסכים לכל השגיאות שהבאתי בספרי זה כי שגיאות הנה או לא, ולבלי להודות גם על אחדות מהן הלא אי־אפשר. וכל החפץ באמת בקיום ספרותנו הלא עליו להבין, כי שגיאות הלשון משחיתות את יפי היצירה. רשם מכאיב נשאר בלבנו בקראנו בספרותנו דברים הראוים מצד תכנם ויפים לעמוד בשורה הראשונה בין מבחרי היצירות של המאה העשרים. והנה שגיאות גסות בחֻקי הלשון, וכל הרשם הטוב והנעים יאבד ויעבור כלא היה.

החכם נֶלדֵיקי, אחד מראשי חוקרי הלשונות השמיות בימינו, יאמר במקום אחד: „טוב ויפה היה לו חדלו היהודים לאחרונה לכתוב עברית, אחרי שכל ספרותם החדשה נוסדה רק על שמוש משובש בלשון העברית הקדמונית" (ראה השלח, כרך יד, צד 324). כמובן, לא מפיו אנו חיים, אבל לראבוננו הגדול עלינו להודות, כי לא רק טפה אחת אמת יש בדבריו, כי אם הרבה, הרבה טפות... וזאת היא הסבה שהביאתני לחבר ספר זה.

וילנה, אלול, תרסג.

verloren gehn, пропадать , אָבַד

בִּמְקוֹם : הַסֵּפֶר נֶאֱבַד מִמֶּנִּי,
צ״ל : הַסֵּפֶר אָבַד מִמֶּנִּי.

„אבד״ הוא פעל עומד, ועל כן לא נוכל לאמר : „נֶאֱבַד״ בנפעל, כי מה שרוצה המדבר להביע במלת „נֶאֱבַד״ אותו הדבר יביע העברי במלת „אָבַד״. בכלל לא ידבר העברי בפעולה זאת על אדות בעל „הָאֲבֵדָה״ רק על דבר „האבדה״; תחת אשר יאמר הרוסי „я потерялъ книгу״ או האשכנזי „איך האַבּע איין בּוּך פערלאָרען״, ויהיה נושא המשפט המלים : „я״, „איך״, יאמר העברי ספר אָבַד מִמֶּנִּי, ביחש שמֶנִּי, כמו : אשר תאבד מִמֶּנּוּ (דברים כב, ג) או : ספר אָבַד לִי, ביחש שאליו, כמו : ולאתונות האובדות לְךָ (שמואל א׳ ט, כ). אבל אם יכתוב איש „אָבַדְתִּי את ספרי״, תהיה משמעות דבריו כן : אָבַדְתִּי, אני בעצמי, את ספרי, עם ספרי. כלומר, שהוא אָבַד ביחד עם ספרו. וכן אמרה אסתר : וכאשר אָבַדְתִּי אבדתי (אסתר ד) כלומר אינני דואגת כבָר לי, כי בין כה וכה הִנְנִי אוֹבֶדֶת מעמי ומבית אבי... כי הלא לא התאוננה שאָבַד ממנה דבר מה... ושגיאה היא לכתוב : „אז בעת אשר אָבד את נבינתו״ (יהודה שטינברג, בעיר וביער, הוצאת „תושיה״) וצריכים לתקן : אז בעת אשר נבינתו אָבְדָה ממנו. ועין באגרות ש. ד, לוצטו, הוצאת גרֶבר, (ע. 53 *).

הערה. בכל זאת לטובת דיוק המושגים להרחבת השפה טוב להשתמש באָפְנַיִם ידועים ב„פָּעוּל״ אבוד, אף כי לפעול עומד אין „פעול״ כמו שאין לו „נִפְעָל״, כי אהרי שנמצא מן „בּוֹטֵחַ״ — „בָּטוּחַ״ ועוד כאלה נוכל גם כן לאמר מן אוֹבֵד — „אָבוּד״, למען סמן היטב מצב נושא המשפט בשעה שמדברים על אדותיו, כמו שנמצא : „שאבודה ממנו ואיננה מצויה אצל כל אדם״ (מציעא כב), שאם נאמר : „שהיא אוֹבֶדֶת ממנו״ לא נוכל לדעת אם היא הוֹלֶכֶת ואוֹבֶדֶת או שכבָר אָבדה. לעיין ב„מורה הלשון״ לח. צ. לרנר § 77 את ההבדל בין בינוני נפעל לבינוני פָּעוּל.

*) נא לעין בסוף הספר בחלק „ונטצא בתלמוד״, וכן ייטיב הקורא לעין בחלק הזה אחרי כל ערך וערך.

Väter, отцы ,אָבוֹת

במקום: אֲבוֹתַי הַיְקָרִים,

צ"ל: הוֹרַי הַיְקָרִים.

„אבות" במקום אב ואם. השמוש הזה רגיל בפי הרבה סופרים: „כמה היציאו עליך אֲבוֹתֶיךָ מיום הִוָּלְדְךָ עד היום הזה" (בית ספר עברי ב׳, גרזובסקי, צד 38.) ויש לשים לב, כי אבות־אדם המה שלשלת האנשים הנכרים אשר הולידו זה את זה עד הוליד האחרון בהם את האדם המדבר, — ולא אביו ואמו ילדיו, לאלה יקרא אב ואם (בשתי מלים), הורים, יוֹלְדִים. וצ"ל: „אשר היציאו עליך הוריך מיום הִוָּלְדְךָ עד היום הזה".

ה. א. חזן.

Schwinge, Glied, членъ, маховое перо ,אֵבֶר

במקום: אֵבָרִים,

צ"ל: אֲבָרִים.

אם ביחיד אומרים: „אֵבֶר", יש לאמר ברבוי: אֲבָרִים, 1) כמו: סֵפֶר — ביחיד, הרבוי: סְפָרִים, אֵגֶל — אֶגְלִים. (כן מנקד ברוב ספרי המשוררים האחרונים: ביליק, טשרניחובסקי ועוד) ובתפלת נשמת מנקד: „ועל כן אֵבָרִים שפלגת בנו", אבל לא שגיאה אחת היא בתפלה הזאת. ועין הלאה בערך „זמן" „וקוין". ורבים אומרים, כי מחבר התפלה הזאת היה אינו יהודי (עין בספר ערך תפלה לי. י. קלצקי. וילנה, תרכ"ט. צד 116). 2)

Herr, господинъ ,אָדוֹן

במקום: אֲדוֹנוֹ,

צ"ל: אֲדוֹנָיו.

הכנויים של השם הזה גם ביחיד יהיו: אֲדוֹנֶיךָ, אֲדוֹנַיִךְ, אֲדוֹנָיו, אֲדוֹנֶיהָ, אֲדוֹנֵינוּ (ביוד, 3) כמו: „אֲדוֹנֵינוּ המלך דוד" (מלכים א׳ א, י׳).

---

1) יש אשר תנועות המלוא (צירה וקמץ) תִשָּׁאֵרְנָה באות א׳ בסמיכות השמות, כמו: אֵזוֹר, אֵפוֹד, אֵבוּס. (מערבי לבין עבר, § 116, 4) י. ש. (אבל לא ברבוי. ויש: אַלוֹן — אַלוֹנִים. המחבר).

2) ואולי אפשר להסכים עם הקוראים באחיד „אֵיבָר" במשקל „הֵיכָל" להבדיל את השם הזה מהשם „אֵבֶר" שמשמעו: כנף. ה. א. חזן.

3) עין במבוא בספר הזה, צד XIII.

אֲדוֹנֵיכֶם, ־כֶן, אֲדוֹנֵיהֶם, ־הֶן. ורק במדבר בעדו יבוא בכנוי יחיד: אֲדוֹנִי, ולא: אֲדוֹנָי, להבדיל בין קדש (ארני אלהים) לחול. ולפעמים גם בנפרד יבוא הרבוי במקום היחיד, כמו: אֲדוֹנִים קָשֶׁה (ישעיה יט) שפירושו אָדוֹן קשה. ומפני הכבוד יאמר העברי כן, ותחת שהיה לו לאמר: „אם אֲדוֹנוֹ יתן לו אשה" יאמר: „אם אֲדוֹנָיו יתן לו אשה" (שמות כא) שפרושו: האדון שלו. וכן השם „בַּעַל" במקום שמשמעותו היא „אדון" יבוא בבנויי הרבוי, כמו: „אם בְּעָלָיו עמו (שמות כב) כלומר: בעל הבהמה והוא יחיד, אבל אם יאמר „בְּעָלֶיהָ": „בטח בה לֵב בַּעְלָהּ" (משלי לא) יהיה פירושו: הַבַּעַל שלה (= אִישָׁהּ); בְּעָלֶיהָ, יהיה פירושו: אֲדוֹנֶיהָ = הָאָדוֹן שֶׁלָּה, ותחת: „וירא אֲדוֹנוֹ והנה הוא לבוש בגדו החדש (י. ח. טביוב, עדן הילדים, 49) יש לאמר: „וירא אֲדוֹנָיו והנה הוא לבוש בגדו החדש". ובמקום: „וקראו כל העם יחי אֲדוֹנֵנוּ הנשיא" (זאב יעבץ, דברי הימים, ימי הגאונים, ע. 63) יש לכתוב: „יחי אֲדוֹנֵינוּ" (ביהד). ועין בתלמוד לשון עברי לבן זאב § שז. ובחוברת יוד הרבים לרי יהודה בעהאק.

עַל אֹדוֹת, объ ,о ,von, über.

בְּמְקוֹם: אֹדוֹת,

צ"ל: עַל־אֹדוֹת.

א) מלת „אֹדוֹת" לא תבוא לעולם בלי „על", וכמו שלא נוכל לאמר: „הוא מדבר דבר האשה" רק „על דבר האשה, כן אין לאמר: הוא מדבר אדות האשה, במקום: „עַל אדות האשה" (במדבר יב, א), כי לא נמצא מלת „אדות" בלי „על". ותחת: „אם ידבר הבן אדות אביו או הבת אדות אביה" (מ. בן־יהודה, מלון הלשון העברית, ערך אבא) יש לתקן: „אם ידבר הבן על אדות אביו או הבת על אדות אביה". וגם בשפת רוסיה אנו מוצאים מלות היחס כאלה המרכבות משתי מלים, изъ-подъ, изъ-за, ולא תתפרדנה במושגם זה לעולם.

בְּמְקוֹם: עַל אֹדוֹתוֹ,

צ"ל: עַל אֹדוֹתָיו.

ב) והכנויים של המלה הזאת יבוא ברבוי, כי הבנית המלה הזאת:

היא כמו ברבוי „ות" בסוף. וכן נמצא: „אשר דבר ד' אל משה איש האלהים עַל אדוֹתַי וְעַל אדֹתֶיךָ" (יהושע יד) ובמקום: „בחשבו מַחשבוֹת אוֹדוֹתָה" (פ. סמלנסקי, גמול ישרים, פרק ח) יש לתקן: „בחשבו מחשבות עַל אדוֹתֶיהָ".

ועין בתלמוד לשון עברי לבן זאב § שנ"ז במלת „אֹדוֹת".

אַלֵּץ, принудить, nöthigen.

בִּמְקוֹם: נֶאֱלַץ,
יש לאמר: אֻלַּץ.

העידני חכם אחד, כי טעות היא לאמר „נאלץ" ב„נפעל": ופושקין נֶאֱלַץ לשאת את עיניו (ד"ר י. ל. קצנלסן, בשירי פושקין) במקום: „אֻלַּץ" ב„פֻּעַל". כי לרוב מקביל הפָּעוּל אל הפוֹעֵל והם מבנין אחד: אָכַל – נֶאֱכַל, אִכֵּל – אֻכַּל, והפֹעל „אלץ" ישנו רק ב„פִּעֵל": הציקה לו בדברים וַתְּאַלְצֵהוּ (שופטים טז) ואם כן צריך הפעול להיות מבנינו „פֻּעַל"; ואף כי בעיקר דבריו צדק המעיר, ואם יכתוב איש: „אֻלַּץ" „תבוא עליו ברכה", אבל אחרי שרוב סְפָרֵינוּ הם בלי נקוד יש ל„הקל" בדבר ולכתוב „נאלץ" בנו"ן, לבל להחליף „אֻלַּץ" בְּ„אִלֵּץ", אחרי שבפירוש לא נמצא כי הפעולה הזאת תבוא רק בבנין פֻּעַל, ויש גם במקרא כן: „גָּלָה" – הוא קל, פעל עומד, ומקבל את הפעולה מבנין הִפְעִיל: „הִגְלָה".

אוּל, пузо, dicker Bauch,

כּוֹתְבִים, בָּרִיא אוּלָם,
מִבְּלִי דַּעַת פֵּירוּשׁ הַמִּלִּים.

אול, זכר, ולכן אַיִל = הולך בראש העדר ומזדקר מתוכו, ולכן גם הבטן הזקורה תכונה במליצה נשגבה או התולית: „אול" ופירוש המליצה; אין חרצבות לְמוֹתָם וּבָרִיא אוּלָם (תהלים עג) הוא כי אין קשרים ותלאות מעכבים את מות הרשעים בהגיע זמנם ובטנם בריאה בעודם בחיים. ולפי זה נכיר, מה יפה הוא המשפט: ראשית דבר אודיעכם, כי הודות לאל גומר עלי הנני בריא אולם..." כן העיר, ובצדק, ה' יוסף קלויזנר בספרו

„שפת עבר — שפה חיה״, וכן דעת ה׳ י. שטינברג (משפט האורים, ערך אול) אבל גם לפי דעת אחרים ש„אול״ הוא מן „אֱוָל״ (ויהיה אולם=בֹּחַם) אין כל מקום ל„מליצת״: „בריא אולם גולדתי״ (ה׳ ד. נמברג, העין, הזמן, תרסג, 61) . . . והשם „אוּלָם״ שפירושו: יציע במבוא ההיכל, Vorhalle, предхрамie, בודאי שאין לו כל שייכות אל הפסוק הזה שבתהלים.

Zeichen, Buchstabe, знакъ, буква , אוֹת

בִּמְקוֹם : אוֹתִיּוֹת,
צ״ל : אוֹתָיוֹת.

אות — סמן לקול בכתָב, מינו נקבה, ורבויו: „אוֹתָיוֹת״, אות — סמן לדבר, מינו זכר, ורבויו. „אותות״. המנקדים דרכם לנקד: „אוֹתִיּוֹת״. וטעותם באה מן הכתוב: „הגידו הָאוֹתִיּוֹת לאחור״ (ישעיה מא. כג) ואינו, כי בכל מקום אשר אנו מוצאים צורת הרבוי מעֻברת באות מאותיות „אה״וי״ לפני התימנה, למשל: דוד — דוּדָאִים (אלף), אָמָה — אֲמָהוֹת (הא), (בתלמוד: אֵם — אִמָּהוֹת) קָצֶה — קְצָווֹת (וָו), אחוֹת — אֲחָיוֹת (יוד) בכל אלה תבוא לפני האות הנוספת תנועת ד (קמץ) (אם לא תישאר לפניה תנועת מספר האחוד, כמו: מַלְכוּת — מַלְכֻיוֹת). ואם כן הנקוד הנכון הוא: אוֹתָיוֹת. וה„אוֹתִיּוֹת״ שבכתוב — הן בינוני מן הפעל אָתָה, כמו: פּוֹרִיָּה, בּוֹכִיָּה, וענינן — העתידות, כמו שבא מבֹאר: „וְאוֹתִיּוֹת אשר תבאנה״ (שם, מד, ז). הקריאה „ארבע פְּרִישִׁיּוֹת״ במקום: „ארבע פַּרְשִׁיּוֹת״, היא שטף לשון ההמון, אשר אינני מקפיד כלל על צחות לשונו. ובכלל דרך טעות היא לסופרים אחרים, לנקד מלים, הנמצאות בלי נקוד, כמלים המְנֻקדות, הדומות להן בכתבן, למשל: פָּרָשָׁה, במקום, פַּרְשָׁה בתורה, להשוות „לְפָרָשַׁת הכסף״ (אסתר ד), ברור הדבר כי בכאלה להפלות אנחנו צריכים ולא להשוות. וכן הרבוי מן „מַעֲשֶׂה״, בהוראת ספור, צ״ל: מַעֲשִׂיּוֹת, ולא: מַעֲשִׂיּוֹת*).

ה. א. חזן.

*) ועין בסוף הספר. המחבר.

wo, гдѣ , אַיֵּה

בְּמְקוֹם : אַיֵּכֶם ,
צ״ל : אֵיכֶם .

בכנויים הכבדים שהנגינה תבוא בהם לעולם על ההברה האחרונה יבואו כמו בסמיכות להקל על רהיטת המבטא , למשל : „עוֹלָם" בכל הכנויים יהיה : עוֹלָמִי , עוֹלָמְךָ וכ. ה. , בקמץ תחת הלמד , ובכנויים הכבדים : עוֹלַמְכֶם – כֶן , בפתח תחת הלמד , כמו בסמיכות : „עוֹלָם" (= כּוֹכָב – כּוֹכָבִי , כּוֹכַב – כּוֹכַבְכֶם), ועל כן גם במלת „איה" שבסמיכות תהיה

„אֵי" : „אֵי הבל אחיך (בראשית ד) *), צריכים לאמר לרבים נוכחים. „אֵיכֶם" , וכן מרכבת היא מלת : „אֵיזֶה" מן : „אֵי – זֶה" = אַיֵּה זה , „אֵיפֹה" מן : „אֵי – פֹה" = אַיֵּה פה וע״ד כאלה , ותחת : אַיֵּכֶם , כְּנַי , אַיֵּכֶם השרידים בעם" (ש. מנדלקרן , כותל מערבי , שירי שפת עבר , דפוס ליפציג) צריך להיות : אֵיכֶם , כְּנַי , אֵיכֶם השרידים בעם.

הערה. ולפי דעת אחרים צריכים לאמר : אַיְּכֶם (מסבות השם , כהן וברנוביץ)) – (?)

---

wo da, гдѣ тутъ , אֵיפֹה

כּוֹתְבִים : אֵיפֹה , וצ״ל : אַיֵּה ;
כּוֹתְבִים : אַיֵּה , וצ״ל : אֵיפֹה .

הרבה סופרים טועים בשמוש

המלים „איה ו„איפה" , באמרם כי „איה" באה לשאול על מקום בכלל , „ואיפה" – רק על מקום קרוב (אי־פה), ועל כן יכתבו : אַיֵּה היית ? אַיֵּה תשב ?

---

*) במה „אֵי" נסמך אל „הבל אחיך" יותר מאשר „אַיֵּה" נסמך אל „שרה אשתך" ? (לענין , ויש אשר המלה תבוא בנסמך ויש אשר תבוא בנפרד (עין הלאה , ערך חסרון , בהערת החכם יהושע שטינברג) אבל בזה אין כל ספק כי „אֵי" היא תמונת הנסמך ובכנויים הכבדים צריכים להרכיב עם הנסמך . המחבר) ואולם „אַיֵּכֶם" אין לנקד , כי בכל המלים אשר תבוא בהם ֵ (צירה) לפני ־כֶם לנוכחים , יבוא בנסתרים הכנוי — הֶם (אם ברבוי ואם באחוד , למשל : מִקְנֶה - מִקְנֵכֶם , מִקְנֵהֶם , אבל „יד" — „יֶדְכֶם" , שוא לפני ־כֶם לנוכחים , בנסתרים יהיה : „יָדָם" יְדֵיכֶם , צירה לפני ־כֶם , בנסתרים : יְדֵיהֶם) ; ועל כן לו היה נקוד הנוכחים „אַיֵּכֶם" , כי עתה לא היה נקוד הנסתרים : אַיָּם . אַיָּם אפוא חכמיך (ישעיה יט , יב) רק : אַיֵּהֶם „אַיֵּהֶם אפוא חכמיך" .

ח. א. חזן .

במקום איפה היית? וכו׳. ובאמת מוצאים אנחנו את המלה „איה" נסמכת רק אל שמית או נצמדת לכנויים, ולפני פעלים תבוא רק: „איפה". על פי הדבר הזה אפשר היה לפסוק, כי „איה׳ תבוא לפני שמות במשמע: איפה נמצא, ו„איפה" לפני פעלים, לולא מצאנו „איפה" גם לפני שם: „איפה שמואל ודוד" (שמואל א׳ יט, כב) וגם לפני מול-
שם: אֵיפֹה אתב (ירמיה לו, יט) ואולם בהתבוננו אל הכתובים, יִגָּלה לנו, כי איפה תבוא לשאלה על עצם המקום, ו„איה׳ – כמעט תמיד לתמיהה על הֶעָדֵר דבר ממקומו, כמו: „אַיֶּכָּה?" „אֵי הבל אחיך?" „אַיָּם אפוא חכמיך?" ועוד. ראה הרכסים לבקעה, (בראשית ג, ט).

ח. א. חזן.

sie... nicht, они не... , אֵינָם

בִּמְקוֹם: אֵינָם כּוֹתְבִים,

צ״ל: אֵין כּוֹתְבִים.

יש רבים הטועים לכתוב: „אֵינָם כותבים על נְיָר מחוק", במקום: אֵין כותבים. יטעות היא, כי „אֵינָם" פירושה: הֵם אֵינָם, ואם יחפוץ הכותב לאמר, כי אין דרך בני אדם לכתוב על נְיָר מחוק, man schreibt nicht..., не пишутъ..., פעולה מבלי הראות פועלה, צריך לאמר: „אֵין כותבים׳ בלי כל כנוי.

ח. א. חזן.

Mann, мужъ , אִישׁ

בִּמְקוֹם: הָאִישׁ... הָאֲנָשִׁים...

צ״ל: הָאָדָם... בְּנֵי הָאָדָם...

יש כותבים: „האש תביא תועלת לָאִישׁ׳; „הפרה והכלב נמצאים ברשות הָאִישׁ" במקום: „האש תביא תועלת לָאָדָם"; „הפרה והכלב נמצאים ברשות הָאָדָם".

ח. א. חזן.

Mutter, мать , אֵם

בִּמְקוֹם: אִמְּהוֹתֵיהֶם,

צ״ל: אִמּוֹתָם.

ביחיד: אֵם, הרבוי: אִמּוֹת.

ותחת: וְאִמְּהוֹתֵיהֶם מביאות אותם החדרה (באחד מספרי התלמיד) צריך להיות: וְאִמּוֹתָם מביאות אותם החדרה, כמו: „בהשתפך

נפשם אל חיק אִמּוֹתָם" (איכה ג); וכן תחת: „כי מה מטרתנו דורשת מחנוך הבנות? לא שיהיו — נאמר בלשון כי"ה — „מלומדות" ביותר, אלא שיהיו אמהות עבריות משכילות" (אחד העם, שאלות ארץ ישראל, „בתי הספר ביפו") צ"ל: אמות עבריות משכילות.

אָמָה, Stubenmädchen, горничная

בִּמְקוֹם: אָמוֹת,

צ"ל: אֲמָהוֹת.

אָמָה = שִׁפְחָה. הרבוי: אֲמָהוֹת. אם להשגיאה שלפני זאת (אמהות, במקום: אמות) יש לכה"פ למצוא סמך בלשון רבנן (עין בסוף הספר בחלק „ונמצא בתלמוד"), ועוד יש להצטדק שהשם „אֵם" ברבוי איננו נפרץ הרבה במקרא, קשה מזה למצוא הצטדקות לשגיאה: „על בנות מלכים שנשבו לאמות ולשפחות" (מ. י. ברדיצבסקי, השלח, תרס"ז, ח"א, צד 12) האמות והשפחות (שם. צד 16) במקום: „שנשבו לאֲמָהוֹת ולשפחות..."; והרבוי: „אֲמָהוֹת" הלא נפרץ מאד במקרא.

אנח — הֵאָנַח, seufzen, стонать

בִּמְקוֹם: הִתְאַנֵּחַ,

צ"ל: נֶאֱנַח.

הפעולה הזאת (נשום ושאוף רוח מכאב לב) נמצאת רק כ„נפעל" ולא ב„התפעל", על כן אין לאמר בעבר: הִתְאַנֵּחַ, במקום: נֶאֱנַח. ותחת: „הוא התאנח על צרת ישראל (א. ז. רבינוביץ, בימי המלניצקי, צד 65, הוצאת „מוריה") צ"ל: „הוא נֶאֱנַח על צרת ישראל"*) וכן יש שטועים להשתמש לפעולה הזאת בבנין קל: „גם לְאֶנְחָה אין פנוי" (העמר, קֹבץ ספרותי מדעי, מוצא בארץ ישראל, העורכים: ש. בן־ציון ודוד ילין, כרך ראשון, חוברת ב' צד 55) וצ"ל: גם לְהֵאָנַח אין פנוי" בנפעל, כמו: הֵאָנַח בשברון מתנים" (יחז' כא, יא) וַיֵּאָנְחוּ בני ישראל" (שמות ב, כג) ועוד.

---

*) יש שנפעל והתפעל באים גם במקרא זה במקום זה, „נאספו" — „התאספו", „נקבצו" — „התקבצו" (הראשון מהקל והשני מהכבד). י. ש.

אבל, כמובן, אין להחליף ולהביאם זה במקום זה שלא לצרך כלל, בגון שאין בזה משום הרחבת השפה. המחבר.

Art, образъ , אֹפֶן

בְּמְקוֹם: אוֹפָן,
צ״ל: אֹפֶן.

יש „אֹפֶן״ ויש „אוֹפַן״, הראשון פירושו צד, דֶּרֶךְ, ויבוא בסגול תחת הפא ובלי וו, ורבויו: אֳפָנִים. על משקל: אֹזֶן – אָזְנַיִם: „תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דָבֻר על אָפְנָיו״ (משלי כה, יא) (= אָזְנָיו); בסמיכות: אָפְנֵי = אָזְנֵי, וצריך להיות תחת: „פרטי אופני הנטיה״ (מערכי לשון עבר, י. שטינברג, § 50, ב׳) – „פרטי אָפְנֵי הנטיה״. ונראה שזאת היא רק פליטת הקולמים, כי במקום אחר היא בעצמו מנקד: „אָפְנֵי הַדְּבֵק כנויי הפעול״ (שם, § 102). וכן תחת: „ואולם רק בשני אופנים״ (שם, § 133) צ״ל: „בשני אָפָנִים״.

Rad, колесо , אוֹפַן

בְּמְקוֹם: אֹפֶן,
צ״ל: אוֹפָן.

ו„אופן״ (בוו אחרי האָלף ובפתח תחת הפא) פירושו: גַּלְגַּל, ורבויו: אוֹפַנִּים; ונטיותיו: אוֹפַנִּי, אוֹפַנָּהּ, וכ. ה. ובמקום: „על אָפְנֵי חכמה וסכלות, תִּבְחֶינָה כל עלילות בני אדם (משלי יהושע, שטינברג, ג׳, cap. ד) צ״ל: „על אוֹפַנֵּי חכמה וסכלות״ ותהיה יותר מתאים אל „תִבָּחֶינָה״. והשם החדש „אוֹפַנַּיִם״ – עגלה בת שני אופנים (велосипедъ) נגזר מן „אוֹפַן״. ושגיאה היא לכתוב „אָפָנַיִם״ (שפת ילדים, צד 51).

Stall, стойло , אֻרְוָה

בְּמְקוֹם: אֻרְוָה, אֻרְוֹת,
צ״ל: אֻרָוָה, אֻרָווֹת.

רבים טועים לאמר ביחיד: אֻרְוָה, וברבוי: „אֻרְוֹת״, אף שלא בנסמך, וטעות היא; כי צריכים לאמר: אֻרָוָה. ואמנם איננו נמצא מפורש במקרא, אבל דבר זה אנו למדים מן הרבוי: אֻרָווֹת: „וְאֻרָוֹת לכל בהמה ובהמה״ (דה״ב לב, כח). וטעיתם באה מן הכתוב: „ארבעים אלף אֻרְוֹת סוסים למרכבו״ (מלכים

א׳ ה, י) המירגל בפיהם יותר מן הפניק שבדברי היום ם, שאיננו נלמד ילדים בבתי הספר, ואינו, כי שם „אָרֻית פיסים״ היא בנסמך, אבל הנפרד ממנו היא: „אָרוֹת״, כמו שנמצא בדה״ב. ותחת: „הָאָרְוָה כמו רפת״ (שפת ילדים, ה״א, צד 39), צ״ל: „הָאָרְוָה כמו רפת״, ובמקום: „בְאָרְוֹת יש לו סיסים״ (שם, צד 83) צ״ל: „בָּאָרָוֹת יש לו סיסים״. ועין במשפט האירים לשטינברג.

אָרֹךְ, длинный, lang

במקום: אֲרוּכָה,

צ״ל: אֲרֻכָּה.

„אָרֹךְ״ ליחיד זכר, ושאר הנטיות: אֲרֻכָּה, אֲרֻכִּים... וכן נאמר: אֲרֻכָּה מארץ מדה (איוב, יא; „ותהי המלחמה אֲרֻכָּה״ (שמואל ב׳ ג, א), ולא: אֲרוּכָה, אֲרוּכִים... כי „אֲרוּכָה״ ענינו: רפואה, כמו: „כי לא עלתה אֲרוּכָה לחומות ירושלים״ (נחמיה ד) על כן אין לכתוב: „ומטות אֲרוּכִים על פניו נטוים״ (י. ל. גרדן, כל שירי, חלק ראשון, דרך בת עמי) רק: ומטות אֲרֻכִּים; „אֲרוּכִים לעצל ימיו, והיו למאד קצרו״ (משלי יהושע, שטינברג, cap. כה, טז) — „אֲרֻכִּים לעצל ימיו״.

אִשָּׁה, женщина, Frau

במקום: נָשׁוֹת,

צ״ל: נָשִׁים.

הרבוי הרגיל של השם הזה היא: „נָשִׁים״, ויש גם: אִשּׁוֹת; „אִשּׁת הזמה״ (יחזקאל כג, מד), אבל לא: נָשׁוֹת. ובכל הכנויים ברבוי תפיל היוד והמם, כמו בכל מקום באפן כזה (שסמן הרבוי הן „ים״ בסוף — יָמִים — יָמֵי... ולא: יָמִימֵי), ואומרים: נְשֵׁי, נְשֶׁיךָ וכ. ה. ולא: נְשׁוֹתַי. נְשׁוֹתֶיךָ... ובמקום: „והנה נְשׁוֹתֵינוּ נעמה ותרצה הרות״ (אברהם מפו, אהבת ציון, בעריכת י. ח. טביוב, הוצאת „תושיה״, ע. 12) צ״ל: „והנה נָשֵׁינוּ נעמה ותרצה״; או במקום: „וכעבד לְנְשׁוֹת חן״ (פ. סמלנסקי, גמול ישרים, פרק ח) צריך להיות: „וכעבד לִנְשֵׁי חן״. וכן תחת: „הגוף

הערים של נְשוֹת התבנית, שהיו עומדות לפני בשעת עבודתי (ראובן בריינין, רשימות אמן עברי, פ״ג, השלה, כרך ח, ע. 229) צ״ל: הנוף הערום של אִשוֹת התבנית; הרבוי: „אשית התבנית״, מלבד שיהיה על פי חקי השפה, יהיה בזה יותר מתאים ומדיק לכונתו האמתית (עין משפט האירים, שטינברג, ערך „אשה״).

ב.

בָּטֹה, болтать, schwatzen

בִּמְקוֹם: בּוֹטִים,

צ״ל: דּוֹקְרִים.

על פי איזו „אחוּת הטה״ החלו לטעות ילדהלוך את הפעל „בטה״ ב„דקר״, כאלו היו נרדפים זה עם זה. הטעות הזאת באה מן הכתוב: „יש בּוֹטֶה כמדקרות חרב״ (משלי יב, יח); ודרשת חז״ל: „כל הבוטה ראוי לדוקרו בחרב״ (נדרים, כב, ע״א) עוד הגדילה את הערבוביה, כי מפני סמיכת „בטה״ ל„דקר״ ו„דקר״ ל„בטה״ החלו לערבבם זה בזה: „שבהן מקששים מנהלי המפלגה האנטישמית את דבריהם הבּוֹטִים כמדקרות חרב (הזמן, שנת 1907, № 103) יצריך להיות: „את דבריהם הדוֹקְרִים כמדקרות חרב״.

בֵּין, между, zwischen

בִּמְקוֹם: בֵּינָם,

צ״ל: בֵּינֵיהֶם.

הכנויים של המלה הזאת—ביחיד: בֵּינִי, בֵּינְךָ, בֵּינֵךְ, בֵּינוֹ, בֵּינָהּ; וברבוי: בֵּינֵינוּ, גם: בֵּינוֹתֵינוּ, בֵּינֵיכֶם, —כֶן, בֵּינֵיהֶם, —הֶן; זאת אומרת: ביחיד תבוא בכנויי יחיד, וברבוי – בכנויי הרבוי, ועל כן תחת: „בברית הכרותה בֵּינָם ובינינו״ (יל״ג, כל שירי, ספר ששי, בת ציון) יש לאמר: „בֵּינֵיהֶם ובינינו״; ותחת: „כבר יש בֵּינֵנוּ״ (ש. מנדלקרן, שירי שפת עבר, ״ברכת שלום) יש לכתוב: „כבר יש בֵּינֵינוּ (ביוד).

בְּלְעֲדֵי , кромѣ ,ausser

במקום : בִּלְעֲדִי ,

צ״ל : בִּלְעָדַי .

המלה הזאת , כרוב מלות היחש , תבוא רק בכנויי הרבוי , בִּלְעָדַי , בִּלְעָדֶיךָ . בִּלְעָדַיִךְ . בִּלְעָדָיו , בִּלְעָדֶיהָ , בִּלְעָדֵינוּ . בִּלְעֲדֵיכֶם , ־כֶן , בִּלְעֲדֵיהֶם , ־הֶן . וכמו שבמלת „לפני״ אין לאמר : לְפָנִי . לְפָנְךָ , לְפָנֵךְ ... רק : לְפָנַי , לְפָנֶיךָ . . . כן אין לאמר בזה : „בִּלְעָדֵךְ — צלמות כל חלדי״ (י. ל. פרץ , העגב) רק : „בִּלְעָדַיִךְ — צלמות כל חלדי״ ; וכן במקום : „אשר בִּלְעָדָם לא יכון ולא יקום״ (ז. יעבין , החנוך והישוב , המזרחי) צריך להיות : „אשר בִּלְעֲדֵיהֶם לא יִכּוֹן ולא יקום״ ; „בִּלְעָדָן[1] אפס ותהו נסכה׳ (משלי יהושע , שטיינברג , לז .Cap 2) — „בִּלְעֲדֵיהֶן אפס ותהו נסכה״[2] .

בַּעַל , Ehemann, Herr, мужъ, хозяинъ,

במקום : בַּעֲלוֹ .

צ״ל : בַּעְלָיו .

לשם „בעל״ יש שתי הוראות , הוראה אחת — אִישׁ (בעל אשה , ושנית — אָדוֹן . להוראה הראשונה תבוא בכנויי יחיד : בַּעְלִי ... בַּעְלָהּ ... ולשנית — בכנויי הרבוי : בְּעָלַי . . . בְּעָלֶיהָ . ועין למעלה בערך „אדון״ . רבויו : בְּעָלִים (= נַעַר — נְעָרִים) ולא כמו שרגיל ההמון לקרוא : בַּעֲלִים .

ג.

גָּדֵר , Zaun, ограда

במקום : גָּדֵר קָטֹן .

צ״ל : גָּדֵר קְטַנָּה .

השם הזה יבוא בנפרד : גָּדֵר , ובסמיכות : גֶּדֶר , ורבויו : גְּדֵרוֹת . והוא שם נקבה : „גָּדֵר הַדְּחוּיָה״ (תהלים סב , ד) „וְגֶדֶר אֲבָנָיו נֶהֱרָסָה״ (משלי כד , לא) ועוד .

---

[1]) האחד מן בל עד , והשני מן בל עֲדֵי . י. ש. (אבל גם מן „עד״ אומרים : „עֲדֵי״ . המחבר)

[2]) יבלעדוך ! בלשון הפיטן הוא משגה לא נוכל כפרה . י. ש.

ויש טועים לנַבְּהוֹ: „גָּדֵר ללשונו שְׁנֵי איש, וזקנה תְּהָרְסֶנּוּ" (משלי יהושע, שטינברג, נד cap. כו) וצ"ל: „גָּדֵר ללשונו שְׂנֵי איש, וזקנה תְּהָרְסֶנָּה"; ובמקום: „הגדר אשר סביב בית העלמין פרוץ" (ראובן בריינין, הזמן, תרס"ה, № 186) צ"ל: הגדר אשר סביב בית העלמין פרוצה".

הערה: פעם אחת נמצא השם „גדר" גם בזכר (יחזקאל מב, ז), אך אין מביאים ראיה מפעם אחת, ועוד שהמשפט שם ארך מאד, ובמשפט כזה יש אשר לא יתאים סופו לתחלתו, וכן יאמר שטינברג בעצמו במשפט האורים, כי הוא שם נקבה.

Dummkopf, болванъ , גֹּלֶם

בְּמְקוֹם: גּוֹלֶם,
צ"ל: גֹּלֶם.

רבים טועים לקרוא: גוֹלֶם, בקמץ תחת הלמד: „חמר גֹּלֶם קֹרֶץ מהם" (י. ל. גורדון, כל שירי, חלק חמשי, בריאת האדם) וכן גם בהרבה סדורי התפלה בפרקי אבות נדפס: „וחלופיהן בְּגוֹלָם" (פרק חמשי), וטעות היא, שאם כן צריך היה להיות: גוֹלָמִי, גוֹלָמְךָ... (= עוֹלָם–עוֹלָמִי, עוֹלָמְךָ...) ונמצא: „גָּלְמִי ראו עיניך" (תהלים קלט), ובאמת יהיה יחש הישר של המלה הזאת: „גֹּלֶם" על משקל „חֹדֶשׁ", וכמו מן „חֹדֶשׁ" יהיה: „חָדְשִׁי, כן מן „גֹּלֶם", יהיה: „גָּלְמִי. הרבוי: גְּלָמִים (= קֹמֶץ – קְמָצִים, גֹּרֶן – גְּרָנוֹת, חֹדֶשׁ – חֳדָשִׁים, מפני היות יבוא השוא מרכב).

הערה. וזאת אשר מצאתי במכתבי יל"ג: „הרשיתי לי בדין „לוציענציא פאעטיקא" לנקד משום תקון החרוז גוֹלָם, כמבטא ההמון, ולא גֹּלֶם, כדין" (אגרות יל"ג, אגרת רסג), כנראה כִּוֵּן יל"ג בהערתו זאת לַ„גוֹלָם" של שירו „קוצו של יוד", כי שם הרכיב את הַ„גוֹלָם" על הָ„עוֹלָם", אבל מדוע השאיר את הַ„גוֹלָם" גם בפרוזה?..

Verteidigen, защищать , גָּנַן

בִּמְקוֹם : הֵגִין... אָגִין...

צ״ל : הֵגֵן... אָגֵן...

„גנן" הוא מבנין הקל, מגזרת הכפולים (כסו, סבב). וישנו גם ב„הפעיל": „ה׳ צבאות יָגֵן עליהם" (זכריה ט), ובעבר יהיה: הֵגַנּוֹתִי, הֵגַנּוֹתָ, הֵגֵן... ההוה: מֵגֵן. מְגִנָּה (= הֲסִבּוֹתָ, הֵסֵב... מֵסֵב... אָסֵב...). ויש טועים לאמר בעבר: הֵגִין, הֵגִינָה... ובהוה: מֵגִין... ואינו, שאם כן צריך היה להיות בעתיד: אָגִין, תָּגִין, כמו „נחי עין וו״ (= סור – הֵסִיר, הֵסִירָה... מֵסִיר... אָסִיר, תָּסִיר...) ולא: אָגֵן, תָּגֵן, כמו שנמצא במקרא. ועל כן במקום: „יְהֵגִינוּ עליהם מחמת המלכים (א. ז. רבינוביץ, תולדות עם ישראל, ח״ב, צד 68) צריך להיות: וְהֵגֵנּוּ עליהם... וכן תחת: „האפיטרופ הֵגִין תמיד" (שם, צד 70) צ״ל: „הֵגֵן תמיד".

Verbannung, изгнание , גָּלוּת

בִּמְקוֹם : גָּלוּת מַר,

צ״ל : גָּלוּת מָרָה.

רבים טועים לאמר: גלות מר, גלות ארך, וטעות היא, כי השם „גלות" הוא נקבה: „גָלוּת שְׁלֵמָה" (עמוס א), וכן כל „תיו" שסוגרת את סוף המלה תורה לסמן נקבה (עין מערכי לשון עבר, שטינברג, § 53) ועל כן צריכים לאמר: גלות מָרָה, גלות אֲרֻכָּה, והרבוי מן גָּלוּת – גָּלֻיּוֹת, כמו: חָנוּת – חֲנֻיּוֹת (ירמיה לז, טז).

Beere, ягода , גַּרְגֵּר

בִּמְקוֹם : גַּרְגִּיר... גַּרְגִּירִים...

צ״ל : גַּרְגֵּר... גַּרְגְּרִים...

הַיָּחִיד – גַּרְגֵּר, הרבוי: גַּרְגְּרִים: „שנים שלשה גַּרְגְּרִים" (ישעיה יז, ו) (= מִסְמֵר – מַסְמְרִים) ולא: גַּרְגִּרִים, או: גַּרְגִּירִים (שפת ילדים, צד 66) כמו שרגילים לקרוא בטעות. ולפי זה גם ביחיד אין לאמר: „אל גַּרְגִּיר השעורים עוד גַּרְגִּיר אחד" (י. ל. גורדין, אשקא דריספק), שאלו היה השם „גַּרְגִּיר", היה רבויו: „גַּרְגִּירִים" (= מַחֲזִיק – מַחֲזִיקִים) ולא: „גַּרְגְּרִים", כמו שנמצא במקרא.

וכן במקום: „מהיל כל גרְגִיר" (ש. ל. גורדון. עולם קטן, שנה ראשונה, № 1), צ"ל: „מהיל כל גַּרְגֵּר" ¹).

גרה – הִתְגָּרוּת, дразнить, reizen

במקום: לְהִתְגָּר,
צ"ל: לְהִתְגָּרוֹת.

הפעולה הזאת תבוא ב„התפעל". דרך הפעלים האלה „גל"ה" להשמיט לפעמים בזמן עתיד את ההא בסוף, כמו: אל תֵּפֶן, במקום: אל תִּפְנֶה, אבל במקור תבוא לעולם תחת ה„הא" – „תיו" ואין דרכה להשמט, וכמו שלא נוכל לאמר: „לְתְפַּל", במקום: לְהִתְפַּלֵּל, כן אין לאמר: „וישיאהו לְתְגָּר מלחמה באהיו" (א ז רבינוביץ, תולדות עם ישראל, ח"ד, צד 110) וצ"ל: „וישיאהו לְהִתְגָּרוֹת מלחמה באחיו" ²). וטעותם באה מן הכתוב: „וְהִתְגָּר בו

---

¹) כל השמות אשר יבוא בהם צירה בהברתם האחרונה, אחרי הברה קמוצה (למשל, שופֵט, מַקֵּל, אִלֵּם, מִזְבֵּחַ) יפילו בשנוייהם את הצירה (שופְטֵי, מַקְלוֹ, אִלְּמִים, מִזְבְּחוֹת) מלבד שנים־שלשה אשר הצירה יתקים בהם (אבנט, פרדס), וכל תנועה אחרת אין דרכה לנפול ככה. מזה ברור, כי צורת האחיד מן גַּרְגְּרִים הוא רק גַּרְגֵּר, כדברי המחבר, ומן אֲחַשְׁדַּרְפְּנִים – אֲחַשְׁדַּרְפֵּן, ולא אֲחַשְׁדַּרְפַּן, כאשר בא בספרי המלים לשטינברג. ח. א. חזן.

²) גם אנכי כבר העירותי על זה וביחד עם הערה הזאת הנני נותן בזה עוד הערות שונות כמו שהן נמצאות אצלי רשומות זו בצד זו:

מו"ל המגיד (1884) № 1 לְהִתְגָּר אִתָּם צ"ל להתגרות (והכתוב אל התגר המעתיק): ושם נומר 36 צד 305 לבלי להתגרות מלחמה בחינא. ושם № 10 לתגר בם מלחמה. שם № 39 צד 332 הקיאה איתם ותבריחם ותגרישום (ת' - חֵם - שֵׁם. ושם צד 331 א אבלו ומהתו את פיהם ואומרים לא פעלני און (וכן בא זה כמה פעמים) ושם צד 332 א: ממשלות שנטו אֹזן לדברי הצוררים האלה. שם № 17 תרמ"ד: פן תדבקתם הרעה (צד 138), מלחמות היהודים לשולמן, ווילנא, תרבג, סוף פרק י"ג, צד 126: כי מיד האלהים היתה לו זאת ורק היא הִלְקַתָּה לו את הנצח והחוד: ובהוצאה שניה תקן המחבר הִלְקַתָּה ולא הבין שצ"ל חִזְּקָה. והוציאו מתוכו הו' יהודים 1886), נ. 11 צד 86, לְתוגִין נפשי — נהיג מאד בין הסופרים אשר לבדו

מלחמה" (דברים ב, כד), שבא במקום: וְהִתְגָּרֵה, כמו: "ולמה תִּתְגָּרֶה ברעה" (מ"ב יד, י), אבל במקיר, כמו שאמרתי, לא תחסר פה ההא של סמן הבנין (התפעל) והתיו שבאה במקום ההא של השרש.

Kom her, подойди . גֵּשׁ

בְּמקום : גֵּשׁ ,

צ"ל : גַּשׁ .

סופרים רבים דרכם לנקד בטעות את הצווי מן: "נגש": "גֵשׁ": "רד מעל התיש, גֵשׁ אֵלַי" (שפת ילדים, הוצאת "מוריה", צד 38 *), בסמכם על הסגול המְקף שבכתוב: "גֶשׁ־הָלְאָה" (בראשית יט, ט) וישכחו עוד כתוב אחד אשר בו מְנֻקד בפירוש "גַשׁ" כדין: "גַּשׁ פגע בו" (שמואל ב' א, טו); את הסגול אשר ב"גֶשׁ – הלאה", יש להשוב לאחד משגעונות הנקוד, אשר יבואו כפעם בפעם שלא כדין, כמו: "ולבֶן־שנים", "תשוּמֶת־יָד", אֶל־ידרֹך... ואֶל־יִתְעַל... (ירמיה נא, ג), שבאים במקום; ולבן־שנים, תשומַת־יָד, אַל־ידרֹך ואל־יִתְעַל; או כמו: ואנחנו נִתַּן־לך (שופטים יז, ה), במקום: ואנהנו נִתֶּן־לך. (ומלבד זאת כלל גדול הוא בחקי הלשון העברית שהצווי נגזר מן זמן עתיד: אֶגַּשׁ – גַּשׁ, אֶשְׁכַּב – שְׁכַב, אֶכְתֹּב – כְּתֹב, ועין הלאה, ערך למד. המחבר)

ח. א. חזן.

ד.

besorgt sein, безпокоиться , דָּאַג

בְּמְקוֹם : דָּאַג בְּעַד...

צ"ל : דָּאַג לְ...

הפעל הזה ביחש אל האיש, אשר לשלומו יחרדו נקשר עם למד, כמו: "פן יחדל אבי מן האתונות וְדָאַג לָנוּ" (שמואל א' ט, ה) על כן במקום: הנכם דוֹאֲגים בעד נשמותינו

לשון עבר מזמירות של שבת (ברוך אל עליון). במגיד (1887) № 33 צד א' ע"ב: כאשר ירבו להכותנו כן יוסיף הפטיש להשחת.

יהושע שטינברג.

*) וכן טעו לאמר בן־זאב ושטינברג (עין בלוחות הפעלים של ספרי הדקדוק שלהם).

(ס. ליליֶנבלום, עולם התהו, השחר, שנה רביעית, ע. 635) צ"ל: „הנכם דואגים לנשמותינו"; וכן במקום: „ראובן דואג על שמעון ושמעון דואג על ראובן" (שם, ע. 706) צ"ל: „ראובן דואג לשמעון ושמעון דואג לראובן".

דָּבֵב, redselig machen, сдѣлать словоохотливымъ

בִּמְקוֹם: הוֹבֵב,

צ"ל: לוֹחֵשׁ.

הפעל „דבב" הוא מן הכפולים, והוא בקל פעל יוצא לשלישי, כמו: „דובב שפתי ישנים" (שיר השירים ז), שפירושו: חִכֵּךְ שהוא כיין הטוב משפיע, כי גם הישֵׁנים יחלו לדבר. ובספרותנו משתמשים בפעל הזה להוראת הפטר בשפה (шептать), ואחרים משתמשים למושג הזה במלת: „מלמל". יוכל היות, כי הראשונים סומכים על דרשת התלמוד: „כל מי שנאמרה הלכה משמו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר שנאמר דובב שפתי ישנים" (סנהדרין צ.)—(?)

הערה. ה. שטינברג מחלק ב„משפט האורים" (ערך דבב) את הפעל הזה ואומר, כי בקל עניָנו הפטר בשפה "болтать", ובפעל עניָני גרום ניב שפתים: „сдѣлать словоохотнымъ", ומביא ראיה מן הפסוק „דובב שפתי ישֵׁנים" לאמר: ש„דובב" היא ב„פִּעֵל", אבל אם כן היה צריך להיות „מדובב שפתי ישנים", כבכל בינוני פִּעֵל שהא נוספת על השרש (= סבב — בינוני קל: סוֹבֵב, — בינוני פִּעֵל — מְסוֹבֵב). אך אולי הוא מקור (?) *)

דַּבֵּר, sprechen, говорить

בִּמְקוֹם דַּבֵּר מִ...

צ"ל: דַּבֵּר עַל...

המדברים יהודית טועים לרוב ביחש הקשר של הפעל הזה, הם אומרים למשל: „על אשר לא דברתי מזה מאומה" (לתחית שפת עבר, יצחק בן אשר גרשֻׁנסקי, בהוברת השנית 22) ביחש שממנו, כי הם מתרגמים מלה במלה בלשונם: „וואס

*) ואולי הוא עבר? בכלל מה משפט ברור יש להוציא מכתוב סתום? ח.

איך האָב פֿאָן דעם גאָר נישט גערעדט", ובאמת יביא הפעל הזה ביחש שני, כמו: „מדי דַבְּרִי בּוֹ" (ירמיה לא, יט) או במלת הקשור „עַל", כמו: אשר אדבר עָלֶיךָ (מלכים א׳ ב) או: „עַל אֹדוֹת", כמו: „אשר דִבֶּר ה׳ אל משה איש האלהים עַל־אֹדוֹתַי וְעַל־אֹדוֹתֶיךָ" (יהושע יד). ועל כן צריכים לתקן: „על אשר לא דברתי עַל זה מאומה".

Umsturz, паденie , דְּחִי,

בִּמְקוֹם : דֶּחִי,

צ"ל : דְּחִי.

רבים מנקדים את המלה הזאת: „דֶּחִי", גם שלא במפסיק, (א. בן־יהודה, ב„מלון עברי") ונראה, וכן יאמר שטינברג ב„משפט האורים", שנקודתה היא באמת: „דְּחִי", אך במפסיק צריך להיות: „דֶּחִי", ועל כן יש לאמר תחת: „מִדְּחִי אל דֶּחִי" (פ. סמולנסקי, קבורת חמור, פרק יז) —מִדְּחִי אֶל דֶּחִי, כמו: מִבְּלִי אֶל בֶּלִי, וכן ינקד ש. מנדלקרן (שירי שפת עבר, תשועת מלך רב).

Tinte, чернила , דְּיוֹ,

בִּמְקוֹם : דְּיוֹ שָׁחוֹר,

צ"ל : דְּיוֹ שְׁחוֹרָה.

השם „דיו" נמצא רק פעם אחת בכתבי הקדש, ואין ידוע לאיזה מין יתיחש, והדבר הזה נוכל לדעת רק מן המשנה: „לְדְיוֹ כְּתוּבָה על ניר חדש" (אבות, פ"ד, שתי פעמים שם); „כמה דיות משתפכות" (מדרש רבה, חיי שרה), ובמקום: „הדיו שָׁפוּךְ" (י. ה. טביוב, מורה הילדים, צד 93, הוצאת „תושיה") יש לכתוב: „הדיו שְׁפוּכָה".

Blatt, листъ , דַּף,

קוֹרְאִים : דַּפִּים,

וצ"ל : דַּפִּים.

ברבוי צריכים לקרוא: דַּפִּים, בפא דגושה, ולא כמו שרגילים לקרוא: דַפִים, כי אחרי הפתח שהוא תנועה קטנה יבוא תמיד דגש לסגור את ההברה.

gedruckt werden, быть печатаему , דפס-הִדָּפֵס

קוֹרְאִים : נִדְפַּס ,

וצ"ל : נִדְפַּס .

רבים טועים לקרוא : „נִדְפַּס בווילנה" ... בפא רפויה, וטעות היא, כי כמו שלא נוכל לאמר : נִכְ־תַּב, תחת : נִכְ־תַּב, כי בג"ד כפ"ת בראש ההברה דגושים המה, כן אין לאמר : נִדְ־פַּס (עזרא גלדין, גן פרחים ח"ב) תחת. נִדְ־פַּס, וכן יש לאמר : מַדְפִּיס (= מַכְתִּיב) .

Schwalbe, ласточка , דְּרוֹר

בִּמְקוֹם : דְּרוֹר קָטֹן ,

צ"ל : דְּרוֹר קְטַנָּה .

השם „דרור" היא נקבה, כמו שכתוב : „גם צפור מצאה בית וּדְרוֹר קֵן לָהּ" *) (תהלים פד, ד), וכן בתלמוד היא לשון נקבה : „למה נקרא שמה צפור דרור שדרה בבית כבשדה" (ביצה כד.).
ויש טועים לְזַכְּרָהּ :

„ויהי בנבוא הַדְּרוֹר מזרחה שמש,
„ונבוא ארצה קדם ובמצרים,
„ונֶחְכַּם מכל עוף, מכל רמש,
„ונדע חכמת הוברי השמים".
(יל"ג, כל שירי, ח"ב, הדרור והצפרים)

ובמה שקלקל המשורר הזה תקן משורר אחר :

„בעבור הַדְּרוֹר אל מַסָּעֶיהָ,
„קָנְתָה הרבה חכמה ודעת,
„כי שם רבות ראו עֵינֶיהָ,
„חכמות רבות הָיְתָה שׁוֹמַעַת".
(ש. ל. גורדון)

אף כי הסגנון יותר עברי בדברי הראשון מבשני, כאשר העיר בצדק

---

*) הקן הוא לנקבה לשית בו אפרוחיה, ויתכן גם דרור זכר. י. ש.

אמת היא, כי כל נפש החיה—באדם ובבהמה ובעוף ובכל שרץ—היא שתי פְלֻגּוֹת: זכר ונקבה ; אך לא כל המינים זכו לכבוד להקרא בלשון בני אדם שני שמות : לזכר לבד ולנקבה לבד - לזה זכו רק החשובים שבהם, רק מאלה שבני האדם מטפלים בגדולם : שור, פרה — חמור, אתון ... ויתרם יקראו הזכר והנקבה שם אחד, אשר מינו בדקדוק קבוע בסבות שאינן תלויות כלל בפְלֻגָּתָם בטבע ; כן מצאנו : עורב ... ילדיו אל אל ישועו (איוב) ; נשר יעיר קנו על גוזליו ירחף (דברים). מזה יוצא, כי אם יהיה מין השם דרור נקבה, נשאר נקבה בכל עת ובכל מקום. ח. א. חזן.

בעל המאמר „גירדון בתיר ממיטל" (השלה, 1904).
הערה, וזאת אשר יכתיב יל"ג על אדות השניאה הזאת: „קשה מזה לי להצטדק על מה שהפכתי את הדרור מנקבה לזכר. אזכור, כי בשעת הדפסת המהדורה השניה בקיץ העבר (ואני אז חו"ל במאר־יענבאד) עמדתי בעצמי על דבר זה האחרון, אבל לא מצאה ידי לשנות" (אגרות יל"ג, אגרת רעד).

ובמקום אחר היא מוסיף: „וכן לא נתקררה דעתי בדבר הצפור דרור שקרה לה ההפך ממה שקרה לדינה בת יעקב, שהרי אפילו האומרים שדרור בהוראת הפש הוא מין זכר אומרים שבהוראת עוף כנף הוא נקבה; ואין דרור המשוררים מפקיע אותי מידי שעבוד זה" (אגרית יל"ג, אגרת רפא).

ז.

Recht, право , זְכוּת

בִּמְקוֹם: זְכוּתוֹ יָגֵן,
צ"ל: זְכוּתוֹ תָּגֵן.
רבים אומרים „זכותו יָגן עלינו", וטעות היא, וצריכים לאמר: „זכותו תָּגן עלינו", כי התיו בסוף המלה תורה לעולם לסמן נקבה, מלבד: מָוֶת, בַּיִת, זַיִת. וכן נמצא: „שמואל אמר תמה זכות אבות ורבי יוחנן אמר תחון זכות אבות" (שבת נה.); „מה מכר ראשון לשני כל זכות שתבוא לידו" (קמא ח:), ועין למעלה בערך גלות.

Zeit, время , זְמָן

בִּמְקוֹם: זְמַן,
צ"ל: זְמָן.
רבים טועים לנקד: „זְמַן" בפתח: „וכל אשר ימצא אחר הַזְּמַן ההוא" (תולדות עם ישראל, מאת א. ז. רבינוביץ, ס"ש, צד 71) וככלות הַזְּמַן ההוא (שם) וטעות היא, וצריכים לאמר: „הַזְּמָן" בקמץ: „לכל זמן" (קהלת ג, א); „ואתנה לו זְמָן

(נחמיה ב, ו); „וּזְמָן יִנתן ליה' (דניאל ב, טז) *). הערה. או"ם בארמית נמצא לפעמים גם „זְמַן" בפתח: „עד זְמַן ועדן" (דניאל ז, יב) וכן בתפלת שמונה עשרה: „בימים ההם בִּזְּמַן הזה" (על הנסים), אבל מי נקד את התפלה?

ח.

Sünderin, грѣшница , חוֹטֵאת

קוֹרְאִים: הוֹטַאַת ... קוֹרַאַת ..

וצ"ל: הוֹטֵאת ... קוֹרֵאת ...

רבים טועים לקרוא „חוֹטַאַת": „מעין כבס נפשי הַחוֹטַאַת' (מ. ל. ליליענבלום, קהל רפאים א); „הֲכִי נפש חוֹטַאַת היא העקרה" (ש. אברמוביץ, משפט שלום, 133), כי טעו לאמר, כמו שתחת: „שוֹמֶעֶת" (= פּוֹעֶלֶת) אומרים: שוֹמַעַת, כן תחת: „חוֹטֶאֶת", יֵש לאמר: „חוֹטַאַת"; אבל באמת דין הרחבת אות הגרון איננו נוהג ב„אלף", וצריכים לאמר: „מעין כבס נפשי הַחוֹטֵאת", וכן — „הֲכִי נפש חוֹטֵאת היא העקרה, כמו: „הנפש הַחוֹטֵאת היא תמות" (יחזקאל יח). וכן צריכים לקרוא: קוֹרֵאת, ולא: קוֹרַאַת (קהל רפאים, שם); „בתולה נִשֵׂאת" וכן ה., ועין ב„תלמיד לשון עברי" § יח).

Nadel, иголка , מַחַט

בִּמְקוֹם: מַחֲטִים,

צ"ל: מְחָטִים.

א) מחט מקורו „חוט". השם „מַחַט" יהיה על משקל „נַעַר" (שני פתחים), ו„נַעַר" הוא על משקל „מֶלֶךְ", כי שני הפתחים יבואו במקום שני סגולים, ומפני העין שבאמצע המלה „נַעַר" ישתנו, להרחבת אות הגרון, מסגולים לפתחים, ורבויו: „מְחָטִים" (= נְעָרִים — מְלָכִים), ולא כמו שרגילים לאמר: מַחֲטִים: דְּבוֹק

*) גם בנסמך יִשָּׁאר הקמץ, כי קמץ וצירה אחרי שוא בשמות בעלי הברה אחת הן מן התנועות המוצקות הבלתי משתנות (ראה מערכי לשון עבר, § 115, ג). י. ש.

בְּמַחֲטִים» (יהושע שטינברג, אוצר המלים הרוסי־העברי, ערך „укалывать") „מתפרנס ממעשה מַחֲטִים» (א. ז. רבינוביץ, תע"י, ס"ר, צד 13) וצ"ל: „דָבוּק בְּמְחָטִים „מתפרנס ממעשה מְחָטִים». ועין בסוף הספר, ערך אות.

בִּמְקוֹם: מַחַט קָטֹן,

צ"ל: מַחַט קְטַנָּה.

ב) והשם „מחט» היא מלה תלמודית, ושם היא מין נקבה: „מחט הנמצאת בעוּבי בית הכוסות» (חולין נ:); „מחט הנקובה... מחט שאינה נקובה (שבת, פרק ו), וכן הוטיב להשתמש בשם הזה הסופר מר יהודה גרזובסקי: „והמחט אַיֵּהָ?— אָבְדָה לי» (בית ספר עברי א', צד 40) ובמקום: „ראה הקרדם את המחט שֶׁהוּא תוֹפֵר» (א. גוטמן, בן עמי, ספר שני, צד 76, הוצאת „מוריה") צ"ל: „ראה הקרדם את המחט שֶׁהִיא תוֹפֶרֶת».

Hafen, гавань, חוֹף

בִּמְקוֹם: חֻפִּים,

צ"ל: חוֹפִים.

יש טועים לנטות את השם הזה: חֻפִּי. חֻפְּךָ... כדמות תֹּף — תֻּפִּי... תֻּפִּים...*) „על חֻפָּיו נוצצות רב־פניני־אור» (נ. פינס, הזמיר, צד 48, הוצאת „מוריה"); „חֻפִּים» (ישצקי, תרגילי הדקדוק העברי, צד 13, הוצאת „תושיה») , והדבר טעות, השם „חוֹף» בא בכל מקום מלא בו', וכלל הוא, כי השמות שנקודם הוא חולם בלי ו' ישתנו ברבוי לקבוץ ודגש אחריו, כמו: דֹּב — דֻּבִּים, — תֹּף — תֻּפִּים, אולם השמות שיש להם ו': קוֹף, קוֹץ, סוֹף ישארו בכל הנטיות בנקודם הראשון: קוֹפִים, קוֹצִים, סוֹפִים, וצ"ל: „על חוֹפָיו נוצצות רוב פניני אור».

ח. א. חזן.

erwarten, ждать, חִכָּה

בִּמְקוֹם: חִכָּה עַל...

צ"ל: חִכָּה לְ...

המדברים יהודית טועים לרוב ביחש הקשור של הפעל הזה, ואומרים: „ויחכה עַל נעמן» (מ. ל. לילינבלום, עולם התהו, השחר, שנה רביעית, ע. 634), כי הם

*) השם הפרטי: „חֻפִּים» (בראשית מו) הַטְּעָם. המחבר.

מתרגמים מלה במלה מלשונם: אונד ער האט געווארט אויף נעמן׳ן״. ובאמת יחש הקשור של הפעל הזה הוא יחש שאליו, כמו שכתוב: „אם יתמהמה חַכֵּה לו״ (חבקוק ב), (כל חוכי לו (ישעיה ל, יח). י. ש.), ועל כן צריכים לאמר: „וַיְחַכֶּה לַנַּעֲמָן״.

הערה: אך הוא תמיד נקשר בלמד, ולא במלא „אל״, ופעם אחת נמצא ביחש הפעול: „ואליהו חִכָּה אֶת איוב בדברים״ (איוב לב, ד) *).

חלל–הֵחֵל, начать anfangen

כּוֹתְבִים: הַחִילוֹתִי...

וצ״ל: הַחִלּוֹתִי...

העבר: הַחִלּוֹתִי, הַחִלּוֹתָ וכן הלאה; ההוה: מֵחֵל: „אנכי מֵחֵל להרע לכם״ (ירמיה כה) מְחִלָּה וכו׳; העתיד: אָחֵל, תָּחֵל, תָּחֵלִּי וכ. ה., הפעולה הזאת תבוא בעברית בהפעיל מגזרת הכפולים (הלל), כמו: הֲסִבּוֹתִי ... מֵסֵב ... אָסֵב ... בדגש בלמד הפעל, תחת האות ההסרה. ורבים טועים לכתוב: „הַחִילוֹתִי״, ביוד אחרי ההית: „אשר החילותי לצייר״ (ראובן בריינין, רשימות אמן עברי, פרק ד׳, השלח, כרך ח), „אז החילותי לצייר וללמוד בשקידה רבה״ (שם, פ״ג) „ואני מאז החילותי לחקור״ (יוסף קלויזנר, שם, כרך ז. ע. 121), אבל יש אשר היוד תשנה את ההוראה האמתית של הפעל, כי „החילותי״ ביוד, שרשו יהיה „חלל״, והעתיד שלו יהיה: אָחִיל, שפירושו: רָעוֹד, трепетать ... ויהיה אפוא „החילותי״ — רָעַדְתִּי (= סור — הֲסִירוֹתִי ... אָסִיר).

הערה: יש בתלמוד פעל להוראת הפעולה הזאת: הִתְחֵל, ההוה: מַתְחִיל, (וכן בלשון רבנן התרים ומתרימין מן רום, י. ש.), ואף כי גזרה משונה היא, כי כמו שאין לאמר מן „תְּפִלָּה״ — הִתְפַּלֵּל, כן אין לאמר: מן „תְּחִלָּה״ — „התחל״, בכל זאת טוב להשתמש בו להרחבת השפה להוראת איש, שהֵחֵל זה עתה לעשות או ללמוד דבר מה: „начинающій“ „אנ־פאנגער״, למשל: ילדים מתחילים = ילדים שהחלו זה עתה ללמוד.

---

*) בבואו לענין אחר: עמד מענות את איוב. י. ש.

gewöhnen, пріучать , חָנַךְ

בִּמְקוֹם : לְחַנֵּךְ ,
צ"ל : לַחֲנוֹךְ ...

רבים כותבים : „ההורים צריכים לְחַנֵּךְ את הילדים", (עין במלון עברי לא, בן־יהודה, ערך חנך) והכתוב אומר : „חֲנֹךְ לנער על פי דרכו (משלי כב , ו) , ולפי זה יהיה מקורו בקל : חָנֹךְ , ולא : חַנֵּךְ, וההוה יהיה : חוֹנֵךְ , ועל כן יש לאמר : „ההורים צריכים לַחֲנוֹךְ לילדים" [1] .

הערה : כבר נתקבלה בספרותנו לקרוא לאיש העוסק בגדול הילדים והתפתחותם : „מְחַנֵּךְ" (гувернеръ) , שהוא נגזר מן הוה „פִּעֵל" , ויש לקבל את השם הזה במה שנוגע לאיש שעיקר עבודתו בכך , כדרך כל בנין פִּעֵל שמורה להתמדת הפעולה או להחזקה יותר מבקל (כמו : צָמַח – לאט , צִמֵּחַ–מהר ; שָׁבַר–מעט , שִׁבֵּר– לרסיסים) .

Verlangen, Sache, желаніе, вещь , חֵפֶץ ,

בִּמְקוֹם : חֲפֵצִים יְקָרִים ,
צ"ל : חֲפָצִים יְקָרִים .

„חֵפֶץ" , הרבוי יהיה : חֲפָצִים (= סֵפֶר – סְפָרִים , איתן הנקודות) „וכל חֲפָצִים לא ישוו בה" (משלי ח , יא) , ומן הפעל „חפץ" יהיה ההוה : „חֲפֵצִים" , לאמר : אנחנו חֲפֵצִים , אתם חֲפֵצִים . [2] ובמקום : „וַחֲפֵצִים יָפִים ויקרים" (החיים והטבע, שנה שנית, 144) צ"ל : „וַחֲפָצִים יפים ויקרים" [3] .

Mangel, недостатокъ , חֶסְרוֹן ,

בִּמְקוֹם : הַסָּרוֹן ,
צ"ל : חֶסְרוֹן .

רבים טועים לקרוא : „הַסָּרוֹן" : „אולם הַחִסָּרוֹן מְמֻלָּא במהירות נפלאה" (החיים והטבע , תרסה , – . א , צד 840), בדמותם, כי „חֶסְרוֹן" יבוא רק בסמיכות , וטעות היא , כי

[1] ואולם נכון גם לבנות ממנו פִּעֵל חַנֵּךְ גם התפעל הִתְחַנֵּךְ . י. ש.
[2] עין באור נטיות הראשון והשני במשפט האורים על מקומם . י. ש.
[3] טעות כזאת מצויה גם במלות אחרות אשר יש דומה להן בכתבן , למשל : „וְמֵן שחורים, ומצא לְבֵנִים" (וצ"ל : לְבָנִים) בגדים יְשֵׁנִים (– יְשָׁנִים). ח.

הכתוב אומר: „וְחֶסְרוֹן לא יוכל להמנות״ (קהלת א) גם שלא בסמיכות, (יהושע שטינברג אומר: „ובלשון המשנה חִסָּרוֹן״ (משפט האורים, ערך חֶסְרוֹן), מנין לו זאת? ...) *)

Scherbe, черепокъ ,חֶרֶשׂ

כּוֹתְבִים: חֶרֶס,

וצ"ל: חֶרֶשׂ.

„חרס״ בסמך פירושו: שֶׁמֶשׁ, כמו: „האומר לַחֶרֶס לא יזרח״ (איוב ט), ולהוראת כְּלִי העשוי חמר צריכים לכתוב כְּלִי חֶרֶשׂ, בשין שמאלית, כמו: „וכלי חֶרֶשׂ אשר תבשל בו״ (ויקרא ו), וכן כותבים חֶרֶשׂ להוראת התיכת כלי חמר שבור, כמו: „ויקח לו חֶרֶשׂ להתגרר בו״ (איוב ב). ותחת „ובקול כלי הַחֶרֶס״, (יל"ג, קוצו של יוד), יש לכתוב: „ובקול כלי הַחֶרֶשׂ״, כי כיון שיש הבדל במשמעותן אין לזלזל בדבר. (ועין ב„מכתבים ע/ דבר הספרות״ לד. פרישמן, הוצאת „אחיאסף״ ע. 55).

ט.

ertränken, утонуть ,טָבַע

בִּמְקוֹם: לְטִבֹּעַ,

צ"ל: לְטַבֵּעַ.

א) „טָבַע״ הוא בקל פעל עומד, ואם יאמר אדם: „אתה טָ בַ עְ תָּ את ראובן״ (בקל), יהיה פירושו: אתה יָרדת במצולות יחד עם ראובן, כמו שנאמר: „טָבַעְתִּי ביון מצולה״ (תהלים כט), שפירושו: אני בעצמי טָבַעְתִּי. ואם יחפוץ הדובר לאמר: „אתה הורדת את ראובן למצולות״, עליו לאמר: „אתה טִ בַּ עְ תָּ את ראובן״ (בפִעֵל), מהמקור: „טַבֵּעַ״ (потопить), וכן נמצא בתפלת שחרית: „וזדים טִבַּעְתָּ״. ופעול של הבנין הזה יהיה „טֻבַּע״ ב„פֻּעַל״, שהוא מקבל תמיד את הפעילה מפִעֵל „טֻבְּעוּ בים סוף״ (שמות ט, ו).

---

*) יש גם סמיכות השם לענין, כמו מְקוֹם לא ידע אל, שְׁנוֹת ראינו רעה ודומיהם לא מעט (מערכי לשון עבר 140 § ד). יהושע שטינברג.

ההערה הזאת חריפה ויפה ... אבל הוכחה כי יש שם „חִסָּרוֹן״ אַיִן. המחבר.

ובמקום : „ולרוב יצליח בידו לְטָבוֹעַ את הנמר״ (אברומוביץ, תולדות הטבע, ה״ר 247) צ״ל : „ולרוב יצליח בידו לִטְבֹּעַ את הנמר״. (עפ״י וַרשוּטקי)

במקום : נִטְבַּע,

צ״ל : טָבַע.

ב) ולפי האמור בסימן א׳ ש„טָבַע״ בקל הוא פעל עומד, אין לו, כמובן, „נפעל״. (עין למעלה, ערך אבד), ובמקום : „והגינית לא נהפכה ולא נִטְבָּעָה״ (א. ז. רבינוביץ, תולדות עם ישראל, חלק שלישי, צד 12) צ״ל : „והגינית לא נהפכה ולא טָבְעָה״, ואם אחר חפץ לטַבֵּעַ אותה, צ״ל : „ולא טֻבְּעָה״.

טֶלֶגְרַמָּה, Depesche, телеграмма

כּוֹתְבִים : תֶּלֶגְרַמָּה,

וצ״ל : טֶלֶגְרַמָּה.

רבים בחפצם להיות מקוריים, בביכול, מְגַיירים את המלים הלקוחות משפות זרות, וכותבים למשל : „תלגרמה״ בת׳, ולא ישימו אל לבם, כי בכתבם כן גורמים הם, כי המלה תשתנה בקריאתה בכל פעם ללא צרך כלל, אחרי שוא נע יקראו „וְתֶלגרמה״, בתיו רפויה, ולמה זאת? כן ראיתי, כי יש כותבים „בַּרְשוֹ״ בב׳, ולא ידעו ולא יבינו, כי ב׳ בראש ההברה תבוא לעולם דגושה, ואם כן צריכים לקרוא „בְּרְשוֹ״, וכאשר תאמר „בַּרְשוֹ היא עיר המלוכה של פולין״ יביטו עליך כעל מטרף בדעת... האין כדאי לכתוב את כל המלים האלה פשוט בקריאתן בשפות העמים בט׳, ו׳, ק׳ (שלא יבוא בהן דגש קל, ואם יבוא דגש לא ישנה הרבה את קריאתן). ובמקום : ברשו, תלגרמה, תורכיה, כרכתוריסתיכה, כרל מרכס... האין טוב לכתוב : וַרשה, טלגרמה, טורקיה, חרקטריסטיקה, קרל מרקס?... ועוד גורמת האָרטגרפיה הזאת שלא תוכל למצוא המלים האלה בשום ספר מלים שבעולם, אחד כותב : כרקטריסטיקה, ובא השני וכותב : חרקתריסתיקה, ובא השלישי וכותב : חרכתוריסטיקה, וכן הלאה... לא ב„מקוריות׳ כזאת תִוָשע ותִבָּנה השפה העברית! ה„מקוריות״ הזאת איננה רק מתעה את הקוראים : פעם אחת נזדמן לי איש אחד ובמרוצת דבריו הזכיר ע״ד מאמר שקרא מאת „הֶרְכְּבִּי״, בתחלה חשבתי, כי הוא מדבר על אדות מחבר קדמון, אשר לא שמעתי את שמעו, אבל אחרי

רב עמל ובקשי גדול עלה בידי לדעת, כי אל הדר אברהם הרקי בינתו, יכן נמצאו בתחלת שיחתי במצב בוני המגדל בשעתם, ולא שמענו איש את שפת רעהו, ובודאי בין יהודי פרס או ארץ ישראל, היושבים הרחק ממקומנו, יש הרבה הטועים לקרוא כן את השם הזה והדומים לו עד היום...

Hülle, покрывало, טלית,

במקום: טלית קטן,

צ"ל: טלית קטנה.

השם „טלית" הוא ממין הנקבה, וכן תאמר המשנה: „שנים אוחזין בטלית, זה אומר: אני מצאתיה (מציעא ב') „טלית שכלה תכלת", וטעית היא בפי רבים לאמר: טלית גדול", „טלית קטן". (ועין למעלה, ערך „גלות").

kennen, знать, ידע,

במקום: בידע... לידע...

צ"ל: בדעת... לדעת..

הפעל „ידע" הוא מן נחי פ"י, כלומר שהיוד שלהם שהיא פא הפעל, נחה ותחסר במקום שתוכל להיות הסרה, כגון שהיוד תבוא בין שתי אותיות אחרות ותוכל להשמט – בעתיד: תדע (מן ידע = תידע), וכן תפול היוד כשתבוא עם אחת מאותיות בכל"ם: בדעת... לדעת... (תיו נוספת בסוף), תחת: בידע, לידע...; וכן תחת בידעם, צריכים לאמר: בדעתם. ועין ב תלמיד לשון עברי" § רטש.

gehen, итти, ילך-ללכת,

במקום: בילך... לילך...

צ"ל: בלכת... ללכת...

עם אותיות בכל"ם צריכים לאמר: בלכת... (גם אפשר בהלך י. ש.) ללכת... ולא: בילך... לילך... עין למעלה, ערך ידע, וב„תלמיד לשון עברי" § רם.

יִלל–הֵילֵל, вопить, wehklagen

בִּמְקוֹם: מְיַלֵּל,
צ״ל: מֵילִיל.

הפעולה הזאת תבוא רק בבנין הפעיל; העבר: הֵילַלְתִּי, הֵילַלְתָּ... ההוה: מֵילִיל, מְילֶלֶת... העתיד: אֵילִיל, תֵּילִיל... גם אֵילִיל, תֵּילִיל... (= ינק – הֵינַקְתִּי. מֵינִיק. אֵינִיק). ובמקום: „נודו לְמְיַלֶּלֶת על נהרות בבל״ (כל שירי יל״ג, ספר ראשון צד 72) צריך להיות: „נודו לְמֵילֶלֶת״ וכן ידקדקו לכתוב ב„ההיים הטבע״, „ומתוך רעשו בכה נְיַלִּיל״ (יהודה שטינברג, שם, שנה שנית. צד 176)... ובצדק, כי כמו שאין אומרים בעבר „יִלַּלְתִּי״ בפִעֵל, תחת „הֵילַלְתִּי״ כנכון, כן אין לאמר בעתיד: אֲיַלֵּל, תחת: אֵילִיל.

וכן יוצא לפעמים אצל אחרים הפעל הזה „אדרוגינוס״ לגמרי, תחלתו פִּעֵל וסופו הפעיל: „יַלְילִי, יַלִילִי, יַלִילִי״ (העמר, קבץ ספרותי מדעי, מוצא בארץ ישראל, העורכים: ש. בן־ציון ידוד ילין, כרך ראשון, חוברת ב׳, צד 57) כי לו היה פִּעֵל היה צריך להיות: „יַלְלִי, יַלְּלִי, יַלְּלִי״ (= דַּבְּרִי, דַּבְּרִי, דַּבְּרִי) ואם הפעיל צ״ל: „הֵילִילִי, הֵילִילִי, הֵילִילִי״ (= הֵינִיקִי) כמו: „הֵילִילִי חשבון״ (ירמיה מט, ג), ואל יביאו לי ראיה מן „יְרַדֵּף״ (תהלים ז, י) שהוא גם כן מרכב מן יִרְדֹּף ומן יְרַדֵּף, קל ופִעֵל, כי אין מביאים ראיה מן המשונים...

הערה: מר גרזובסקי ומר קלויזנר ב„מלון של כיס״ שלהם הביאו „יִלֵּל״ בפִעֵל, ולראיה לדבריהם הביאו פסוק מפֹרש מן הגמרא: „התחילה בוכה וּמְיַלֶּלֶת״, אבל אין זה רק אחיזת עינים, קרי: „התחילה בוכה וּמֵילֶלֶת״...

יָעַץ, совѣтовать, rathen

בִּמְקוֹם: מְיַעֵץ,
צ״ל: יוֹעֵץ.

הפעולה הזאת לתת עצה, תבוא רק בקל; העבר: יָעַצְתִּי, יָעַצְתָּ, יָעַץ... ההוה: יוֹעֵץ, יוֹעֶצֶת (גם: יוֹעֶצֶת)... העתיד: אִיעַץ, תִּיעַץ...

ורבים טועים להשתמש לפעולה זאת בבנין פִּעֵל: „מְיָעֵץ „אחד העם״ לבעלי אחיאסף״ (ראובן בריינין, דבר אל הקורא, לוח אחיאסף, תרס״ג) וצ״ל: „יוֹעֵץ „אחד העם״ את בעלי אחיאסף״, כמו: „אשר הוא יוֹעֵץ עָלָיו״ (ישעיה יט); „בזאת

וכ.עת יָעַץ אחיתפל את אבשלם׳ (שמואל ב׳ יז, טו), ובמקום: „יש מְיָעֲצים להחלץ מן המצר״ (יוסף קלויזנר, שבת עבר – שפה חיה. ע. 57) צ״ל „יש יוֹעֲצִים להחלץ מן המצר׳.

Schönheit, красота ,יְפִי

בִּמְקוֹם : יוֹפִי,

צ״ל : יְפִי.

יש רבים הטועים לקרוא : „יֹפִי״ בחולם על היוד, גם שלא במפסיק (שירי שפת עבר, הַיֹּפִי והאמת, ש. מנדלקרן, ליפציג) ואיננו, כי „יֹפִי״ בחולם יבוא רק במפסיק (אס״ף) כמו מן דֶּפִי, צְרִי, חֱלִי – דֹּפִי, צֹרִי, חֹלִי.

הערה : י. שטינברג מחלק את השם הזה ואומר, כי בסמיכות צריכים לאמר : יְפִי, כמו : „יְפִי חכמתך (יחזקאל כח, ז) בנפרד : יֳפִי, ובמפסיק : יֹפִי : שקר החן והבל היֹפִי (משלי לא, ל) (משפט האורים, ערך יְפִי).

---

ausgehen, выйти ,יָצָא

בִּמְקוֹם : לֵיצֵא ... בְּיֵצְאָם ...

צ״ל : לָצֵאת ... בְּצֵאתָם ...

אין לאמר : לֵיצֵא, רק : לָצֵאת, ואין לאמר : בְּיָצְאָם, רק : בְּצֵאתָם. וכן אין לאמר : יָצְתָה, תחת : יָצְאָה, כי רק מן „פנה״ שיש הא בשרש אומרים בעבר : פָּנְתָה, מה שאין כן ב„יצא״ שנכתב באלף, כמו שאין לאמר מן „קָרָא״–„קָרְתָה״. ועין למעלה, ערך ידע.

---

hinuntergehen, сойти ,יָרַד

בִּמְקוֹם : לֵירֵד, בְּיָרְדָם,

צ״ל : לָרֶדֶת, בְּרִדְתָּם.

אין לאמר : לֵירֵד, תחת : לָרֶדֶת, ואין לאמר : בְּיָרְדָם, תחת, בְּרִדְתָּם. ועין למעלה, ערך ידע.

---

erben, наслѣдовать , יָרַשׁ

בִּמְקוֹם : לִירֹשׁ, בְּיָרְשָׁם .
צ״ל : לָרֶשֶׁת, בְּרִשְׁתָּם .
אין לאמר : „לִירֹשׁ" תחת :
לָרֶשֶׁתִי . וכן אין לאמר : בְּיָרְשָׁם , תחת . בְּרִשְׁתָּם . ועין למעלה , ערך ידע .

---

sitzen, сидѣть , יָשַׁב

בִּמְקוֹם : לִישֹׁב , בְּיָשְׁבָם ,
צ״ל : לָשֶׁבֶת , בְּשִׁבְתָּם .
אין לאמר : לֵישֵׁב , רק : לָשֶׁבֶת, וכן אין לאמר : בְּיָשְׁבָם , תחת : בְּשִׁבְתָּם . ועין למעלה , ערך ידע .

כ.

erlöschen, потухнуть , כָּבָה ,

בִּמְקוֹם : הַנֵּר נִכְבָּה ,
צ״ל : הַנֵּר כָּבָה .
„כבה" הוא פעל עומד , לאמר : כי „כָּבָה" אין פירושו שהוא כִּבָּה (потушилъ) דבר אחר , רק הוא בעצמו כָּבָה ... ואין לאמר : „הה ! נִכְבָּה נר אהבתי" (י. ל. פרץ , העגב, 26) רק : כָּבָה נר אהבתי , כמו שנאמר : „דעכו כפשתים כָּבוּ" (ישעיה מג , יז) ולא : „דעכו כפשתים נִכְבּוּ", כי לכל פעל עומד אין „נפעל" . (עין למעלה , ערך אבד) . וכן בעתיד אין לאמר : „תִּכָּבֶה האש , ישקיט מדון" (ש. ד. לוצטו , אין בן פלת , מובא במבחר הספרות לטביוב)—רק : תִּכְבֶּה האש, ישקיט מדון , כמו שנמצא : „באפס עצים תִּכְבֶּה אש" (משלי כו) .

Glas, стаканъ , כּוֹס

בִּמְקוֹם : כּוֹס אֶחָד ,
צ״ל : כּוֹס אַחַת .
„כוס" הוא שם נקבה , כמו : „כוס אחותך תשתי העמקה והרחבה" (יחזקאל כג) ; „גם עליך תעבר כוס" (איכה ד) ורבים , וביניהם גם י. שטינברג

(אוצר המלים הרוסי־העברי, ערך рюмка ועֵרך полный) טועים לנַקֵר את השם הזה. ובמקום: „אשר עמדו עליו כוסות אֲחָדִים" (י. ה. טביב. עדן הילדים, 70) צ״ל: „כוסות אֲחָדוֹת" [1].

כִּכָּר. круглый хлѣбъ, окрестность, талантъ Brotlaib, Talent, Bezirk,

במקום: כִּכָּר גָּדוֹל,
צ״ל: כִּכָּר גְּדוֹלָה.

לשם „ככר" יש שלש הוראות: א) ככר לחם, ב) משקל ידוע ששמו ככר ג) וגם מגרש; ובכל הוראותיו יבוא במין נקבה. ומה נפלא הדבר, כי סופרינו טעו בשם הזה בכל הוראותיו להשתמש בו כבשם זכר, האחד יאמר: „כִּכַּר לחם קָטֹן" [2] (יהושע שטינברג, אוצר המלים, הרוסי־העברי, ערך хлѣбецъ) השני אומר: „כי זקני העדה ואבותיהם רעו בכִּכָּר הַזֶּה" (יהודה שטינברג, בעיר וביער פב); ובמובן השלישי יאמר אחד מסופרינו המחבר ספרי־למוד: „—מה נתן לך השר? — כִּכַּר זהב. — אַיֵּה הככר? — הֲמִירוֹתִיו בסוס" (י. גרזובסקי, בית ספר עברי א׳. התמורה), וצריכים לתקן בדבריו

---

[1]) סופר אחד (והוא יודע עברית) כותב באחד מספוריו לילדים בהערה את השטות הזאת, כי „השם „כוס" באחדו זכר וברבויו נקבה" ולראיה לדבריו הוא מביא את לשון ההגדה: „כוס ראשון מארבע כוסות"!!! ת. א. חזן.

[2]) אף כי השם ככר הוא נקבה, בכל זאת יכולים לאמר: „ככר לחם קטן" כי ב„סמיכות" המין מסכים לרוב עם השם האחרון, כמו: שלשת ככרות להם (ש״א י, יג) ולא שלש, וכן איפת הקליא הזה (שם יז, יז) ורבים כן (ראה מערכי לשון עבר, § 157 ה). י. ש.

יש ששלשת יבא גם לנקבות, כמו: „ושלשת נשי בניו" „לשלשת אחיותיהם" ועוד. נבתר להודות בטעות, מהתחזק לטהר את השרץ...
ת. א. חזן.

חלילה לנו לחשוד את החכם הישיש מר שטינברג בהתאמצות לטהר את השרץ, והראיה, כי את אלו מהערותי שמצא לנכונות השאיר בלי כל הערה. אף שיש שהיו נכונות נגדו. ודבריו אלה שהעיר פה כבר אמר בספרו משפט האורים (עין שם). המחבר.

הראשון: „כבר לחם קטנה‘, כמו: „וכבר לחם אחת“ (שמות כט), ובדברי השני צריך להיות: כי זקני העדה ואבותיהם רעו בככר הזאת“, כמו: „וירא את כל ככר הירדן, כי כֻלָּהּ משקה“ (בראשית יג), ובדברי הסופר השלישי צריך להיות: „—הַסְּפִירוֹתֶיהָ בכוס“, כמו: „תֵּשַׁע ועשרים ככר“ (שמות לח). (ועל כן כתיב: „ונתנו לך שְׁתֵּי לחם“ (שמואל א׳ י, ה) ולא: שְׁנֵי, כי משמעיתי: „שְׁתֵּי כִּכְּרוֹת לחם“ וככר הוא לשון נקבה).

כְּלִי, Gefäss, посудина

במקום: כֶּלִי,
צ״ל: כְּלִי.

רבים טועים לקרוא: כֶּלִי, וטעות היא, כי צריך לקרוא: „כְּלִי“, „כל כְּלִי אשר יעשה מלאכה בהם“ (ויקרא יא, לב), אף שלא בסמיכות. ובמפסיק יהיה: כֶּלִי: „ולא הורק מִכְּלִי אל כֶּלִי“ (ירמיה מח, יא). יעין לעיל, ערך דחי.

כְּמוֹ, wie, какъ

במקום: כָּמוֹכֶם,
צ״ל: כְּמוֹכֶם.

הנטיות של המלה הזאת: כָּמוֹנִי, כָּמוֹךָ ..., בקמץ תחת הכף, אבל הבנויים לרבים נוכחים הם תמיד גם במפסיק: „כְּמוֹכֶם, —כֶן“, וכן לנסתרים: כְּמוֹהֶם, —הֶן, מְקֻצרים, בשוא תחת הכף. ורבים טועים לקרוא: „כָּמוֹכֶם“ „כָּמוֹהֶם כָּמוֹכֶם כל ילדי העברים“ (ח. נ. ביאליק, „ממזרח וממערב“, רחוב היהודים) וצריכים לאמר: כְּמוֹהֶם כְּמוֹכֶם כל ילדי העברים. ובמקום: „אשר כָּמֹהֶן לא עשה כל עם ולשון“ (י. ב. לבנר, החיים והטבע, ש״ר, בר כוכבא 142) צ״ל: „אשר כְּמוֹהֶן לא עשה כל עם ולשון“. ועין למעלה, ערך אַיֵּה*).

---

*) עין במשפט האורים ערך מו. י. ט.

כמר–הִכָּמֵר. gerührt werden, бить растроганнымъ

במקום: יִכְמְרוּ רַחֲמֶיךָ,
צ"ל: יִכָּמְרוּ רַחֲמֶיךָ.

יש מבטא בעברית: „כי נִכְמְרוּ רחמיו אל אחיו" (בראשית מג), השרש: „כמר", יהנון נוספת לפני הכף לסמן הבנין „נפעל", ולפי זה גם בעתיד צריכה לבוא נון לפני הכף שהיא פא הפעל, אך במקום הכף מַציגים דגש בפא הפעל ואומרים: יִכָּמְרוּ, אבל לא: „יִכְמְרוּ" — „חמול נא, רבי, יִכְמְרוּ רחמיך' (ברנדשטֶטֶר, תחית המתים, מובא במבחר הספרות לטביוב) וצ"ל: „חמול נא, רבי, יִכָּמְרוּ רחמיך".

כָּנוֹס, sammeln, собирать

במקום: כָּנַסְתִּי,
צ"ל: נִכְנַסְתִּי.

הפעל „כנוס" בקל הוראתו: אָסוֹף, כמו: „לֶאֱסוֹף וְלִכְנוֹס" (קהלת ב), ובתלמוד ימָצא גם ב„נפעל" להוראת „בוא"—„נִכְנְסוּ חכמים לבקרו", ובמקום שהמקרא יאמר: „בֹּא אתה וכל ביתך אל התבה", יאמר התלמודי: הִכָּנֵס אתה וכו'. ואם יאמר אדם: נח יִכְנוֹס אל התבה (בקל=יִכְתּוֹב), יהיה פירושו: יֶאֱסוֹף אל התבה, ועליו לפרש: מַה כָּנס, את מי כָּנַס. ובמקום: „כל אחד מהם יִכְנוֹס אל תוך כל אחת מבבות העין" (אברמוביץ, תולדות הטבע, חלק ראשון, 11), צ"ל: „כל אחד מהם יִכָּנֵס אל תוך כל אחת מבבות העין". וכן תחת: כשהניחו ליהודים לִכְנוֹס לתוך הסיטי ... ואפילו כשהניחו אותם לִכְנוֹס לתוך רחוב"... (ד. פרישמן, ירחון הזמן, ש. 1906 נ. 12) צ"ל: כשהניחו ליהודים לְהִכָּנֵס ... (עפ"י ירשוסקי).

כָּנָף, Ecke, край

במקום: אַרְבַּע כַּנְפוֹת,
צ"ל: אַרְבַּע כְּנָפוֹת.

„כָּנָף". רבויו יהיה: כְּנָפוֹת, ובסמיכות: „כַּנְפוֹת", ועל כן צריכים לאמר: אַרְבַּע כְּנָפוֹת (= טלית מְצֻיֶּצֶת), כמו: זָנָב — זְנָבוֹת: „שני הַזְּנָבוֹת בתוך" (שופטים טו) ולא

כמו שרגיל ההמון לקרוא: „ארבע כַּנְפּ'ת". ובמקום: „ארבע כַּנְפוֹת מכנסַיִם" (נ. פינס, הזמיר, צד 10, הוצאת „מוריה") צ"ל: ארבע כְּנָפוֹת, מכנסים.

כָּרַע, sich beigen, поклоняться

בִּמְקוֹם: כָּרַע בֶּרֶךְ,

צ"ל: כָּרַע עַל בֶּרֶךְ.

רבים אומרים: „היא כָּרַע בֶּרֶךְ לפני"... (יהושע שטינברג, אוצר המלים הרוסי־העברי, ערך -колѣно (преклоненіе „יש גדולים לא גָדלו ממנו, לולא שַׁחנו לִכְרעַ לפניהם בֶּרֶךְ (משלי יהושע, שטינברג, עג cap. יג); „בִּכְרוֹעַ פאבי פתאם לפניה בֶּרֶךְ (י. ל. גורדון, כל שירי, קוצו של יוד), ושגיאה היא, כי כמו שלא נוכל לאמר תחת: „ויחי וַיָּקָם עַל רגליו" (מלכים ב' יג, כא)— „ויחי וַיָּקָם רגליו", בלי „על", מפני ש„ויקם" בקל הוא עומד שפירושו: הוא בעצמו קָם, ובלי „עַל" אין כל קשר בין „ויקם"—„רגליו", כן „כרע" היא פעל עומד: שפירושו: היא בעצמו כָּרַע, ולא: שכרע את הברך, ועל כן לא יוכל לבוא בלי מלת הקשר על: „מִכְּרֹעַ עַל בִּרְכָּיו" (מלכים ב', א). וצריך להיות: „לולא שַׁחנו לכרע לפניהם עַל ברך" או: „עַל בִּרְכַּיִם*). וכן—„בִּכְרוֹעַ פבי פתאם לפניה עַל ברך". והכתוב „לך תִּכְרַע כל ברך" (ישעיה מה, כג) הַטְּעַם, אבל שם הַבֶּרֶךְ בעצמה היא הכורעת.

כְּרֵשׂ, Bauch, брюхо

כּוֹתְבִים: כֶּרֶשׂ,

וצ"ל: כְּרֵשׂ.

א) רבים טועים לקרוא „כֶּרֶשׂ" (י. ה. טביוב, עדן הילדים 70); „מריקים הכוס וממלאים הַכֶּרֶשׂ (י. ל. גורדון, כל שירי, חלק חמשי, לידידי מנחם) וכן מְנֻקָּד ב„מלון של כיס" של י. גרזובסקי בהשתתפית יוסף קלוזנר, (הוצאת „תושיה");

*) השם ברך באו במאמרים באלה ביחש תאר הפעל כרע, בדמיון באו בית יוסף, יצאו את העיר ודומיהם לא מעט כמו והכהו נפש הבית את כל אויבי לחי, י. שטינברג.

„סברת הַכֶּרֶס" (א. בן־יהודה, מלון עברי, ערך כרס), אבל טעות היא, שאלו היתה מלה „כֶּרֶשׂ", אז לא אמר הנביא: „מלא כְּרֵשׂוֹ מעדני" (ירמיה נא) רק—„מלא כַּרְשׂוֹ מעדני", כמו מן „מֶלֶךְ" (שני סגולים) יאמרו: מַלְכּוֹ, כן היו אומרים מן „כֶּרֶשׂ" — כַּרְשׂוֹ. ובאמת צריכים לאמר: כְּרֵשׂ, על משקל: פְּאֵר. זְאֵב, וכמו שם יהיה: פְּאֵרִי. פְּאֶרְךָ..., כן גם בזה יהיה: כְּרֵשִׂי. כְּרֵשְׂךָ... (או: „כָּרֵשׂ" = זָקֵן — זְקֵנִי ...), וכן בתלמוד יֵאָמֵר: „כְּרֵשָׂה בין שניה" (כתובות יג:), ביוד אחרי הריש, לאמר, כי תחת הריש יבוא צירה ולא שוא).

במקום: כְּרֵשׂ גָּדוֹל,

צ"ל: כְּרֵשׂ גְּדוֹלָה.

ב) והשם „כְּרֵשׂ" כמו „בֶּטֶן" הוא שֵׁם נקבה. הדבר הזה נוכל לדעת רק מן המשנה: „הכרס הפנימית שניקבה או שנקרע רוב החיצונה" (חולין פרק ג) „מי שלקה ושנה מכניסין אותו לכיפה עד שתבקע כריסו" (סנהדרין פא:) כי במקרא אין פסוק מכריע לאיזה מין יתיחס השם הזה.

Schrift, писаніе ,כְּתָב

במקום: כְּתַב יַד,

צ"ל: כְּתָב יָד.

רבים קוראים: „כְּתַב יַד", בפתח תחת התיו (א. בן־יהודה, מלון עברי, ערך כתב), וטעות היא, כי גם בסמיכות תִּשָּׁאֵר התיו קמוצה ואומרים: „כְּתָב" *), כמו: „ואת פתשגן כְּתָב הדת" (אסתר ד): „וּבִכְתָב בית ישראל" (יחזקאל יג, ט), ועל כן צריכים לאמר: „כְּתָב יָד". וכן צריכים לאמר: „כְּתָבֵי הקֹדש" ולא כמו שרגילים לאמר: „כִּתְבֵי הקדש". ועין דקדוק לשון עברי, ש. ד. לוצטו, מְעֻבד ע"י אברהם כהנא § 28.

הערה: ואולם בארמית נמצא לפעמים השם הזה גם בפתח: „כִּכְתַב ספר משה" (עזרא ו, יח).

Wand, стѣна ,כֹּתֶל

במקום: כּוֹתָל,

צ"ל: כֹּתֶל.

רבים טועים לקרוא: „כּוֹתָל": „הַכּוֹתָל המערבי" (א. ז. רבינוביץ, תולדות עם ישראל, חלק שני, צד 157), וטעות היא שאם כן היו כנוייו: כּוֹתָלִי... כּוֹתָלֵנוּ... (= עוֹלָם —

*) ראה מערכי לשון עבר, 115 § ג. י. ש.

עוֹלָמִי... עוֹלָמֵנוּ...) ונמצא: „זה עומד אחר כָּתְלֵנוּ" (שיר השירים ב), וכן יש טועים לקרוא: כּוֹתֶל: „אחר כּוֹתֶל שמם על ברכיהם יכרעו" (שלמה מנדלקרן, שירי שפת עבר, כּוֹתֶל המערבי), וגם זאת טעות היא, שאם כן היו כנוייו: כּוֹתְלִי... כּוֹתְלֵנוּ... (= שׁוֹמֵר – שׁוֹמְרִי „ שׁוֹמְרֵנוּ...), והנכון הוא, כי צריך לאמר: „כָּתְלִי", ע"מ „חֹדֶשׁ" – חָדְשִׁי... חָדְשֵׁנוּ... וכן: כָּתְלֵנוּ. ורבויו יהיה: כְּתָלִים, כמו: תֹּמֶר, תְּמָרִים – בֹּקֶר, בְּקָרִים – חֹדֶשׁ, חֳדָשִׁים. בסמיכות: כָּתְלֵי (= חָדְשֵׁי), ובמקום: „כּוֹתְלֵי בית המדרש" (כל שירי יל"ג, ח"א, צד 147), צריך להיות: „כָּתְלֵי בית המדרש.

ל.

לוה–הַלְוֵה . ссужать, leihen

בִּמְקוֹם: הַלְוֵה לְ...
צ"ל: הַלְוֵה אֶת...

הפעל הזה נקשר לעולם בסמן דפעול „את", כמו: „אם כסף תַּלְוֶה את עמי" (שמות כב כד) וכן: „וְהִלְוִיתָ גוים רבים" (דברים כח, יב) ולא: „והלוית לגוים רבים". ועל כן אין לאמר: „והלוה לאחד מהם את כספו" (אגרות יל"ג, אגרת שעו) רק: „והלוה את אחד מהם...

הערה: אמנם יש אשר גם המקרא, אף כי לעתים רחוקות מאד, יאמר: „הרגו לאבנר" (ש"ב ג, ל) תחת: הרגו את אבנר; „ויקח רב הטבחים לירמיה" (ירמיה מ, ב) תחת: את ירמיה. אך בכמו אלה עלינו לזכור את דברי החכם שד"ל: „וכל אשר איננו כמשפט, אין לנו לאמרו אפילו אם נמצא לו חבר"*).

*) מקור רב השבושים לסופרינו בדרכי לשוננו היא נטיתם (אולי שלא מדעתם) להשוותה אל הלשון המדברת בפיהם (ז'רגנית, רוסית, אשכנזית), על כן משתמשים הם להשלמת פעלים כמו: עזר, ענה, צוה, הלוה, הראה ועוד ב„ל", במקום „את" הראויה להם. יש לזכור, כי בלשוננו יאָמר: עוזר ונעזר, עונה ונענה, מְצַוֶּה וּמְצֻוֶּה, מַרְאֶה וּמָרְאֶה, הדבר האפשר רק בפעלים יוצאים, שתשלומיהם באו ביחס הפעול. ל„מלוה" אמנם לא מצאנו

Krieg führen, воевать , הִלָּחֵם

בִּמְקוֹם: לָחַם...

צ"ל : נִלְחַם...

א) הפעל „לחם" בבנין קַל — משמעו: אכל לחם, ובבנין נִפְעַל — עשה מלחמה, רק הכתוב: „לְחַם את לֹחֲמָי" (תהלים לה, א) „כל היום לֹחֵם ילחצני" (שם נו, ב) כנראה יוצא מן הכלל, אבל גם הוא משמעו: אָכַל את אֹכְלַי, כי אכילת האויב היא מליצה מצויה מאד במקרא: „וְאָכַלְתָּ את כל העמים" (דברים ז, טז) „אֹכְלֵי עמי אכלו לחם" (תהלים יד, ד) ועוד. ואין כותבים „מליצות" בפרוזה...

ח. א. חזן.

בִּמְקוֹם : נִלְחַם בְּעַד... נֶגֶד...

צ"ל : נִלְחַם לְ... בְּ...

ב) הפעל הזה במובן עשה מלחמה יבוא בבנין „נפעל". המקור: הִלָּחֵם; העבר: נִלְחַם; ההוה: נִלְחָם; העתיד: אֶלָּחֵם. ובששני כחות שוים מתגרים במלחמה יאמר העברי: „ויתר דברי יואש וכל אשר עשה וגבורותיו אשר נִלְחַם עִם אמציה מלך יְהודה" (מלכים ב' יג, יד) במלת הקשור „עִם". ואם יקרא אחד על רעהו מלחמת תגרה או הגבור יִלָּחֵם בחַלָּש, יאמר העברי: „אבימלך נִלְחַם בָּעִיר" (שופטים ט) ביחש שבו. וסופרינו רגילים לאמר: „הוא נִלְחַם נֶגֶד... תרגום המשפט הרוסי: „Онъ боролся противъ"; „אשר נגדם נלחם כל ימי חייו" (יוסף קלויזנר, השלח, כרך ז, ע. 225), וצ"ל: „אשר נִלְחַם בָּם כל ימי חייו".

ואם יִלָּחֵם איש למען הגן עַל..., במקום שסופרינו רגילים לאמר: הוא נלחם בעד... תרגום המשפט הרוסי: „Онъ боролся за..."; אינו נלחם בעד דעותיו כלל" (הנ"ל, שם, כרך ח', ע. 68), יאמר העברי: „ה' יִלָּחֵם לָכֶם במצרים" (שמות יד) ביחש שאליו, וצ"ל: „אינו נלחם לדעותיו כלל".

„מִלְוֶה", אבל אם נשים לבנו אל משמע בנינו (הפעיל) ומצאנו, כי „הִלְוָה" — משמעו עשה לוֶה (כמו: הֶרְאָה — עשה רואֶה, הַשְׁמֵעַ — עשה שומע), ועל כן יבואו שני משלימיו — הלוֶה והכסף — ביחס הפעול: „כסף תלוה את עמי". בלשון רבנן יבואו הפעלים האלה ב„ל", מפני נטיתם גם הם להשוות את לשוננו אל לשונם הארמית. ת. א. חזן.

Nacht, ночь ,לַיְלָה

בְּמקוֹם : לַיְלָה אֶחָת ,

צ״ל : לַיְלָה אֶחָד .

השם הזה הוא בעצם „לַיִל״ : „שִׁיתִי כַלַּיִל צִלֵּךְ״ (ישעיה טז , ג) גם : לֵיל : „שׁוֹמֵר מַה־מִּלֵּיל ?״ (שם כא , יא) יבא גם „לַיְלָה״ , ההא נוספת , לא לסמן נקבה, והיא תנועה קדמונה שהיתה בסוף השמות האלה בקדמות הלשון , ועל כן נשארה הנגינה מלעיל : לַיְלָה . והיא תמיד שם זכר : „בלילה הַהוּא״ (בראשית יט , לה) „בלילה אֶחד״ (שם מ , ה) וכן גם במשנה הוא זכר : „מה נשתנה הלילה הזה״ (פסחים , קטז) , וכן „חַרְבָה״ , שהוא מן „חֶרֶס״ , הוא זָכר : „בטרם יָבוא החרסה״ (שופטים יד , יח)) ועוד כאלה (עין מעל״ע . שטינברג . 110 § , ג). ונפלא הדבר : שרש״י בעל המדקדק הגדול בדורו , שכמעט לא הניח במקרא מקום אחד תמוה מצד הדקדוק שלא פרשהו , רש״י שבנגינו מלא רֹך ונעם ועדן פיוטי שפוך עליו , רש״י שסגנונו הוא מועט המחזיק את המרובה, ואין דומה לו בזה בכל ספרותנו , ושהיא היה יכול להיות לנו באמת בדיקניתו בשפה לעינים ולבר־כמכא, האיש הגדול הזה הראה בדברים רבים התרשלות גדולה כל כך בשמוש הלשון שקשה להבינה , הוא כותב : על „לילה אחת שעבבה״ (וינש) „שבע שמות נקראו ליתרו״ ושגיאות כאלה אתה מוצא כמעט בכל פסוק ופסוק . הוא הדבר אשר אמרתי (עין במבוא), מכיון שלא היה בדבר , ח״ו , אסור כרת זלזלו בזה . ומה שבקש לַשב את „המחנה האחת והכהו״ הוא רק משום „יגדיל תורה ויאדירי״ ...

lernen, учиться ,לָמֹד

בְּמקוֹם : אֶלְמוֹד ,

צ״ל : אֶלְמַד .

הפעל היה בקל ביחש אל הלומד הוא פועל עומד , ועל כן צריכים לאמר בעתיד : אֶלְמַד . תִּלְמַד וכ. ה. , כמו : „למען תִּלְמַד ליראה״ (דברים יד) ; „וַיִּלְמַד לטרף טרף״ (יחזקאל יט) ועוד . ובמקום : „תִּלְמוֹד הרבה, הרבה תורה״ (נ. פינס , הזמיר , צד 10 , הוצאת „מוריה״) צ״ל : „תִּלְמַד הרבה , הרבה תורה״ . וכן תחת הצווי : „לְמֹד . לְמֹדְנָה״ (יהודה גרזובסקי , בית ספר עברי , ח״ק א) , צריך להיות : „לְמַד . לְמַדְנָה״ . כנראה ,

נעלם ממנו, כי הצווי בקל נגזר לעולם מן העתיד: אֶלְמַד (עתיד), — (אֶ)לְמַד (צווי), ועין ב„מורה הלשון" לח. צ. לרנר, § 72, וב„מערכי לשון עבר" לי. ששינברג § 64, הערה א' שם.

לָקַחַ. брать, nehmen

במקום: לִיקַח, בְּלָקְחָם,
צ"ל: לָקַחַת, בְּקַחְתָּם.

א) הפעל הזה כמו „חסרי פא נון" יחסר הלמד (פא הפעל), כשיבוא באותיות בכל"ם, ותיו נוספת בסוף: בְּקַחַת... לָקַחַת... ולא: בְּיקַח... לִיקַח..., וכן תחסר הלמד כשיבוא במקור עם הכנויים: בְּקַחְתָּם, ולא: בְּלָקְחָם. (עין למעלה, ערך ידע):

במקום: לָקַחְתְּ,
צ"ל: לָקַחַתְּ.

ב) העבר: לָקַחְתִּי. לָקַחְתָּ, לָקַחַתְּ... בפתח תחת החית להרחבת אותיות „חע", כמו „שָׁמַעַתְּ" (ירמיה כב, כא), „וְלָקַחַתְּ בידך" (מלכים א' יד, ג). וכן בכל מקום שלמד הפעל היא חית או עין, „שכח" — שָׁכַחַתְּ; „שָׁכַחַתְּ אתי" (ירמיה יג, כה).

מ.

מָאתַיִם, двѣсти, zweihundert

במקום: שְׁתֵּי מֵאוֹת,
צ"ל: מָאתַיִם.

יש טועים לכתוב: „שני מאות", ובדבריהם אלה שגיאה כפולה, ראשית: „מֵאָה" היא נקבה, „ה" בסוף, ועל כן אין לאמר: „שְׁנֵי" רק: „שְׁתֵּי", אבל גם אלה הכותבים: „שְׁתֵּי מֵאוֹת" (מ. מנוכוביץ, הדקדוק המעשי, הוצאת „תושיה", צד 92) טועים, כי צ"ל: מָאתַיִם, וכמו למשל ברוסית אין לאמר: два ста במקום: двѣсти *), כן אין לאמר: „שתי מאות" במקום: „מָאתַיִם". וכן בתלמוד נמצא: „בתולה כתובתה מאתים" (כתובות י, עב) „כתובתן מאתים" (שם יא, עא) ועוד.

והרבוי הזוגי „מָאתַיִם" הוא בזה

*) הסופר הרוסי גוגול בחפצו לחקות את דבורו הנלעג של היהודי שלו אמר: Два ста червонныхъ стоитъ одинъ конь (Гоголь, Тарасъ Бульба, гл. VII.)

לפי רוח הלשון העברית, ולא להגם נמצא במקרא כשמונים פעם „מָאתים" וגם פעם אחת לא נמצא „שתי מאות". וכן גם במקום: „שְׁנֵי אֲלָפִים" (מ. מנוסוביץ, שם) צ"ל: „אַלְפַּיִם", ומן המקרא: „עשרים ושנים אלף" (דה"א ז, ב) אין כל יסוד לסתור את דברינו...

הערה, ולטובת דייק המשנים יש אשר טוב להשתמש במספר „שתי מאות" במקום שמלת „מאה" היא לא מספר יסודי ולא מספר סדורי, רק מספר קבוצי כמו ברוסית מלת „сотня", ולפי זה יש לאמר: „קניתי שתי מאות סיגרות", „שתי מאות קוזקים באו לעירנו".

מִדְרָשׁ, изученіе, das Studieren

במקום: בֵּית הַמֶּדְרָשׁ.
צ"ל: בֵּית הַמִּדְרָשׁ.

רבים טועים לקרוא: בית המֶדרש (בפגיל תחת המם) „בבית המֶדְרָש רב הדהקי" (גוטמן, בן עמי, ספר שני, צד 215) „בתורה ובדברי מֶדְרָשִׁים" (יעקב קפלן, ספר השנה, תרס"ג), ואינו, כי צריכים לאמר: „מִדְרָשׁ", ע"מ: מִשְׁכָּן, מִקְדָּשׁ, וכן נמצא: „כתובים בְּמִדְרַשׁ הנביא" (דברי הימים ב' יג).

מוּל, обрѣзать, beschneiden

במקום: בְּהִמּוֹלוֹ אֶת בְּנוֹ,
צ"ל: בְּמוּלוֹ אֶת בְּנוֹ.

הפעל הזה הוא מגזרת „נחי עין וו", והוא פעל יוצא. העבר בקל: מָל; העתיד: אָמוּל. ובנפעל המקור: הִמּוֹל: „לְהִמּוֹל לכם כל זכר" (בראשית לד), פירושו: שכל זכר יתן את עצמו לְהִמּוֹל, ולא שֶׁיָמוּל הוא את אחרים, ושגיאה היא לכתוב: „כי יעשה איש משתה ביום חתונתו או בְּהִמּוֹלוֹ בשר ערלת בנו" (אברמוביץ, האבות והבנים 73), שפירושו: בְּהִמּוֹלוֹ — שיתן את עצמו לְהִמּוֹל, אם כן ערלת בנו למה לו?... וצריך להיות: בְּמוּלוֹ ערלת בנו. וכן בדברי סופר אחד: „לא יָעִיז לְהִמּוֹל בשר ילדים" (המליץ, 91 נ. 168) צריך להיות: לא יָעֵז*) לָמוּל בשר ילדים. (עפ"י גרשוסקי)

*) עין הלאה, ערך עזז.

מֶחֱצָה, Hälfte, половина

בִּמְקוֹם : מַחֲצָה,
צ"ל : מֶחֱצָה.

רבים טועים לקרוא : „מַחֲצָה", ואינו, כי צריכים לקרוא : „מֶחֱצָה"; כמו : „ותהי הַמֶּחֱצָה חלק היוצאים בצבא" (במדבר לא, לו) „ותהי מֶחֱצַת העדה" (שם, מג) וטעות הקוראים : „מַחֲצָה" באה מן „מַחֲצִית" : „ויקח משה מִמַּחֲצִית בני ישראל" (שם, מז), אבל מַחֲצִית להיד, ומֶחֱצָה להוד.

מַטְבֵּעַ, Münze, монета

בִּמְקוֹם : מַטְבֵּעַ קְטַנָּה,
צ"ל : מַטְבֵּעַ קָטָן.

א) השם הזה נמצא רק במשנה ושם הוא כמעט תמיד שם זכר, ע"מ : מַרְגֵּעַ : „שלשה מטבעות זה על גב זה" (מציעא כה) „והמטבע איננו קונה את אסימון" (שם, הזהב, משנה א), ולא נכון הוא לכתוב : „על המטבע הָאַחַת... המטבע הַשֵּׁנִית" (א. ז. רבינוביץ, תולדית עם ישראל, ספר רביעי, צד 21) במקום : הַמַּטְבֵּעַ הָאֶחָד... הַמַּטְבֵּעַ הַשֵּׁנִי", וכן ידקדק לכתוב ר' מנדלי מו"ס : „יהודי בלי שם לוי, יהא כמטבע שנמחקה צורתו" (בעמק הבכא, השלה, כרך ז, צד 313).

בִּמְקוֹם : מַטְבֵּעַת נְחֹשֶׁת,
צ"ל : מַטְבֵּעַ נְחֹשֶׁת.

ב) וכן שגיאה היא לכתוב : „רק מַטְבֵּעַת נחשת אחת קטנה" (ר. בריינין, רשימות אמן עברי, פ"ב, השלח, כרך ח) „וישלך מטבעת נחשת אל כובעו ההפוך" (שם), וצריך להיות : רק מַטְבֵּעַ נחשת אחד קטן", „וישלך מַטְבֵּעַ נחשת", כי אחרי שהנפרד הוא „מטבע", ולא : מַטְבֵּעָה, מאין אפוא הנסמך „מַטְבֵּעַת"? והשם „מַטְבֵּעַ" לא יִשְׁנֶה בסמיכות, כמו : „מַפְתֵּחַ בית דוד" (ישעה כב, כב).

הערה. וב„מלין של כיס" לגרזובסקי וקלויזנר מובא „מַטְבֵּעָה של תפלה", וטעות היא, וצ"ל : „מַטְבָּעָה של תפלה". ועין בערוך השלם להד"ר קהוט, ערך טבע, וגם אם נגרוס : „מַטְבֵּעָה של תפלה" אין בזה לסתור את דברי, כי ההא תהיה בזה במפיק הא הכנוי (=יָד–יָדָהּ).

Ziel, цѣль מַטָּרָה,

בְּמָקוֹם: מַטָּרַת,

צ"ל: מַטְּרַת.

בסמיכות: „מַטְּרַת", כמו: מַתָּנָה— מַתְּנַת „איש כְּמַתְּנַת ידוֹ (דברים טז), המדקדקים ישקלו את השם הזה על משקל „מַעֲלָה", לאמר, פא הפעל שהיא נון תחסר בו, כי שרשו הוא „נטר", והמם נוספת, ואיננו דומה לשם: „בַּקָּרָה", ששם אומרים גם בסמיכות: „כְּבַקָּרַת רועה עדרו" (יחזקאל לד), כי השם ההוא יהיה על משקל: „פַּעֲלָה", כי שרשו הוא: „בקר", ומן השרש לא תחסר כל אות בשם הזה[1]. מר יהושע שטינברג מנקד בסמיכות „מַטֶּרֶת": „התבונה תורנו מַטֶּרֶת האמת" (משלי יהושע, עב cap. י"ז—(?)[2]).

Wort, слово מִלָּה,

בְּמָקוֹם: מִלּוֹתַי,

צ"ל: מִלַּי.

השם „מִלָּה", רבויו: מִלִּים או מִלִּין; כנוייו: מִלַּי, מִלֶּיךָ... כי „יוד מם" סמן הרבוי יפול בכנויים. במקום: „ובהמון מִלּוֹתֶיךָ הרבות והעצומות" (אד"ם הכהן, בהקדמתו ל„מסתרי פריז" של שולמן) צ"ל: „ובהמון מִלֶּיהָ הרבות והעצומות".

הערה. בספרי המדקדקים נמצא לרוב גם „מִלּוֹת". ויוכל היות, כי לטובת הרחבת השפה טוב באמת להשתמש ברבוי הזה לסמן

---

1) השם „מטרה" במשמע „מִשְׁמָר" (חצר המטרה) וַדַּי שרשו „נטר", ונטיתו ספק כנטית מַתָּנָה, ספק כנטית מַפָּלָה, מַטֶּרֶת, מַטַּרְתִּי (מפני אשר השרש נתן נטיתו מְשֻׁנָּה אין השם „מתנה" ראוי לקחתו למופת). ואולם מטרה במשמע הדבר אשר אליו יקלעו, עליו ימטירו חצים, ובהשאלה— תכלית, אפשר מאד כי שרשו „מטר" (?), ואם כן תהיה נטיתו: מַטָּרַת, מַטָּרָתִי... (אם נבוא להתעמק בהשערות כאלה אין אנו מספיקים... והנכון כי גם לשם המֻשְׁאָל „תכלית" ולשם „ציון למורים" שרשו „נטר"=„צפה"= „שמר", המחבר). ח. א. הין.

2) נטיה כזאת רצויה ומוכשרת היא מאד לשמות כאלה כנראה מרוח הלשון תפארה, תפארת, מַצֵּבָה—מַצֶּבֶת ודומיהם. י. ש.

מלים כאלה, אשר לא תתיחשנה על השמות והפעלים, רק הן: מלות קריאה, מלות העטף ועוד.

מְנַגִּינָה, Spottlied, шутливая пѣсенка

בִּמְקוֹם: מַנְגִּינָה,
צ"ל: שִׁירָה,

השם הזה נמצא אך פעם אחת בתנ"ך: „שבתם וקימתם, הביטה, אני מַנְגִּינָתָם" (איכה ג), וכנראה, יהיה השם מַנְגִּינָה = שיר הָתּולים, ההפך מן „שירה", כי בטח לא תתאונן כנסת ישראל על כי נהיתה לנושא שירתם, עד כי גם בשכבם ובקומם ישירו על אדותיה... ובספרותנו נפגוש על כל צעד את השם הזה במובן ההפך: „מנגינת החיים", „מנגינת הזמן" ועוד, ואף שיש אשר אנחנו שואלים שם או פעל להוראה אחרת, הוא רק בזמן שגם ההוראה החדשה קרובה לראשיה במיבנה וברוחה, אבל לא בשעה שסותרות זו את זו לגמרי. ועין במשפט האורים, י. שטינברג, ערך מנגינה.

מִפְתָּן, heilige Schwelle, святой порогъ

בִּמְקוֹם: מִפְתָּן,
צ"ל: סַף.

יש בעברית „מפתן" ויש „סף", אבל „מפתן" כנראה הוא רק של בית קדש, כמו שנמצא: על „מִפְתַּן דגון" (שמואל א, ה) „על מִפְתַּן הבית" (יחזקאל ט) ועוד. ובמקום שסופרינו רגילים לאמר: „על מפתן ימי הבינַים", כמדומה, שיותר טוב הוא לכתוב: „על סף ימי הבינים" *).

*) מִפְתָּן השפה התחתונה לפתח מתחת לדלתו, והשם סַף, שענינו בסורית גם שָׂפָה, губа, Lippe, כולל בעברית גם מבוא פתחים, מקום שומר הסף (преддверіе, vorhalle) ובזה נבדל הוא מן מפתן.
יהושע שטינברג.

אבל לא כן משמע מן: „והנה האשה פילגשו נפלת פתח הבית וְיָדֶיהָ עַל הַסָּף" (שופטים יט). המחבר.

נ.

נבא–הִנָּבֵא, prophezeien, пророчествовать

בִּמְקוֹם: אֲנַבֵּא,
צ"ל: אִנָּבֵא.

הפעל הזה במובן להגיד עתידות יבוא בנפעל, כמו: „לא תוסיף עוד לְהִנָּבֵא" (עמוס ז יג) או ב„התפעל" „הִתְנַבֵּא", כמו: „מִתְנַבְּאִים במחנה" (במדבר יא כז), ויש אשר התיו של „התפעל" חסרה, ותחתיה יבוא דגש בנון, כמו: „הִנַּבְּאוּ בבעל" (ירמיה כג, יג). ובמקום: „וַיְנַבֵּא כי קרוב לי פגע" (י. ל. גורדון, אסנת בת פוטיפרע) בפִעֵל, צריך להיות: „וַיִּנָּבֵא כי קרוב לי פגע"—בנפעל, או „וַיִּתְנַבֵּא כי קרוב לי פגע" — בהתפעל, או: וַיִּנַּבֵּא... — התפעל בחסרון התיו. ובמקום „נַבֵּא" (יהושע שטינברג, ספר המלים הרוסי־העברי, ערך пророчествовать) צ"ל: הִנָּבֵא *)...

נגד–הַגֵּד, mitteilen, извѣстить

בְּמְקוֹם: הִגִּיד שֶׁקֶר,
צ"ל: דִּבֶּר שֶׁקֶר.

יש חלוק גדול בין „אמירה" ל„הגדה". אמירה נופלת על עצם הדבור והגדה היא הודעת דברים כמו שהם באמת (поставить въ извѣстность), ועל כן אין להשתמש בו בלתי אם לדבר אמת, כמו: „למה לא הִגַּדְתָּ כי אשתך היא; למה אָמַרְתָּ אחותי היא?" (בראשית יב, יח יט), בשאֵלה הראשונה אפשר להשתמש גם באמירה, אך „למה לא הִגַּדְתָּ" מדויק יותר, ובשאלה השנית אי־אפשר להשתמש בהגדה, כי אברהם רק אָמַר, כי היא אחותו ולְהַגִּיד זאת לא יכול, כי אין זו הגדה. עוד טוב להשתמש בפעל „הגד" במובן: „הראות לדעת" „פרסם", כמו: „הִגַּדְתִּי היום לד'" (דברים כו, ג); „כי הִגַּדְתָּ היום כי אין לך שרים ועבדים" (שמואל ב' יט יז), והמבטא המצוי בִּמְדְרָשׁ: „מַגִּיד הכתוב ש..." הוא על טהרת

---

*) מותר לאמר גם נַבֵּא, כי כמנו נבנה התפעל הִתְנַבֵּא, שענינו דבר בקול נביא. י. ש.

אם כן מותר לאמר גם נִבָּא; כי ממנו נבנה נפעל הִנָּבֵא — Reductio ad absurdum. הזן.

לשון המקרא, ולפי זה כמובן אין לאמר: „חוטאים אנו גם בְּהַגִּידֵנוּ שֶׁקֶר להרוצח״ (ר. ברייגין, הזמן, תרסה, № 174, על דבר השקרים)

וצ״ל: „חוטאים אנו גם באמרנו שקר להרוצח״.

י. א. טריבוש.

נָהֹה, wehklagen, вопить

בִּמְקוֹם: נוֹהִים,

צ״ל: נִנְהִים.

„נהה״ בקל עִנְיָנו נהי קינה ויללה. העבר. נָהָה, נָהִיתִי... כמו: „וְנָהָה נהי נהיה״ (איכה ב ז), ההוה, נוֹהֶה, נוֹהָה... העתיד: אֶנְהֶה, תִּנְהֶה... (ואף כי הפעל הזה הוא מגזרת פא נון, בכל זאת תשאר בזה הנון, יען שאין יכולים להשלימה בדגש מפני ההא, וכן: אֶנְהַג, תִּנְהַג...) ואם יכתוב איש: הם נוֹהִים אחרי... יהיה פירושו: הם מְיַלְלִים אחרי...

„נהה״ בנפעל עִנְיָנו: נטה אחרי..., המקור: הִנָּהֵה (быть увлекаемымъ) העבר: נִנְהָה, נִנְהֲתָה..., ההוה: נִנְהֶה, נִנְהִים... וכן נמצא בדברי עמנואל הרומי: „כאשר הצדיקים והחסידים אחרי ה׳ נִנְהִים״ (מחברות עמנואל, המחברת הרביעית, ברלין, ע. מ), שפירושו: אחרי ה׳ נוֹטִים. העתיד אֶנָּהֶה... וכן נמצא: „וַיִּנָּהוּ בית ישראל אחרי ה׳״ (שמואל א, ז),

ועתה אם ירצה איש להשתמש בפעל הזה במובן: הם נוטים אחרי... עליו לכתוב בנפעל: הם נִנְהִים אחרי... ולא כמו שטועים לכתוב: „הם נוהים אחריו״, כי ל„נוהה״ יש הוראה אחרת לגמרי, אף כי יוכל היות שמקורם אחד הוא (נהה—בכה), כי האיש הנוטה אחרי חברו ומתגעגע עליו מאד, בוכה בלבו דבר מה...

על השגיאה הזאת כבר העיר מר וַרשוסקי במחברתו „לתחית שפת עבר״, עין שם. אבל מר „אחד העם״ בבקרו את המחברת הזאת לא מצאו חן בעיניו דבריו אלה, והוא מעיר שם, כי תכונת הפעולה הזאת מצד עצמה (נטיה ורדיפה אחרי דבר) מתאימה יותר ל„קל״ מ„נפעל״. ואם קבלה היא נקבל, אבל אם לדין, נדמה, כי יהיה להפך: הלא אם יִנָּהֶה איש אחרי רעהו בודאי השפיע עליו רעהו זה, ועל כן יֵחשב למשפע ונפעל ממנו. ויוכל היות, כי זה הוא ההבדל בין „נטה״ ל„הִנָּהֵה״, ש„הַנִּנְהֶה״ יותר מֻשפע מן ה„נוטה״:

הלאה מביא מר „אחד העם", כי גם הרמב"ם טעה וכתב „נהוי" במקום „נהוי". „עמנואל" — אומר מר אחד העם — „כותב מליצה על טהרת המקרא ולבו פנוי בשעת כתיבתו להעביר כ"ף מלה תחת בקרת הידיעה, אבל הרמב"ם עוסק שם בענין נכבד הממלא את דעתו ואינו נותן לב להשגיח בתמונת המלות"... — ובכן? ...

---

tragen, носить . נָשָׂא

בִּמְקוֹם : לִישָּׂא,

וצ"ל : לָשֵׂאת.

אין לכתוב „לישא", במקום: לָשֵׂאת, כמו: נגש — לָגֶשֶׁת... ולא: „ליגש", כי שרשו הוא „נָשָׂא" ולא „יָשָׂא". ועין למעלה, ערך ידע.

Schuh, башмакъ . נַעַל

בִּמְקוֹם : נַעַל קָטֹן,

צ"ל : נַעַל קְטַנָּה.

יש טועים לזַכֵּר את השם הזה ולכתוב: „נַעַל קָטֹן" (יהושע שטינברג, ספר המלים הרוסי־העברי, ערך (башмачекъ, сапожекъ ; „—אַיֵּה נְעָלֶיךָ? — אמי נתנה לתקן אוֹתָם" (יהודה גרזובסקי, בית ספר עברי א' ז) וצ"ל: „נעל קְטַנָּה" „אמי נתנה לתקן אוֹתָן", כי נעל הוא שם נקבה, כמו: „וְנַעַלְךָ לא בָלְתָה מעל רגליך" (דברים כט ד), וכן: „נְעָלוֹת בָּלוֹת וּמְטֻלָּאוֹת" (יהושע ט, ה), וכן תחת: ובטרם נְעָלֵי הַנִּדָּח אמצאה (ה. נ. ביליק, שירתי, השלח כרך ו), צ"ל: „ובטרם נעלי הַנִּדָּחָה אמצאה".

---

geben, давать . נָתַן

בִּמְקוֹם : לִיתֵּן,

צ"ל : לָתֵת.

א) „לָתֵת" צריכים לאמר, ולא: „ליתֵּן", כי הפעל הזה הוא מחסרי הקצוות, לאמר: הנון מלפניו והנון מלאחריו תפולנה כשיבוא באותיות בכל"ם בראש, ותיו נוספת באחרונה (ולֵו — (נ) תֵ (ן) ותו). וכן אין לאמר: „בְּנָתְנָם" רק: „בְּתִתָּם". ועין ב„תלמיד לשון עברי" § רמז.

בִּמְקוֹם : נָתַן לְ...

צ"ל : נָתַן אֶת...

ב) וכן צריכים להבדיל בין „נתן" דבר (מתנה) geben ,подавать, ובין „נתן" — הִרְשָׁה , הנה לעשות— erlauben ,пускать, הראשון בא ביחש שאליו : „נתן מלחמו לַדָּל" (משלי כב , ט) והשני בא ביחש הפעול : „לא נְתַתִּיךָ לנגע אליה" (בראשית כ , ו), „ואני ידעתי כי לא יִתֵּן אֶתְכֶם מלך מצרים להלֹך" (שמות ד , יט) , „אל תִּתֵּן אֶת פִּיךָ לחטיא את בשרך" (קהלת ה , ה) . ובמקום : „ותן לְמֶרְכַּבְתִּי לעבור" (ש. ברמן , גן הילדים , צד 87 , הוצאת „תושיה") צ"ל : „ותן אֶת מרכבתי לעבור" .

ס.

סָכַךְ , schützen, защищать

בְּמְקוֹם : סָכָה הַחָכְמָה,

צ"ל : סָכְכָה הַחָכְמָה .

הפעל הזה הוא מן הכפולים , כמו : „סבב". העבר : סַךְ , סַכָּה , סַכֹּתָ... (ומזה הוא השם : סֻכָּה) או על דרך השלמים : סָכַךְ, סָכְכָה , סָכַכְתָּ ... ההוה : סַךְ או סוֹכֵךְ ; העתיד : אָסֹךְ . . , — ויש גם פעל „סוך", והוא מן נחי עין וו , כמו „קום" ועניָנו : מָשַׁח мазать . העבר : סָךְ . סָכָה ; וכן גם ההוה ; העתיד אָסוּךְ . ובפעלים ממין זה שאותיותיהם דומות מעט וישנם ב„נחי עין וו" וב„כפולים" הגיעה הערבוביה בספרותנו עד למעלה ראש . . . במקום : „לא סָכָה החכמה באברתה עלינו" (א. ב. גטלבר , כנסת ישראל , ספר שלישי , ע. 374) שכפי הנראה חפץ לאמר : לא הֵגֵנָּה החכמה באברתה עלינו , אבל יען כי לא שם לבו אל השרש יצאה מעטו פרַזה שאין לה כל טעם, שפירושה הוא : „לא מָשְׁחָה החכמה באברתה עלינו", וצריך להיות : „לא סָכְכָה החכמה באברתה עלינו". ועין הלאה , ערך „צוד".

(עפ"י וַרשוסקי).

מָסָךְ, Vorhang, занавѣсъ

בִּמְקוֹם: מְסָכִים,
צ״ל: מָסַכִּים.

מסך – יריעה סובכת. שרשו: „סכך“ והוא מן הכפולים. השמות: מָגֵן, מָעוֹז, מָסָךְ, אף כי הם דומים במראיהן החיצוני לשמות זָקֵן, קָדוֹשׁ, דָּבָר (גם המה בני שלש אותיות הם והנקודות אותן הן), בכל זאת נטיתם אחרת, מפני ששרשם אחר. בשמות: זָקֵן, קָדוֹשׁ. דָּבָר, לא תחסר אות מן השרש, ועל כן יפול הקמץ הראשון, ונטיתם: זָקֵן – זְקַן... זְקֵנִים; דָּבָר-דְּבַר... דְּבָרִים; קָדוֹשׁ-קְדוֹשׁ... קְדוֹשִׁים; מה שאין כן בשמות: מָגֵן. מָעוֹז. מָסָךְ׳ ששרשיהם הם: „גנן“, „סכך“, „עזז“ (כפולים), והמם בקמץ בראשם היא מם נוספת, שהקמץ קָיָם גם בנסמך גם ברבוי: מָגֵן–מָגֵן דָּוִד... מָגִנִּים (מלכים א י, יז) מָעוֹז – מָעוֹז מִצְרַיִם (יחזקאל ל, טו) מָעֻזִּים (דניאל יא, לח, לט.) מָסָךְ–הנסמך: מָסַךְ שער החצר (שמות יז), ולא: מְסַךְ, כמו: „דְּבַר“, שמזה אנו רואים, שהקמץ הראשון קים בנטיתו ורק הקמץ השני יתחלף לפתח, ורבויו: מְסַכִּים, ובמקום: שני מְסָכִים לחלון אחד“ (שפת ילדים, צד 62, הוצאת „מוריה“) צ״ל: „שני מָסַכִּים לחלון אחד. בלשון המדקדקים יהיה „דָּבָר“ על משקל: „פָּעָל“, ו„מָסָךְ“ על משקל: „מָפָל“, (עין הפעל תחסר, והמם הקמוצית נוספת).

הערה: אולם השמות: מָקוֹם, מָשׂוֹשׂ ועוד (מנחי ע״ו), אף כי גם בהם המם איננה שרשית, כי שרשם הם: „קום“, „שוש“, קמץ המם איננו קָיָם ואומרים: מְקוֹם, מְשׂוֹשׂ... (יעין מערכי לשון עבר, שטינברג, § 116, 6).

ע.

עָב, dichte Wolke, туча

בִּמְקוֹם: מַקֵּל עָב,
צ״ל: מַקֵּל עָבֶה.

יש טועים להשתמש במלת „עָב“ לשם התאר לתָאר עָביו של דבר, למשל: „מקל עָב“ (толстая палка), „קרש עָב“ (толстая доска), וכן מתרגם י. שטינברג: עָב=толстый

(ספר המלים הרוסי־העברי), ואינו, כי „עָב" הוא שֵׁם עצם=עָנָן כבד [1], והוא נגזר מן „עוב", נחי עין וו, „איכה יָעִיב באפו" (איכה ב), שפירושו: „איכה הקדיר בעבים שחורים את שמי ישראל" (=קום–יָקִים–קָם). ושם התאר (לתאר עביו של דבר) יהיה לזכר: עָבֶה [2], וכן נמצא במשנה: „אמר קונם תבשיל שאיני טועם, אסור במעשה קדירה רַךְ ומותר בְּעָבֶה" (נדרים ו, א), לנקבה עָבָה: „קטני עָבָה מִמתני אבי" (מלכים א׳ יב, י), לרבים: עָבִים, לרבות: עָבוֹת. והתאר „עָבֶה" הוא נגזר מן ההוה של הפעל „עָבָה", נחי למד הא, (וכידוע, שההוה מִשְׁתַּתֵּף גם לשם התאר): „שמנת עָבִיתָ כשית" (דברים לב, טו) (=יָפָה–יָפִיתָ–יָפָה), ועל כן צריכים לתרגם מלת: толстый=עָבֶה, וכן תחת: „הילקוט על השכם, ומטה עָב ביד" (נ. פינס, הזמיר, צד 141, הוצאת „מוריה"). צריך להיות: ומטה עָבֶה בְּיָד.

עבור–בַּעֲבוּר, wegen, ради

בִּמְקוֹם: עֲבוּר,

צ״ל: בַּעֲבוּר.

בעבור = בגלל או למען. „בעבור" בבית לפני העין, תהיה אחת ממלות החבור, ומלת „עבור" בלי בית, ענינה: תבואָה: „ויאכלו מֵעֲבוּר הארץ" (יהושע ו, יא), וכבר העיר הראב״ע: „והאומר עבור מן בעבור לא אכל מעבור הארץ"... ורשד״ל אומר: „ויתכן גם כן שאמרו לפעמים „עבור" תחת „בעבור" כמו שאמרו ראשונה יסעו במקום בראשונה, ששת ימים עשה ה׳ במקום בששת ימים, וכן בלשון המשנה „גלל תחת בגלל" (אגרות שד״ל, הוצאת גְרָבֶר, ע. 1268).

הערה. ויש שמשתמשים במלת במלת „בעבור" בהשאלה למובן „בשביל", für, для.

---

1) ואולם מ״א ז, ו; יחז׳ מא, כה. י. ש.
(הוא שֵׁם לאחד חלקי הבנין. ח.)

2) והנפרד איננו עָבֶה כי אם עֳבִי גם עֳבִי עֳבִי גבי מגניו; עביו טפח. י. ש.
(עֳבִי הוא שם עצם=Dicke, толщина וגם הוא נגזר מן „עָבָה" כמו „יֳפִי" מן „יָפָה", המחבר)

עַד, bis, до

בִּמְקוֹם: עֲדֵיכֶם,
צ"ל: עָדֵיכֶם.

מפני שזה כמה פעמים העירותי, כי הכנויים הכבדים ־כֶם, ־כֶן יבואו כמו בסמיכות (עין למעלה, ערך איה, בלעדי), אמצא לנחוץ להעיר, כי מלת „עַד" יש להשוב ליוצאת מן הכלל, ואע"פ שבסמיכות אומרים „עֲדֵי" (בשוא תחת העין), אבל בכל הכנויים, וגם הכבדים בכלל, יבואו בקמץ תחת העין: עָדַי, עָדֶיךָ... עָדֵיכֶם... כמו שנמצא: „וְעָדֵיכֶם אתבונן" (איוב לב, יב); וטעה בן־זאב לכתוב, כי צריך לאמר: עֲדֵיכֶם. (תלמוד לשון עבר, § שנז, במלת עד).

עָמוּס, getragen, носимый

בִּמְקוֹם: עָמוּס,
צ"ל: טָעוּן.

הפעל „עמס" הוא נרדף עם „נשא" (= קָחַם). ובאמרנו: „עָמוּס אנכי..." יהיה פירושו: נָשׂוּא אנכי על אחרים, ולכן נקראו בני ישראל „עַם עֲמוּסִים" שהם נשואים ע"י המקום, על שם הכתוב: „הָעֲמוּסִים מני בטן, הַנְּשֻׂאִים מני־רחם" (ישעיה מו), וכן: „נשואותיכם עֲמוּסוֹת משא לעיפה" (שם מו, א), פירושו: נשואיתיכם — עצביכם שהיו נשואות עליכם, הנה עתה הן „עמוסות משא" על שכם הבהמה העיפה. (ועין המליץ, שנת 1891, גליון 192, 146. 202). ועל כן במקום: „ההולכת אשה עבריה זקנה מאד, והיא עמוסה שק מלא סבל" (מרדכי בן הלל הכהן, הדור, תרס"א, № 27, צריך להיות: „והיא טעונה שק מלא סבל", כמו: „גמל שהיה טעון פשתן" (קמא סב:). מן: „טַעֲנוּ את בעירכם" (בראשית מה, יז). הוא טוֹעֵן, הוה פועל, er ladet, онъ грузитъ הוא טָעוּן, הוה פָּעוּל, онъ нагруженъ, er ist beladen וכן במקום: „חמור עָמוּס שקים מלאים מלח" (ם. מונוסוביץ, הדקדוק המעשי, צד 31, הוצאת „תושיה") צ"ל: „חמור טָעוּן שקים מלאים קמח".

Teig, тѣсто ,עֲרִיסָה

כּוֹתְבִים: עֲרִיסַת יֶלֶד,

וצ״ל: עֲרִישַׁת יֶלֶד.

השם החדש „ערישה״ = ערש קטנה לילד (колыбель). נראה שלמען הבדל בין עֲרִיסָה (= בצק) ובין עֲרִישָׂה (= ערש קטנה) טוב לדקדק ולכתוב את השם הראשון בסמך, כמו שנמצא: „ראשית עֲרִסֹתֵיכֶם״ (במדבר טו, כ) ואת השם השני בשין שמאלית: עֲרִישָׂה, שמקורו הוא עֶרֶשׂ: „וְעַרְשׂוֹ עֶרֶשׂ ברזל״ (דברים ג, יא) ולא כמו שכותבים: „את הילדה הקטנה השוכבת בַּעֲרִיסָתָהּ״ (החיים והטבע, שנה שנית, צד 144).

отвѣчать, запѣвать ,עָנָה

antworten, Sang anstimmen,

בִּמְקוֹם: עָנָה ל ...

צ״ל: עָנָה אֶת ...

„עָנָה ל...״, כשהוא נקשר עם למד, פירושו: ענות בשיר על... запѣвать, כמו: „וַתַּעַן לָהֶם מרים״ (שמות טו, כא); „הלא זה דוד אשר יַעֲנוּ לוֹ״ (שמואל א׳ כט, ה), ו„ענה״, שפירושו: השב דבר נקשר ביחש הפעול „את״, כמו: „ולא ענו אתו דבר״ (מלכים א׳ יח, כא); „ויען ה׳ אֶת איוב״ (איוב לח). ותחת: „ויען לָהֶם הלל״ (י, גרזובסקי, בית ספר עברי א׳, צד 43) צריך להיות: „ויען אותם הלל״ או: „וַיַּעֲנֵם הלל״, וטוב להשתמש ב„ענה ל..״ למשל במשפט כזה: „ובסיום כל חרוז היא מחזקת באזני ההתול ויענה לָהּ אף הוא בקול המיה משונה״ (מנדלי מוכר ספרים, בעמק הבכא, השלה, כרך ז, צד 130).

Ziege, коза ,עֵז

בִּמְקוֹם: עֵז אֶחָד,

צ״ל: עֵז אֶחָת.

השם הזה ממין נקבה, כמו שנמצא: „וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת ואיל מְשֻׁלָּשׁ״ (בראשית טו, ט) וכן: „ועז בַּת שְׁנָתָהּ לחטאת״ (במדבר טו, כז). ורבים טועים לגַבְּרָהּ; כי

הסכינו בפסוקים: „שְׂעִיר עזים אחד חטאת“ „שני שעירי עזים“, אבל באמת „עז“ הוא לחוד, כולל מין העזים בכלל, ו„שעיר עזים“ לחוד, הוא הזכר שבעזים.

עצל–הֶעָצֵל, лѣниться, träge sein

בִּמְקוֹם: הִתְעַצֵּל,
צ"ל: הֶעָצֵל.

הפעולה הזאת תבוא בבנין נפעל. העבר: נֶעֱצַל. נֶעֱצַלְתָּ... ההוה: נֶעֱצָל, נֶעֱצָלָה... העתיד: אֶעָצֵל, תֵּעָצֵל..., כמו: „אל תֵּעָצְלוּ ללכת“ (שופטים יח, ט), ותחת „כאשר לא יוכלו או יִתְעַצְּלוּ“ (משלי יהושע, שטינברג, ע. 202, ש. 2) יש לאמר: „אשר לא יוכלו או יֵעָצְלוּ“ והיטיב להשתמש בפעל הזה המשורר יל"ג: „אם את נֶעֱצַלְתָּ ותשכח שכח“ (משלי יהודה, בעל הכפר השועל והכלב), „זה יֵעָצֵל, זה יפחד פחד“ (שם, העכברים יחדו יסתיקו סוד). ועין למעלה, ערך אנח.

עָזז, быть сильнымъ, mächtig sein

בִּמְקוֹם: הֵעִיז פָּנָיו,
צ"ל: הֵעֵז פָּנָיו.

הפעל הזה הוא מן הכפולים (= סבב). ובבנין הפעיל ענינו „עזות“. המקור בהפעיל: הָעֵז: frech machen, дѣлать дерзкимъ, העבר: הֵעֵז (= הֵסֵב) הֵעֵזָה; „הֵעֵז איש רשע בפניו“ (משלי כא, כט), „הֵעֵזָה פניה ותאמר לו“ (משלי ז, יג). ההוה: מֵעֵז. מְעִזָּה (= מְסִבָּה), העתיד: אָעֵז, תָּעֵז... (= אָסֵב) ורבים טועים לכתוב למשל: „בכבוד רבנו צדיקנו אל תָּעִיזוּ לנגוע“ (ש. מנדלקרן, שירי שפת עבר, יתוש שמכנים) „ולדבר תהפוכות יָעִיז מצח“ (שם, כפרות) „הֵעִיז פניו“; „הֵעִיזָה פניה“, בדמותם, כי שרשו הוא „עוז“ וכמו מן „קום“, אומרים: „הֵקִים“, כן מן „עוז“, אומרים: „הֵעִיז“, ואינו, כי הֵעִיז יהיה פירושו: אָסַף, (הניק במקום בטוח, י. ש.) כמו: „יושבי הגבים הֵעִיזוּ“ (ישעיה י, לא), ושם הוא מן שרש „עיז“ ולפי דעת אחרים מן „עוז“. וצ"ל: „בכבוד רבנו צדיקנו אל תָּעֹזּוּ לנגע“...

fliegen, летать , עוּף

בִּמְקוֹם : עֲפְפָה ,

צ״ל : עָפָה.

א) העבר : עָף , עָפָה ... (=קום–קָם . קָמָה) התוה גם כן : עָף . . . ; העתיד : אָעוּף . ותחת : „והנה מהומירה עֲפְפָה הדבירה״ (כנסת ישראל , כפר שלישי , ע. 384) צ״ל : „והנה מהומורה עָפָה הדבורה״ , כי כמו שאין לאמר מן קום „קְמְמָה״ כן אין לאמר מן „עוף״–„עֲפְפָה״ , וטעותם באה מהשבם , כי יש פעל „עפף״ (=סבב–סָבְבָה), אבל באמת פעל כזה אַיִן.

בִּמְקוֹם : עוֹפֶפֶת ,

צ״ל : מְעוֹפֶפֶת.

ב) בפעל הזה משתמשים גם בפִּעֵל , המקור : עוֹפֵף ; העבר : עוֹפֵף , עוֹפְפָה , ובהוה נוספת מם לפני השרש כדרך כל הוה פִּעֵל (=דִּבֵּר–מְדַבֵּר) : מְעוֹפֵף , מְעוֹפֶפֶת... (=קום – מְקוֹמֵם ...) ורבים טועים לכתוב למשל : „אמרי נא , יונתי , אל אָן את עוֹפֶפֶת״ וטעותם באה גם כן מהשבם , כי שרשו הוא „עפף״ ויהיה בקל עוֹפֶפֶת (= סוֹבֶבֶת) , ואינו , כי שרשו הוא „עוף״ , וצ״ל : אל אָן את מְעוֹפֶפֶת ; „שרף מְעוֹפֵף״ (ישעיה יד , כט) או בקל : אל אָן את עָפָה : „כצפרים עָפוֹת״ (ישעיה לא , ה).

(עפ״י ורשוסקי).

Blatt, лиcтъ , עָלֶה ,

בִּמְקוֹם : עָלֶה נוֹבֶלֶת ,

צ״ל : עָלֶה נָבֵל.

„עָלֶה״ היא שם זכר ויהיה על משקל : קָנֶה׳ , והוא אחד מן השמות האמללים שעלו בגורלם שגיאות הרבה :

א) טועים לנקבהו : „עטרת דפנא עָלֶה נוֹבֶלֶת״ (א. ב. גוטלובר , כל שירי מהללאל , צפירת תפארה , בית שני) „גם הם היום הזה כעָלֶה נוֹבֶלֶת״ (שם , שושנת יריחו , בית אחרון) וצ״ל : עָלֶה נָבֵל : „וְהֶעָלֶה נָבֵל״ (ירמיה ח , יג). ומלבד זה כל „ה״ בסוף המלה יורה לעולם לסמן זכר : רוֹעֶה , קוֹנֶה... – והמשורר יל״ג גִּלָּה בהריפיתו את מקור השגיאה הזאת , וזה לשונו במכתבו לשירה שפירא : „עָלֶה נוֹבֶלֶת. אין מלת עָלֶה בלה״ק כי אם עָלֶה והוא זכר וא״כ צ״ל נָבֵל ולא נוֹבֶלֶת , וטעותך באה

מן כאלה נוֹבֶלֶת עָלֶהָ" (ישעיה א, ל) (אגרות יל"ג, אגרת תעא), ורבים מחליפים בחפזם אֵלֶה בְּ„אָלָה" (יהושע כד, כו).

בִּמְקוֹם: עָלֵיהֶם,

צ"ל: עֲלֵיהֶם.

ב) הרבוי: עָלִים (=קְנִים); כנוייו: עָלַי. עָלֶיךָ... בסמיכות: עֲלֵי (=קְנֵי) וכן נמצא „עֲלֵי זית" (נחמיה ח, טו) ובכנויים הכבדים יבוא כמו בסמיכות: „עֲלֵיהֶם" (עין למעלה, ערך איה). ובמקום: „וְעָלֵיהֶם הירוקים והדקים" (יהודה גרזבסקי, שכינת החמדה, נ. 4, ע. 3) צ"ל: „וַעֲלֵיהֶם הירוקים והדקים".

בִּמְקוֹם: עָלָיו,

צ"ל: עָלָיו.

ג) במקום: וישרוק וירעדו עָלָיו (י. ל. פרץ, העָגב p. 17) צריך להיות וישרוק וירעדו עָלָיו (=קָנֶה-קָנָיו). כנראה טעה גם כן לחשוב כי יש שם „עָלָה" כמובא לעיל (ערך זה) בהערת המשורר יל"ג.

---

mit mir, со мною, עִמָּדִי.

בִּמְקוֹם: עִמָּדוֹ,

צ"ל: עִמּוֹ.

רבים טועים לאמר: עִמָּדְךָ, עִמָּדוֹ... וטעות היא, כי רק במדבר בעדו אומרים: „עִמָּדִי" ולא בכנויים הנשארים, וצריכים לאמר: עִמְּךָ, עִמּוֹ... (וראה האמור בזה במשפט האורים י. ש.)

Geschäft, дѣло, עֵסֶק.

בִּמְקוֹם: עִסְקֵי,

צ"ל: עֶסְקֵי.

„עֵסֶק" יהיה על משקל „עֵגֶל": הרבוי: עֲסָקִים, כמו: עֲגָלִים, ובסמיכות: עֶסְקֵי, בסגול להרחבת מבטא העין, כמו: עֶגְלֵי, וכן: עֵדֶר – עֶדְרֵי. ולא כמו שטועים לקרוא: „עִסְקֵי נפשות" „עִסְקֵי ממון": „לנהל את עִסְקֵי הצבור" (א. ז. רבינוביץ, תולדות עם ישראל, ס"ר, צד 12), ומיטיבים בזה לנקד ב„השלח" „וְעִסְקֵיהֶם" (ש. טשירניהובסקי, שם טו, 370).

פ.

פוץ–הָפֵץ, zerstreuen, разсѣять

בִּמְקוֹם : מְפִיצֵי הַשְׂכָּלָה,
צ"ל : מַרְבֵּי הַשְׂכָּלָה.

הָפֵץ – פַּזֵּר לְכָל עֵבֶר, זָרֹה לְכָל רוּחַ, עָשֹׂה כָּלָה, כְּמוֹ: „ברוק ברק ותפיצם“ (תהלים קמד ו) ועוד ועוד. ולפי זה, כמובן, אין לאמר: „כי עיקר שאיפתו (של הלל) היתה לְהָפִיץ התורה והדעת בעולם“ (התלמוד, השלח, כרך ח, ע. 292), כי חלילה לו להלל הנשיא לשאוף לזרות ולכלות את התורה והדעת. וצריך לאמר: „כי עיקר שאיפתו היתה לְהַרְבּוֹת התורה והדעת בעולם“.

– וכבר העיר המשורר יל"ג על זה, וזה לשונו: „אני מראשית עמדי לשרת בתור סופר החברה העירותי על השגיאה בקריאת שמה בלה"ק „מפיצי השכלה“ שהיא העתקת המלה הרוסית „распространеніе“, אבל ההעתקה משבשת, הפעל „פוץ“ יורה בלה"ק על ההשלכה והפירוד לתכלית פזור האחדות *), ועל המובן הדרוש לענינו נאמר: להגדיל תורה ולהאדיר, מרביץ תורה, מרבים שלום בעולם, וכדומה; ועל כן ההלותי לקרוא בלה"ק להחברה בשם חברת „מרבי השכלה“. (אגרות יל"ג. אגרת שנד).

הערה. ובכל זאת אחרי אשר בקל נמצא: „יפוצו מעינותיך חוצה“ (משלי ה טז), שפירושו: „да распространятся источники твои“ ויהיה אפוא בקל פעל עומד, יוכל היות, כי יש להשתמש בהפעיל „הָפֵץ“ לפעולה יוצאת למובן: „распространять“ לתועלת הרחבת הלשון שאין בה פעל יותר מתאים למושג הזה, כי לא בכל מקום נוכל להשתמש בפעל: „הרבות“ או: „הרבץ“.

*) פוצו בעם? תפוצינה עדי מטוב? והפיץ קצח עניני זרוע ולא השלך. י. ש.

Pinchos, Пинхосъ , פִּינְחָס

כותבים : פִּנְחָס ,

וצ״ל : פִּינְחָס.

רבים טועים לכתוב „פנחס", בלי יוד (ח. נ. ביליק, ספורי המקרא, חלק שני, צד 105 ; שפת ילדים, הוצאת „מוריה", צד 33) וטעות היא, כי השם „פינחס" יבוא בכל המקרא מלא ביוד, כי הוא מרכב משתי מלים (פי־נחש), ואין כל יסוד להשמיטה. ועין במשפט האורים לשטינברג. (ובספרים אחרים נמצא אמנם פעם אחת „פנחס" בלי יוד (שמואל א׳ א, ג)).

צ.

sittlich rein sein, быть чистымъ , צָדַק ,

במקום : דְּבָרִים צוֹדְקִים ,

צ״ל : דְּבָרִים צַדִּיקִים.

יש פעלים רבים בעברית שאין להם זמן הוה, כמו „זָקֵן", אין אומרים בהוה: הוא זוֹקֵן, רק: הוא זָקֵן. ויש גם שמשתמשים בעבר או בעתיד במקום ההוה, כמו: „לא נוּכַל דבר אליך רע או טוב" (בראשית כד, נ) = איננו יכולים *) דבר אליך רע או טוב. וכן מ„צדק" לא נוכל לאמר „דבריו צודקים", כמו שאין לאמר: „דבריו רושעים" (מן רשע), וצריכים לאמר: דבריו צַדִּיקִים, כמו: „חֻקִּים ומשפטים צַדִּיקִם", (דברים ד, ח), או: דבריו יצדקו, או: צָדְקוּ, כמו: „משפטי ד׳ אמת צָדְקוּ יחדו". (עפ״י יוסף קלויזנר).

הערה. רב הפעלים האלה — פעלי ההויה — בבואם בזמן הוֶה בהוראת שִׁנּוּי הַהֲוָיָה, תהיה צורתם בתבנית פָּעֵל, פְּעֵלָה, גם בהיות לשמות התאר המקבילים אליהם צורות אחרות, למשל „הולך וְגָדֵל" (שמואל א׳ ב׳, כו) — שה״ת: גָּדוֹל; „הולך וְחָזֵק" (שמות יט, יט) — שה״ת: חָזָק; „אתם קְרֵבִים" (דברים כ, ג) — קָרוֹב; „רְחֵקֶיךָ יאבדו" (תהלים עג, כז) — רָחוֹק. אם נכנים אל הכלל הזה את כל הפעלים, אשר לא יוכלו לבוא בזמן הוה בתבנית פוֹעֵל, ויכלנו

*) כי „יכולים" בהוה לא נמצא במקרא.

לאמר: גָבַר – גָבְרוּ, טָהֵר – טָהֲרוּ, נָעֵם – נָעֲמוּ. לדעתי, כְּדֵי הכלל הזה, למען הרחבת לשוננו בטעמה וברוחה, לקבלו בלשוננו. יש להעיר, כי כמעט כל הפעלים הנמצאים במקרא בהוה כזה, יבואו בהפסק בנסתר לזמן עבר – בצירה במקום הקמץ הבא בזה בפעלים אחרים: גָדֵלוּ (ולא: "גָדְלוּ"), דָבֵקוּ (ולא: דָבְקוּ) רק "חזק" ו"רחק" נמצא יוצאים מן הכלל הזה: "ויד ה' עלי חָזָקָה" (יחזקאל ג, יד) "מתורתך רָחָקוּ" (תהלים קיט, קנא).

ה. א. חזן.

צוּד, ловить, fangen.

בִּמְקוֹם: צוֹדֶה... צָדָה... צָדַד...
צ"ל: צָד...

בדרכי הפעל הזה יש ערבוביה גדולה בספרותנו, א) העבר בקל: צָד (= קום – קָם); גם ההוה בקל יהיה כן; העתיד: אָצוּד (= אָקוּם). ובמקום: "כְּצוֹדֶה דגים במצולה" (פ. סמלנסקי, התועה חלק שני, 102) צ"ל: "כְּצָד דגים במצולה". כפי הנראה החליף אותו סמלנסקי במקום זה בפעל "צָדָה" подстерегать, seitwärts belauern, ששם יהיה ההוה: "צודה" (= פָּנָה – פּוֹנֶה). ובמקום אחר כותב סמלנסקי: "ברמיה צָדַד נפשות" (התועה, חלק ראשון, צד 184), פה החליף אותו בחפזו בפעל "סבב", וכתב צָדַד (= סָבַב), וצריכים לתקן: "ברמיה צָד נפשות", כמו: "הַצָּד ציד" (בראשית לג). וכן במקום: "לענות נפשות חדשות אשר צָדְדָה בחרמו" (אברמוביץ, האבות והבנים, צד 21), צ"ל: "לענות נפשות הדשות אשר צָד ב־רמו".

בִּמְקוֹם: צוֹדֶדֶת,
צ"ל: מְצוֹדֶדֶת.

ב) ומשתמשים בפעל הזה גם בפִּעֵל, המקור: צוֹדֵד (= קוֹמֵם), ההוה: מְצוֹדֵד (= מְקוֹמֵם). בהוה פִּעֵל צריכים תמיד להוסיף מם לפני עין הפעל. (עין למעלה, ערך עוף). ותחת: "צוֹדֶדֶת לב ביפיה" (אברהם מפו, אהבת ציון, צד 138) צריך להיות "מְצוֹדֶדֶת לב ביפיה", כמו: "אשר אתנה מְצוֹדְדוֹת שם את הנפשות" (יחזקאל יד, כ). וכן רגיל על שפתי רבים לאמר: צוֹדְדֵי נפשות, במקום: מְצוֹדְדֵי נפשות. (עפ"י נרשוסקי).

Vogel, птичка , צִפּוֹר

במקום : צִפּוֹר קָטֹן ,
צ"ל : צִפּוֹר קְטַנָּה .

רבים מסופרינו טועים לזַכֵּר את השם הזה: „כאשר ית עורר הצפור בראותו איזה גרגר לפניו" (תולדות השלמת האדם, תרגום דור פרישמן, חלק ראשון, צד 197) „צִפּוֹר קָטֹן" *) (יהושע שטינברג, ספר המלים הרוסי־העברי, ערך птичка) „אשר הצפור הַיּוֹשֵׁב בו רֹגֶן מטוב לב" (י. ה. טביוב, עדן הילדים, 70). ו„צפור" הוא באמת שם נקבה, כמו: ואת הצפר הַחַיָּה, בדם הצפר הַשְּׁחוּטָה" (ויקרא יד, ו). „גם צפור מָצְאָה בית" (תהלים פד) ועוד ועוד. וצריך להיות בדברי הראשון: „כאשר תתעורר הצפור בראותה איזה גרגר לפניה" בדברי השני: — „צפור קטנה" ובדברי השלישי: — „הצפור היושבת בו רננה מטוב לב".

Quaste, бахрома , צִיצִת

במקום : צִיצִת כְּשֵׁרוֹת ,
צ"ל : צִיצִיּוֹת כְּשֵׁרוֹת .

הרבוי : צִיצִיּוֹת (= תַּחְתִּית — תַּחְתִּיּוֹת) ותחת : „ציצית כשרות ... הציצית היו ... באחת מהציצית ..." (פ. סמלנסקי התועה, חלק א, 71) צריך להיות: „ציציות כשרות ... הציציות היו ... באחת מהציציות". וכן במקום: „ארבע ציצית כשרות" (זאב יעבץ, ר"ה לאילנות פט). צריך להיות: „ארבע ציציות כשרות".

הערה. על הדבר הזה העירני חכם אחד כדברים האלה: „ציצית הוא שם הרבים והקבוץ, כמו: „ויקחני בְּצִיצִת ראשי" (יחזקאל ח, ג) על השער, ופה על קבוץ הפתילים אשר בה, והיחיד מזה הוא „ציץ", כמו: „תנו ציץ למואב" (ירמיה מח, ט).

*) צפור בודד על גג הלא זכר הוא ועין לעיל דרור. י. ש.
אין מביאים ראיה מפסוק בודד. ועין במבוא לספר הזה. המחבר.
ואפשר כי הפסוק מסֹרס ושעורו: שקדתי ואהיה בודד כצפור על גג. חזן.

ובס"נ יהודה: „ציצת נובל" (ישעיה כח, ד) ויהיה הנפרד „ציצה", ואין בזה לסתור את דברינו, כי אף אם נאמר כי השם „ציצית" הוא כנוי לקבוץ פתילים יש לנו לאמר לקבוצים רבים „ציציות". ובכל אפן אין לאמר: „ציצית כשרות", כי התאר הלא צריך להתאים אל השם, ותמונת השם הלא בודאי היא תמונת היחיד, וא"כ יש לאמר „ציצית כשרה".

ק.

קוץ-הֵקִיץ, erwachen, пробуждаться

במקום: מֵקִיץ נִרְדָּמִים,

צ"ל: מֵעִיר נִרְדָּמִים.

„הֵקִיץ" — בהפעיל הוא פעל עומד, והֵקִיץ הוא = הִתְעוֹרֵר, כמו: „לא הֵקִיץ הנער" (מלכים ב' ד, לא); „כאשר יחלום הרעב והנה אוכל וְהֵקִיץ וְרֵקָה נפשו" (ישעי' כט, ח), שפירושו: הוא בעצמו הֵקִיץ ולא שהֵעִיר את אחרים. וכן בהוה אין לאמר: „מֵקִיץ נרדמים", כי מי שאומר „מקיץ נרדמים" דומה לאומר: „מתעורר נרדמים", שאין בדבריו כל טעם וקשור.

הערה. וכבר העיר על זה גם המשורר יל"ג, וזה לשונו: „ולפי שעה אעירך על השגיאה בתפלת נשמת „והמקיץ נרדמים" שהפעל מקיץ הוא עומד *), וכבר הגיע הזמן לבער את הקוץ הזה מאחת ממיטב תפלותינו. ולמה לא תעיר על זה ותציע בנוסח אחר, כמו למשל „הַמֵּעִיר יְשֵׁנִים והמעורר נרדמים" כל' הכתוב „אם תעירו ואם תעוררו" (אגרות יל"ג במכתבו לרייכרסאהן, אגרת רס"ו). ועין במסלול, צ"ח, וב„מאיר נתיבות" שם שעמלים הם להצדיק את השגיאה הזאת בפלפולים שונים. ואין בדבריהם כל יסוד.

*) והיוצא ענינו עורר והתרד, הרגז: נעלה ביהודה ונקיצנה, הקץ הַקִּיץ עליך. י. ש.

(שני המקומות האלה הם מלשון: קֵץ, סוף. וכן יבאר בעצמו ב„משפט האורים". המחבר)

קָפָא, erfrieren, замерзать

בְּמָקוֹם: נִקְפָּא,
צ"ל: קָפָא.

„קפא" היא בקל פעל עומד. ואם יאמר אדם: „ראובן קָפָא", יהיה פירושו: ראובן בעצמו קָפָא, ולא שראובן הִקְפִּיא את אחרים. ועל כן אין לו „נפעל," ואין לאמר: „הֻקְפָּא" כי מכל פעל עומד לא יוכל להיות „נפעל", יען שאין לו ממי... ותחת: „וכמו נִקְפָּא לבה ויהי לאבן" (א, שולמן, חנה, מובא במבחר הספרות לי, ח, טביוב, הוצאת „תושיה") צ"ל: וכמו: „קָפָא לבה ויהי לאבן", כמו: „קָפְאוּ תהומות בלב ים" (שמות טו, ח).

הערה. ולטובת דיוק המושגים טוב להשתמש לפעמים גם בהוה פעול — „קָפוּא". לסמן היטיב מצב נושא המשפט, למשל אם יאמר איש: „אצבעותי קוֹפְאוֹת מקר", לא יוכל השומע לדעת אם אצבעותיו הולכות וקופאות או שכבר קָפְאוּ, ועל כן אם יחפוץ לאמר כי אצבעותיו כבר קפאו יש לו לאמר: „אצבעותַי קְפוּאוֹת מקר". (ועין למעלה, ערך אבד, בהערה שם), וכן בדברי י. שטינברג (ספר המלים הרוסי-העברי, ערך мерзлый) צריך להיות במקום: „נִקְפָּא" — „קָפוּא" *).

קָצָר, kurz, короткій

בְּמקום: קְצֵרָה,
צ"ל: קְצָרָה.

מן המקראות: „קְצַר" (משלי יד, יז) „קִצְרֵי" (מ"ב יט, כו) אין להכריע אם יש לאמר קָצָר או קָצֵר, ואולם בכל התפלות הקדמוניות מנֻקד קָצָר: „נפשנו קְצָרָה" „מרֻבים צרכי עמך ודעתם קְצָרָה". ויש לקבל את התמונה הזאת, שלא לבלבל ולהרבות בתמונות ללא צרך, ולא כדעת „מסבות השם" (כהן ובורונוביין) שֶׁנִּקְדוּ: קָצֵר — קְצֵרִים.

ה. א. חזן.

*) בס' המלים בא גם קָפוּא, ולבאר יותר בא גם נקפא, כי כן ענין נִקְפָּה (ישעיה ג, כד) מקום נִקְשֶׁה כבשר מהחגורה המהֻדקה. י. ש.

lesen, читать ,קָרֹא

בִּמְקוֹם: לִקְרוֹת,
צ״ל: לִקְרוֹא.

אין לאמר „לִקְרוֹת את הספר", במקום: „לִקְרוֹא את הספר", כי הפעל „קרא" הוא מנחי למד אלף, ורק מן „פנה" שיש הא בשרש תתחלף ההא לתיו ואומרים: לִפְנוֹת, במקום: „לִפְנֹה". ועין למעלה, ערך יצא.

ר.

zeigen, показывать ,ראה-הַרְאֵה

בִּמְקוֹם: הַרְאֵה לְ...
צ״ל: הַרְאֵה אֶת...

אין לאמר: „אחרי אשר הֶרְאָה לִי תעודות רבות" (פ. סמולנסקי, השחר שנה רביעית, ע. 191) ביחש שאליו, וצ״ל: „אחרי אשר הֶרְאָה אוֹתִי תעודות רבות", ביחש הפעול, כמו: „הֶרְאָה אֹתִי אלהים גם את זרעך" (בראשית מח, יא) או: אחרי אשר הֶרְאַנִי תעודות רבות", כמו: „וְהִרְאַנִי אותו ואת נוהו" (שמואל ב׳ טו, כה). נאמר: „נַרְאָה אוֹתָם את בן המלך" (מלכים ב׳ יא, ד) ולא: „נַרְאָה לָהֶם את בן המלך", וכן תחת: „כל זה העגג הֶרְאָה לוֹ דמיונו" (יל״ג, כל שירי, ושמחת בחגך) יש לאמר: „כל זה העגג הראה אתו דמיונו"; „לְרְאוֹת לַשּׁוֹטְרִים כי בן ארצם הנהו" (שם, שני יוסף בן שמעון) צ״ל: „לַרְאוֹת הַשּׁוֹטרים כי בן ארצם הנהו". (ועין למעלה, ערך הלוה, ובהערת ה. חזן שם).

sich einschmeicheln, заискивать ,רצה-הִתְרַצֵּה

בִּמְקוֹם: הִתְרַצֵּה,
צ״ל: הִתְפַּיֵּס.

התרצה בהתפעל פירושו: התאמץ למצוא חן בעיני... כמו: „במה יִתְרַצֶּה זה אל אדוניו" (שמואל א׳ כט, ד) ולמובן: לחדול מכעס ולעשות שלום перемириться, יש מלה תלמודית: הִתְפַּיֵּס (= לְהִשָּׁלִים).

רָקַב, гнить verfaulen

בְּמָקוֹם: שְׁמוֹ נִרְקַב,
צ"ל: שְׁמוֹ רָקַב.

רקב — בלה והָשְׁחַת, והוא פעל עומד: „עץ לא יִרְקַב יבחר" (ישעיה מ, כ); „ושם רשעים יִרְקָב" (משלי י, ז) פירושו: יִמַּח ויאבד מן העולם. ומזה נראה, כי יִרְקַב משמעותו: הוא בעצמו ירקב ולא שיטיל רקבון באחרים, ואם כן אין לו „נפעל", ואין לאמר בעבר: „העץ נִרְקַב" במקום: „העץ רָקַב", כמו שאין לאמר בעתיד: „העץ יֵרָקֵב" במקום: „העץ יִרְקַב" הנמצא מפרש במקרא, ובתלמוד ישתמשו גם בהפעיל „הִרְקִיב" להוראת תחלת הפעולה של הרקבון: „המפקיד פירות אצל חבירו והרקיבו" (מציעא לח, ע"א) = הפֵּרות החלו לִרְקוֹב.

אבל בכלל יש להעיר, כי באמת כל פעל עומד כולל בעברית גם התחלת הפעולה, גם המשכתה: אברהם עָמַד, יָשַׁב... יֵש לתרגם: Абрамъ сталъ, сѣлъ... Abram stand auf, setzte sich... וגם: Абрамъ стоялъ, сидѣлъ... Abram stand, sass...

הערה, אבל לטובת דיוק המושגים טוב להשתמש גם ב„פָּעוּל" — „רָקוּב", להראות, כי הפעולה כבר איננה במצב ההתהוות, רק במצב התכליתי, ויהיה: רוֹקֵב = הולך ורוקב, רָקוּב = אֲבוּד הָרָקָב. כי כן גם מ„שָׁכֹן", שהוא פעל עומד נמצא: „שָׁכוּן" ועוד כאלה. ובמקום: „עץ נִרְקָב" „שרשים נִרְקָבִים" (הדקדוק המעשי, הוצאת „תושיה", צד 24 ב„נפעל"), צ"ל: עץ רָקוּב, שרשים רְקוּבִים. ועין למעלה ערך אבד וערך קפא.

ש.

שְׁאֵלָה, просьба, вопросъ, Frage

בְּמָקוֹם: שַׁאֲלָה,
צ"ל: שְׁאֵלָה.

רגילים לקרוא „שַׁאֲלָה", „שַׁאֲלוֹת", ואינו, כי נקודו של השם הזה הוא: שְׁאֵלָה, כמו שנמצא: „שְׁאֵלָה אַחַת קטנה" (מלכים א' ב, כ) או: שֶׁאֱלָה, כמו: „מי יתן תבוא שֶׁאֱלָתִי" (איוב ו, ח), ותחת: „בְּשַׁאֲלוֹתָיו יבחן שכל איש" (משלי יהושע,

שטינברג, ע׳ cap. יט) צריך להיות: „בִּשְׁאֵלוֹתָיו יבחן שכל איש״, כי הוא מן הצרוים הקַיָמִים בכל הנטיות (= עֵדָה–עֵדוֹת–עֵדוֹתָיו).

שבע–הִשָּׁבֵעַ, schwören, присягать

בִּמְקוֹם: אֶשָּׁבֵעַ,
צ״ל: אִשָּׁבַע.

הפעולה הזאת (נתן שבועה) תבוא לעולם בבנין נפעל, וכמו שבעבר לא נוכל לאמר: „שָׁבַעְתִּי״ (נתתי שבועה) במקום: „נִשְׁבַּעְתִּי״ (תהלים צה, יא) בנון לפני פא הפעל, כן בעתיד צריכים להשלים את הנון בדגש בפא הפעל ולאמר: אִשָּׁבַע, תִּשָּׁבַע... (בראשית כא, כד); „שומר חנם יִשָּׁבַע וְיִפָּטֵר״ ולא כמו שרגילים לאמר: אֶשָּׁבַע, תִּשָּׁבַע... וכן במקור יש לאמר: חַיָב לְהִשָּׁבֵעַ. וגם כשתחסר ההא צריכים להשלימה כאמור ולאמר: לִשָּׁבַע, בדגש בשין, כמו: „לֵרָאוֹת״ (ישעיה א). ועין למעלה, ערך כמר.

שָׁבוּעַ, Woche, недѣля

בִּמְקוֹם: בַּשָּׁבוּעַ הַזֹּאת,
צ״ל: בַּשָּׁבוּעַ הַזֶּה.

השם „שָׁבוּעַ״ (= זמן שבעת ימים) הוא שם זָכָר: „שִׁבְעָה שָׁבֻעֹת״ (דברים טז, ט) ואלו היה שם לנקבה היו אומרים: „שֶׁבַע שבועות״. וכן אומרים בספירת העמר: „שהם שָׁבוּעַ אֶחָד בעמר״. ומה שכתוב „מַלֵּא שְׁבֻעַ זֹאת״ (בראשית כט, כז) = שבעת ימי המשתה של זאת (לאה), כמו שמשמע ממה שכתוב מיד אחרי כן: „וְנִתְּנָה לך גם את זֹאת״ (את רחל). ועין רש״י שם. ויש טועים לנַקְבֵהוּ; כנראה טעותם באה בהחליפם את „שָׁבוּעַ״ ב„שְׁבוּעָה״ (= נדר), אבל לשם „שבוּעָה״ יש סמן נקבה (ָה) בסוף, מה שאין כן ב„שָׁבוּעַ״, ואולי טעו מפני שרבויו הוא „שָׁבוּעוֹת״, (ויש גם שָׁבוּעִים). ואולי גרם לזה ה„זאת״ האמור...

מְשֻׁגַּעַת, Wahnsinnige, сумасшедшая

בִּמְקוֹם: מְשֻׁגַּעַת הִיא לַחֲשׁוֹב...
צ״ל: שִׁגָּעוֹן הוּא לַחֲשׁוֹב...

המלה „מְשֻׁגַּעַת״ היא שם התאר לאשה שנטרפה דעתה; לזכר אומרים „מְשֻׁגָּע״ = איש חולה מחלת

הרוח . וכל אלה נגזרו מבנין פִּעֵל הוֶה: מְשֻׁגָּע , מְשֻׁגָּעָה , או מְשֻׁגַּעַת . מְשֻׁגָּעִים , מְשֻׁגָּעוֹת . ובלשון יהודית משתמשים במלת „מְשֻׁגעת“ לשם עצם מחלת הרוח ; מְשוּגַּעַת = טֵרוּף : „ס׳איז אַ משוגעת צו מיינען , אז ...“ , אבל בעברית יש שם עצם אחר למובן הזה : „שִׁגָּעוֹן“ , כמו : „יככה ה׳ בְּשִׁגָּעוֹן“ (דברים כח) , וטעות הוא לכתוב : לבוא לדומת הממלכה במודעה כי נרים אנחנו בארץ וכי אם לא היום – מחר ועלינו מן הארץ , משוגעת היא“ (ש. רוזנפלד , הזמן , ש. 1907 , № 35) וצריך להיות . „מחר ועלינו מן הארץ – שגעון הוא“ .

שַׂדֵּד , eggen, бороздить

במְקוֹם : שַׁדֵּד ,

צ״ל : שַׂדֵּד .

למצוא בספרותנו שגיאות במקום שמחליפים שין ימנית בשין שמאלית הוא דבר נקל מאד , כגון : „ויהי היום שבתי חופר בורות שיחים ומערות“ (השלח , כרך י , צד 354) במקום : שִׂיחִים (אחי שׂוּחָה , בור) , כנראה נתחלפו להם ה„שִׂיחִים“ , בורות , ב„שִׁיחִים“ , אילנות קטנים . „שַׁדֵּדי (בן יהודה , מלון עברי) במקום : „שַׂדֵּד“ (אחי שָׂדֶה) שְׂדֵרוֹת (טל בקר , הוצאת „חנוך“) במקום : שְׂדֵרוֹת (אחי סדר) , ואם באנו לפורטן אין אנו מספיקים . זיל קרי בי רב ! אבל המלים התלמודיות שיש בהן אות „ש“ הנן כשדה של הפקר לגמרי , וכל אחד מַימין או משמאיל כמוב בעיניו , בלי כל הוכחה . ועל כן יש להעיר , כי בתלמוד היו נוהגים לכתוב במקום שין שמאלית אות „סמך“ , מפני שכתבו בלי נקודות : סַכִּין , במקום : שַׂכִּין ; כֶּרֶם , במקום : כֶּרֶשׂ ; מְאוֹרָסָה , במקום : מְאוֹרָשׂה וכו׳ . ואם במלים הנמצאות מְפֹרשׁ במקרא ב„שׂין“ עשו כך , במלים שאינן נמצאות במקרא על אחת כמה וכמה שבמקום שין שמאלית כתבו „סמך“ . ובכן נוכל להוציא כלל , כי המלים הכתובות בתלמוד בשין בודאי היתה קריאתן „שׁ“ (ימנית) , אם אין לנו ראיה מוכחת שקראו „שׂ“ (שמאלית) .

Feld, поле ,שָׂדֶה

בִּמְקוֹם: שְׂדֵכֶם, שְׂדָם,
צ״ל: שְׂדֵכֶם, שְׂדֵהֶם.

נפלא הדבר, כי במלה מצויה בדבור כזאת וכיוצא בה: קָנֶה. מִשְׁתֶּה, מַרְאֶה. נָוֶה ועוד, טרם נתברר היטב בספרותנו הדקדוקית נטיתה. שטינברג ב„מערכי לשון עבר" אומר: כי בנטיות הכבדים צ״ל: קְנֵכֶם, מִשְׁתְּכֶם... אחרים אומרים: קְנְכֶם... קָנֵם... (הדקדוק המעשי, הוצאת „תושיה, צד 65) וכנראה כבר הרגישו בזה מחברי „מסבות השם" כהן וברנוביץ, ואמרו גם: שְׂדֵיהֶם. ־הֶן, וגם שְׂדָם. ־דָן, וגם שְׂדֵהֶם. ־הֶן. ואמנם נטיות השמות האלה אינן מְצֻיות בגוף הזה (גוף שלישי, רבוי) הרבה במקרא, אבל אם נשים לב אל כללי הדקדוק שיש לחשבם לברורים יתברר לנו הַכל פשוט ובנקל. ראשונה: יודעים אנו, כי בכנויים הכבדים שהנגינה בהם מלרע יבואו כמו בנסמך, (עין למעלה ערך „איה" „כמו" ועוד) ואחרי שהנסמך יהיה „שְׂדֵה": „שְׂדֵה עפרון" (בראשית כג) צ״ל לנוכחים גם ביחיד: שְׂדֵיכֶם (בחלוף היוד במקום ההא או גם בלי יוד), קְנֵכֶם, מִשְׁתֵּכֶם ועוד. ואחרי שנבוא לידי מסקנא, כי לנוכחים צ״ל: „שְׂדֵכֶם (= השדה שלכם) ־כֶם, בסוף, יש לקבל כדבר ודאי כללו של החו' מר חזן בהערתו לערך „איה" למעלה, כי בכל מקום אם לנוכחים אומרים „־כֶם", בין ברבוי ובין ביחיד, צ״ל לנסתרים „־הֶם". כָּתוּב: „וּמַרְאֵיהֶן רע" (בראשית מא), ממה שכתוב „רע" ולא „רעים", נראה, כי „מראיהן" הוא לשון יחיד ולא כתוב „מַרְאָן"; „וּמַרְאֵיהֶן שָׁפָל מן הקיר" (ויקרא יד, לז) גם זה ביחיד; „ובערי מרום ישראל יִהְיֶה נְוֵהֶם" (יחזקאל לז, יד) ולא: יהיה נָוָם; וכן: „וְרֹעֵיהֶם לא יַחְמוֹל עליהן". (זכריה יא, ה) וכן השם „מִקְנֶה" הבא ביחיד (ס„מקני" „מקנֶיך" אין ראיה לסתור, עין „מסבות השם") אומרים לנוכחים „מִקְנֵיכֶם" ולנסתרים „מִקְנֵיהֶם" או: „מִקְנֵהֶם", וכן „מִשְׁתֶּה" — מִשְׁתֵּיכֶם (= המשתה שלכם), מִשְׁתֵּיהֶם (= המשתה שלהם) *).

*) השמות החותמים ב„ ֶה" בודי על פי הדוגמאות אשר אנחנו מוצאים להם במקרא תהיה צורתם שְׂדֵכֶם שְׂדֵהֶם (הצירה יוכל לבוא גם ביוד), ואולם כנראה היתה עוד נטיה בחיי הלשון לדמות את צורת סמיכת

umherstreifen, обходить , שׁוּט

בִּמְקוֹם: שׁוֹטְטִים,
צ״ל: מְשׁוֹטְטִים.

שוט = קום. העבר בקל: שָׁט, ובן ההוה; העתיד: אָשׁוּט (=אָקוּם). בפִּעֵל – המקור: שׁוֹטֵט (= סוֹבֵב); העבר גם כן: „שׁוֹטֵט". ההוה בפִּעֵל הוא: מְשׁוֹטֵט (= מְסוֹבֵב). ורבים טועים לכתוב למשל: „ובעינים שׁוֹטְטוֹת שׁוא אחפשׂמו" (מ. ל. ליליענבלום, אגרות אוהב, מובא במבחר הספרות לי. ה. טביוב); „השדים הַשּׁוֹטְטִים בלילות" (זאב יעבץ, דברי הימים, 133), בדמותם, כי שרשו יהיה „שטט" (= סבב), ועל כן יש לאמר בבנין הקל: „שׁוֹטְטִים" (= סוֹבְבִים). וטעות היא, כי „שוט" הוא מן נחי עין וו, ובהוה קל יש לאמר: שָׁטִים, ובפִּעֵל צריכים להוסיף מם לפני פא הפעל ולאמר: מְשׁוֹטְטִים. (עין למעלה, ערך דבב ועוף). וצריך להיות: „בעינים מְשׁוֹטְטוֹת שוא אחפשמו", כמו: „כי ד' עיניו מְשׁוֹטְטוֹת בכל הארץ" (דברי הימים ב' טז, ט), וכן צריך להיות: „השדים הַמְשׁוֹטְטִים בלילות", כמו: „המה מְשׁוֹטְטִים בכל הארץ" (זכריה ה, י).

השמות האלה ליתר השמות זולתם. הַשְׁוֵה „אינני רוֹצָם" (ירמיהו) (= רוצה אוֹתָם. המ״ח.) ל„בורא השמים וְנוֹטֵיהֶם" (ישעיהו) (= הנוטה שלָהֶם. המ״ח.). וע״ב אפשר לקבל את הצורות „שַׂדְכֶם" (או שִׂדְכֶם, שֶׂדְכֶם) שָׂדָם כתקין ללשון, שבזה נרויח[1]), כי נבדיל היטב בין אחוד ורבוי. ובפרט שהכלל של דמיון צורת השמות לפני הכנויים הכבדים לצורתם בנסמך איננו מחלט לגמרי, למשל הנסמך שְׂדוֹת ועם הכנוי ־כֶם—שְׂדוֹתֵיכֶם ולא „שְׂדוֹתְכֶם", כנגד הנסמך יַד מוצאים אנו יֶדְכֶם, דַם ־דִמְכֶם. ת. א. חזן.

---

[1]) אבל הפסדו גדול הרבה יותר משכרו, כי „הנחה" כזאת שנוכל לאמר גם שֶׂדְכֶם, גם שִׂדְכֶם, גם שַׂדְכֶם איננה מביאה כרבה רבה לשפה וגורמת רק לבלבול הלשון; וגם בין יָדֵנוּ (= הַיָּד שלנו) לְיָדֵינוּ (= הַיָּדַיִם שלנו) גם כן אין כל הבדל בקריאתן. וראיתו מ„דם" ומ„יד" איננה סותרת במאומה את הכלל, כי כנויי הכבדים יבואו כמו בנסמך, כי יֶדְכֶם ודִמְכֶם לקוחים בודאי מנסמך קדמון שלא נזכר במקרא, כמו „בֵּן", הנסמך: בֶּן ובכנויים הכבדים יאמרו: בִּנְכֶם—מ„בִּן", שאיננו מצוי הרבה במקרא. וצורת ספרי לא תרשני להאריך כאן בזה. המ״ח.

Messer, ножъ , שַׂכִּין

בִּמְקוֹם : שַׂכִּין חַד ,

צ״ל : שַׂכִּין חַדָּה .

לאיזה מין יתיחש השם הזה נדע רק מן המשנה: „וְנִפְלָה סכין וְשָׁחֲטָה״ (חולין לא) ועוד בהרבה מקומות שם, כי מן המקרא אין פסוק מכריע לאיזה מין יתחשב. ולא נכון הוא לכתוב: „ומניף למולה סכין חַד״ (א. ליבושיצקי, ההיים והטבע, תרס״ה, № 18) וצ״ל: „ומניף למולה סכין חַדָּה. והמשורר ח. נ. ביאליק כבר היטיב לדקדק ולכתוב: „בוצע אבינו בְּשַׂכִּין פְּגוּמָה״ (שירתי, השלח, כרך ז) .

Nachbar, сосѣдъ , שָׁכֵן

בִּמְקוֹם : שְׁכֵנֵיכֶם ,

צ״ל : שִׁכְנֵיכֶם .

„שָׁכֵן״ הוא על משקל „זָקֵן״. הרבוי : שְׁכֵנִים ; כנוייו : שְׁכֵנִי . שְׁכֵנֶיךָ ... בסמיכות–ביחיד : שְׁכַן (= זְקַן) . ברבוי : שִׁכְנֵי (= זִקְנֵי) *) . בכנויים הכבדים : שִׁכְנֵיהֶם (= זִקְנֵיהֶם) וזכר לדבר יש: „לְשִׁכְנוֹ תדרשו״ (דברים יב, ה). (עין למעלה, ערך איה) . ובמקום : „וישבו בשְׁכֵנֵיהם את המלכים שְׁכֵנֵיכֶם״ (י. ל. גורדון, כל שירי, אדוני בזק) , צ״ל: וישבו בשניהם את המלכים שִׁכְנֵיהֶם . וכן היא דעת „מסבות השם״ מאת כהן וברונוביץ .

zweite, вторая , הַשֵּׁנִית

בִּמְקוֹם : הַשְּׁנִיָּה ,

צ״ל : הַשֵּׁנִית .

רבים מהרודפים לכתוב על „טהרת לשון הקודש״ יכתבו בכונה: הַשְּׁנִיָּה , במקום : הַשֵּׁנִית. ואמנם הוא נמצא בתלמוד (עין בסוף הספר) , אבל בכל זאת יש להעיר , כי כמו שאין בכתבי הקדש : הָרְבִיעִיָּה , הַחֲמִשִׁיָּה , כן אין : הַשְּׁנִיָּה .

*) עין האמור במערכי לשון עבר § 116 , 5 . י. ש.

Stunde, часъ, שָׁעָה.

בִּמְקוֹם: שַׁעְתוֹ.
צ"ל: שְׁעָתוֹ.

א) „שעה" היא מלה תלמודית. כנוייה: שְׁעָתִי. שְׁעָתְךָ ... (= שָׁנָה, — שְׁנָתִי, שְׁנָתְךָ . . .) ולא: שַׁעְתִּי . . . כמו שטועים הרבה לקרוא. ובמקום: „דיה לצרה שתבוא בְּשַׁעְתָּהּ" (זאב קפלן, האסיף שנה שנית, צד 571) צריך להיות: „דיה לצרה שתבוא בִּשְׁעָתָהּ", ואת אשר יחכר לו שמה הרוז, מן השמים ירחמו עליו.

בִּמְקוֹם: בַּשָּׁעָה הַשְּׁמִינִית,
צ"ל: בִּשְׁמוֹנֶה שָׁעוֹת.

ב) אגב אעיר איך לכתוב ולסמן את העת, סופרינו רגילים לכתוב: „הוא יבוא בשעה השמינית בדיוק" ואין זה נכון. כי „בשעה השמינית" מובנו בכל השעה השמינית, וא"כ אינני יודע סוף סוף מתי יבוא ... ועל כן נשים לב בדבר הזה אל לשון המשנה; המשנה כאשר תחפוץ לסמן בדיוק את העת תאמר: „אחד אומר בשתי שעות ואחד אומר בשלש שעות עדותן קַיֶּמֶת" (סנהדרין מ.) *), וכן בזה צריכים לאמר: „הוא יבוא בשמנה שעות בדיוק" וכן אומרים ברוסית: „въ восемь часовъ".

בִּמְקוֹם: בַּחֲצִי הַשָּׁעָה הַתְּשִׁיעִית,
צ"ל: בִּשְׁמוֹנֶה וָחֵצִי.

ג) וכן אם חפצים לכתוב ולסמן את חצי השעה, אין לאמר: „הוא יבא בחצי השעה השמינית", תרגום מז'רגן: האַלב אַכט, половина восьмого, כי העברי לא יביט מעולם על דבר שאין לו עוד, רק על מה שיש לו כבר, וכן יספור: „אַמָּה וָחֵצִי" „אַמָּתַיִם וָחֵצִי", ולא כמו שאומרים ז'רגנית: דריט־האַלבען, полтретья, וצ"ל: „הוא יבוא בְּשֶׁבַע וָחֵצִי", כמו: „תמיד נשחט בִּשְׁמוֹנֶה וּמֶחֱצָה וְקָרֵב בְּתֵשַׁע וּמֶחֱצָה" (פסחים נח.) וכן סדר השעות בשפת צרפת: „sept heures et demie; sept heures et un quart" etc.

*) ושם הוא שלש שעות בדיוק — סוף השעה השלישית או תחלת השעה הרביעית, שאם לא כן אין כל הבדל בדברי שני העדים - זה שאומר בשתי שעות מכֻוָּן אל סוף השעה השנית וזה שאומר בשלש שעות כונתו אל תחלת השעה השלישית ומאי קא משמע לן? ... ובזה סרה קושית התוספות שם, ועוד הרבה קושיות בש"ס.

שָׂפָם, усы Schnurrbart

בִּמְקוֹם: שְׂפָמָיו,

צ"ל: שְׂפָמוֹ.

כמו שאין לאדם אחד יותר מן זקן אחד, כן אין לו יותר מן שָׂפָם אחד [1], כמו: „ועל שָׂפָם יעטה" (ויקרא יג, מה) ולא: על שְׂפָמָיו יעטה; „ולא עשה את שְׂפָמוֹ ואת בגדיו לא כבס" (שמואל ב' יט, כה). וכן בשפת אשכנז נקרא כל השער שעל גבי השפה העליונה בלשון יחיד: „der Schnurbarrt", והכותבים בטעות „שפמיו" בלשון רבים, הוא יען שרגילים בלשון רוסיה: усы, או בז'רגן: „די וואָנסעס". ובמקום: „קרא חמלניצקי בנהמת חרש, שיצאה מבין שפמיו הארכות" (א. ז. רבינוביץ, בימי חמלניצקי, צד 33, הוצאת „מוריה") צ"ל: „שיצאה מבין שְׂפָמוֹ הָאָרֹךְ", וכן במקום: „שפמיו חומים ומגודלים וכלו מלא חיים ובריאות" (נחום סלושץ, חיי מפסן, צד VIII, הוצאת „תושיה") צ"ל: שפמו חום ומגדל... ואין לכתוב: „והיא יושב ומסלסל את שפמיו, רק: והיא יושב ומסלסל את קצות שפמו.

שָׁפַךְ, выливать ausgiessen,

בִּמְקוֹם: יָצַק,

צ"ל: נָתַן.

הפעל הזה יבוא במובן, אשר השפיכה כשהיא לעצמה אין לה כל מטרה, כמו: על הארץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כמים (דבריך יב), אבל למשל למזוג מים לדיו ועוד כאלה אין לאמר: „– מי שופך מים בדיו? – אחותנו הקטנה שופכת תמיד מים בדיו" (י. ח. טביוב, מפתח ל„מורה הילדים" 41) רק – מי נותן מים בדיו? [2]) – אחותנו הקטנה נוֹתֶנֶת מים בדיו, כמו שנאמר „וישם את הכיור בין אהל מועד ובין המזבח ניתן שמה מים לרחצה" (שמות א, ל) וכמו שתדיק המשנה לאמר בפעילה כזאת: נותן שמן לתוך המים או לתוך המלה (שבת פרק י. משנה ב.).

---

[1]) השפם אחד הוא ורק נושאו יפרידהו לשנים לבל יכסה את פיו.
י. שטינברג.

[2]) לנתינת נוזליב אל כלי ישמש גם הפעל יצק. ח.

תֵּבֵל, Welt, міръ

בִּמְקוֹם: הַתֵּבֵל,
צ"ל: תֵּבֵל.

יש לשים לב אל הדבר הזה שבכל ספרי הקדש גם פעם אחת אין „תבל" בהא הידיעה — ולא במקרה, למשל תחת אשר בכל מקום יאמר: כל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ (ירמיה א יד; יואל א ב, יא יד, ב א) בהא הידיעה, יאמר: כל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל (איכה ד יב; ישעיה יח יג) ולא — כל יושבי הַתֵּבֵל; וכן יאמר ה. שטינברג: „ובא רק בדברי שיר כשם פרטי בלי הא הידיעה" (משפט האורים, ערך תבל) וכבָר העיר על זה המשורר יל"ג: „אפס כי לשגיאה תחשב לי מה שכתבתי בַּתֵּבֵל בהא הידיעה, שלא נמצא כן בכה"ק, כי כפי הנראה „תבל" הוא כעין שם עצם פרטי לעולם השפל" (אגרות יל"ג, אגרת רסט).

תּוּגְיוֹן, ? ?

בִּמְקוֹם: תּוּגְיוֹן,
צ"ל: תּוּגָה.

איוב אמר: עד אנה תּוֹגְיוּן נפשי (איוב יט ב) — השרש של „תּוֹגְיוּן" הוא „יגה" ו„תּוֹגְיוּן" הוא עתיד מבנין הפעול לנוכחים, וצריכים לאמר: עד אנה תוגו נפשי, אלא שבמליצה נוספת לפעמים „ין" כמו: „יֶהֱמָיוּן" „יִבְכָּיוּן", תחת — „יהמו" „יִבְכּוּ". וַיָּבוא אחרי כן פַּיְטָן אחד וחבר זמירות לשבת על פי צלצול הפסוק הזה וכתב: — „עד אנה תּוּגְיוֹן נפש נאנחה", אבל המדפיס הטיל את החולם של הוָו הראשונה „תוֹ" בתוך הוָו, ונעשה לשורק — „תוּ" ... ומן השורק של „יוּן" עשה — „יוֹן" ויצא העגל הזה — תּוּגְיוֹן - שם עצם לשם „תּוּגָה" שנמצא במקרא. בִּמְתֻכָּוָן או שלא במתכוָן עשו זאת? ישפטו חוקרי דברי ימי „עם האֲרָצוֹת" של המדפיסים בימים ההם, אבל שהמדפיס השחית את המשפט שעתה אין לו כל טעם — כי מה זאת: עד אנה תּוּגְיוֹן (= תּוּגָה) נפש נאנחה? ... — כמדומה שאין בזה כל שפק ומלה כזאת אָיִן. ועל כן אין לכתוב: „לְתוּגְיוֹן נפשי הנני מודיע לך" .:. במקום: — לדאבון נפשי... או: — לתוגת נפשי... או: — לצערי...

(עפ"י נָרשׁוּסקי).

Taweiro, Тавэйро , תַּבְעֵרָה

בִּמְקוֹם : תַּבְעֵרָה ,
צ״ל : בְּעֵרָה .

„תבערה‟ הוא שם פרטי ; מקום במדבר ששם נפלה בְּעֵרָה בבני ישראל ויקראו לו : תַּבְעֵרָה. (במדבר יא, ג; דברים ט, כב). ולפי זה כמובן אין לאמר : תבערה גדולה נפלה בעירנו בבית המרחץ ותאכל את המקוה ואת... (לשון הקורוס־פונדנטים במכתבי העתים לבני ישראל), כי „תבערה‟ לא תמוש ממקומה ולא תפול לבית המרחץ כל עוד לא יתפוצץ כדור הארץ ; וכן לא תוכל לאכול את המקוה...
ואם חפצים הם לאמר שנפלה דלקה בעירם ותהיה למאכלת אש—пожаръ עליהם לאמר בערה גדולה היתה בעירנו... כמו שנאמר : המבעיר את הבערה (שמות כב, ה) וכן תחת : „ברוח יכבה אור נר ויפיח לבת תַּבְעֵרָה *) (משלי יהושע, שטינברג, כט Cap. כח) צריך להיות : ויפיח לבת בְּעֵרָה. או „דליקה‟ כלשון חכמים, או „שְׂרֵפָה‟.

unter, подъ , תַּחַת

בִּמְקוֹם : תַּחְתוֹ ,
צ״ל : תַּחְתָּיו .

הכנוים של המלה הזאת יבואו ברבים : תַּחְתַּי , תַּחְתֶּיךָ וכ. ה. ולא כמו שכיתב במלנסקין : „וגם בפעם הזאת שלח את אוהבו תַּחְתּוֹ‟ (גמול ישרים, פרק יד) וצריכים לאמר : תַּחְתָּיו .
הערה. ונמצא את המלה הזאת גם בכנויי יחיד אך לעולם בנין נוכפת ; תַּחְתֵּנִי (שמואל ב׳, כב, לז) תַּחְתֶּנָּה (בראשית ב, כא).

aufhängen, повѣсить , תָּלָה

בִּמְקוֹם : תּוֹלֶה ,
צ״ל : תָּלוּי .

„תָּלָה‟ הוא פעל יוצא — לתלות את... ועל כן אין לאמר : „חבלים דקים התולים במרום‟ (דברי חפץ,

*) התי׳ היא אות הקבוץ ולא המקום כנראה מן בינה, תבונה, העלומה נחומים, תנחומים. י. ש.
כנראה, נעלם ממנו לפי שעה מה שכתב ב„משפט האורים‟, ערך „הבערה‟. המחבר.

ק. שולמן 139) רק – חבלים דקים תְּלוּיִם במרום, ותחת: „הלב תולה על גידיו" (אברומוביץ, תולדות הטבע, חלק ראשון, 22) צריך להיות: הלב תָּלוּי על גידיו – בפְעוּל, כי „תולים" משמע שהם תולים את אחרים ולא שהם בעצמם תְּלוּים... (עפ"י ורשופסקי).

תַּלְפִּיָּה, Militärschule, военное учебное заведеніе

כּוֹתְבִים: תַּלְפִּיָה,

וְאֵין יוֹדְעִים פֵּירוּשָׁהּ.

„תלפיה" *) (= תאלפיה משרש אַלֵּף, במשקל תבליל והא עמוטה, כמו מַלְּפֵנוּ, איוב לה, יא) – מגדל מאלפים, ללמד בני יהודה קשת ומלחמה: כמגדל דוד צוארך בנוי לתלפיות (שיר השירים ד) ידמה את צואר רעיתו למגדל נשק הלוכד רוֹאָיו בְּיָפְיוֹ" (יהושע שטינברג, משפט האורים, ערך תלפיה).

וכְבָר העיר על זה ה. יוסף קלוזנר ושואל מה זאת שכותבים: „על גפי מרומי קרת יתנוסס בית רם ונשא בנוי לתלפיות"... והבית הזה הבנוי לתלפיות היא לרוב של איש שלום מעולם, אשר אין לו כל בית־כפר לתכסיסי מלחמה...

הערה, הבאתי פירוש להשם „תלפיה" המליצי, פירוש שאינו רחוק מן האמת, בכל אֹפֶן למה לנו להשתמש במלים ו„במליציות" כאלה, שהוראתן האמתית לוטה בערפל?...

*) מוצא השם תלפיה או, נכון מזה, תלפית, וכן גם משמעה עורנו מכסה בחשך. אפשר מאד, כי נגזר הוא משרש, אשר לא זכה לבוא בשרידי ספרינו במקום אחר, למשל לְפָה כמו תכלית מן כלה. ואפשר כי הוא מן השרש לָפַת במשקל „תכריך". או גם משרש תלף במשקל אחרית. מִדִּיוּק הלשון, שנאמר „בנוי לתלפיות", ולא „הבנוי", נראה, כי המלה בנוי היא נשוא המאמר, ואם כן מוסבה היא אל הנושא „צוארך" ולא אל „מגדל דוד". יש בלשוננו מלה: לפי (ל־פה), המשמשת להראות שוי ערך מדות; מי יודע, אולי נהפכה הל לאות מן השרש, כאשר קרה את האות תְ במלים תרם, התחיל בלשון המשנה ואת המ במלה מכס (ואולי גם במלה נמלץ) בלשון המקרא. והיה אפוא „לתלפיות"—בערך מסות שוה (proportionell). אך אם כה ואם כה צדקו דברי המחבר, כי בכלל אין להשתמש במלים ובדרכי דבור אשר משמען איננו ברור לרב הקוראים, או מוטל בספק. ח. א. חזן.

וְנִמְצָא בְּתַלְמוּד:

אבד.

נגנב או נאבד (שבועות מט, עב), אבל יש לחשבו במקום זה כעין טעות הדפוס, שהרי באותה משנה נאמר כשמונה עשרה פעם בזה אחר זה „נגנב או אבד", ולרוב גם בתלמוד הוא פעל עומד: „המפקיד אצל חברו כלים ונגנבו או שאבדו" (מציעא לג:) .כלום הלויתני אלא על המשכון אבד המשכון אבדו מעותיך" (שם פב, ע״א) „חבורה שאבד פכחה" (פסחים צח, ע״ב), (רש״י פין ב„האוצר" מביא נוסח: „חבורה שאבדה פכחה" ומביא ראיה מזה, כי „אבד" הוא בתלמוד פעל יוצא, אבל בהרבה גמרות בנות בתי דפוס שונים שלפנינו כתוב „שאבד"). ועוד בהרבה מאות מקומות בתלמוד „אבד" הוא פעל עומד. ולהסר את הערבוביה בודאי טוב להשתמש בו כמו שנמצא במקרא.

אבר.

רש״י פין בהאוצר, ערך אבר, מבדיל בין „אֲבָר" (= כנף) ל„אֵיבָר" (= נתח הגוף, члень, גליעד) ומביא ראיה מן: „ונתח אותה לנתחיה" (ויקרא א, ו) ת״א: ויפלג יתה לאֶבְרָהָא; „ועצמות דכית" (תהלים נא, י) ת״י: אֵיבְרַיָא דשפיתא.

אם.

„ואין קורין אמהות אלא לארבע" (ברכות טז, ע״ב), וטוב להשתמש ברבוי „אמהות" לנשי האבות ביחס אל האומה הישראלית. ועין בהאוצר לרש״י פין, ערך אם.

אות.

הרבוי „אותיות" לסמני הכתב הוא תלמודי, ונקורו הוא חדש. ואף כי דברי החו׳ מר חזן הם טובים ונכוחים והרבה יש ללמוד מהם,

ולא יכולתי לבלי להביא הערה יקרה ונכבדה כזאת , ואילו באנו עתה לנקד אותה בפעם הראשונה בודאי שהיינו מנקדים אותְיות (בקמץ) , אבל בכל זאת יכולים להעיר , כי בכלל יש לנו ללכת עם המלים החדשות „לפנים משורת הדין" , ואם אין ראיה „מפרשת" או כ„מפרשת" לסתיר את קריאתן המקֻבלת „אין להחמיר" בדבר , דיינו שצריכות הן לנו ושממלאות הסר גדול בספרותנו , כי אם נבוא לבדוק אחרי כל מלה חדשה בספרותנו אין לדבר שעור , ואולי גם אחת מהן לא תכָּשר : היש לנו בין המלים החדשות הלקוחות מן התלמוד מלה יותר עברית ממלת „מַחַט" ? וגם היא איננה בנויה על פי כללי הדקדוק , כי כפי ששרשה הוא „חוט" צריך היה להיות : „מָחוֹט" , כמו מן „קום" — „מָקוֹם" , „גור" — מָגוֹר , וגם אם נשער , כי שרשו יהיה „חטט" התלמודי (קמא קז , ע"ב) , הלא היה צריך להיות : „מָחָט" , ורבויו : „מְחַטִּים" (= מָקָךְ , הנסמך : מְסַךְ , רבויו : מְסַכִּים , ועין מערכי ל"ע , שטיינברג , § 116 , 6) , ועל כן אם רק תמונת המלה ואפן קריאתה איננו מתנגד לנקוד העברי יש לקבלה , מה שאין כן פתח לפני הברה פשוטה בקמץ (לרוב לפני חית קמוצית) שלא יוכל לבוא ונתחלף לסגול , כמו שנראה מן : אַחִי , אָחִיךָ , אָחִיךְ , אֶחָיו , הֶחָכָם , פֶּחָה , אֶחָד , וַיְתְנֶחָם ועוד , וייש להוציא מזאת , כי צ"ל : „שָׂפָה צָחָה" ולא „צַחָה" , כמו שרגילים לקרוא , אבל כאן הרבוי „אוֹתִיּוֹת" שבמקרא גופא , אף כי ענינו אחר , מוכיח , כי סדר הנקודות האלה איננו מתנגד למבטא העברי .

ארך .

„אחת ארוכה ואחת קצרה" (ברכות , יא.) כתוב „ארוכה" מלא בוו , אבל בכל זאת אין ראיה משם , כי הקריאה היתה בימי המשנה „אֲרוּכָּה" , בכף רפויה , ולא „אֲרֻכָּה" כדין , כי כן כתבו במשנה את השם „סוכה" בוו (מפני שכתבו בלי נקודות) , ובכל זאת קוראים אנו כדין „סֻכָּה" , והדבר פשוט : השם „סֻכָּה" נמצא הרבה פעמים בכתבי הקדש ולא טעו בו לקרוא „סוּכָה" , אבל התאר „אֲרֻכָּה" נמצא שם רק פעמים אחדות וטעו לקרוא „אֲרוּכָה" , אבל אין מביאים ראיה מן הטועים . ואולי נוכל להביא ראיה מן ה„יהי רצון" שנקד המדפיס „חיים אֲרוּכִים" — (?) . ועד כמה מקפידים המדפיסים להרחיק את

השניאית מסדורי התפלה נוכל לראות מזאת שברוב הסדורים כתוב: „אני מאמין שיהיה תחית המתים בעת שתעלה רצון מאת הבורא״!..

אשה.

„וחרה אפי והרגתי אתכם וידע אני שנשותיהם*) אלמנות״ (מציעא לה, ע״ב), כנראה היא זאת כמין פליטת הקולמוס, כי לא נמצא גם בתלמוד „נשות״, רק: „נשים״: „נשים במאי זכין״ (ברכות יז) „על שלש עבירות נשים מתות״ (שבת, פרק ב) ונמצא גם: „כך היא דרכו של פלוני מגרש את נשיו״ (נדרים ט, ט), ואם אין „נשות״ — „נשותיהם״ מנין?...

גדר.

„עברה גדר שהוא גבוה״ (קמא סא, ע״א).

גלם.

„גולמי כלי מתכות״ (כלים יב, ו) ויוכל היות, כי כל אלה הווין הוסיפו המדפיסים מדילהון, בהפצם להקל את הקריאה, ואת אשר מצאו „כסומא בארֻבה״, לא האשם בהם...

גרגר.

בגרגיר מלה (שבת פ״ו, מ״ה), אבל אין ראיה שקרא גַרְגִיר (בחירק), כי במשנה גם לסימן צירה כתבו יוד: אֵבידה, בֵירך, גֵירש ועוד.

חרש.

„מצאו ענול ובתוכו חרס״ (מציעא כא.), אבל מפני שיש הבדל בין „חרש״ (בשין) ל„חרס״ (בסמך) עלינו להבדיל.

*) בל׳ רבנן בחרו לכתוב בלי נקיד נשותיהם, כי נשיהם נוכל לטעות לקרוא נְשִׂיהֶם. י. שטינברג.

לא נהירא, כי במקום נְשֵׂיהֶם היו קורין „חובותיהם״. ח. א. חזן.

ידע.

„לידע ולהודיע ולהודע" (אבות, פרק ד).

ילך.

„בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו" (מכות י, ע"ב).

ירד.

„ובניהן רוצין לירד לנכסי אביהן" (מציעא לח, ע"ב).

ירש.

„ממזר מהו לירש" (יומא סו, ע"ב).

ישב.

„אשר קדשנו במצותיו וצונו לישב בסכה" (סוכה מו, ע"ב).

כוס.

„מזגו לו כוס ראשון" (פסחים י, א) ולעמת זה: „ולא יפחתו לו מ א ר ב ע כוסות" (שם א).

ככר.

„ככר ו ב ת ו כ ו מעות" (מציעא כא.) ולעמת זה: „שבועה שלא אכל ככר זו שבועה שלא א ו כ ל נ ה" (שבועות כז, ע"ב).

כרש.

„בוושט כמיך לכרס זהו כרס הפנימי" (חולין, גמרא, סד, ע"א).

כתל.

„כותלי בית המדרש יוכיחו" (מציעא נט, ע"ב), ועין בהערה לערך גלם, בחלק הזה.

לוה.

„לא תלוה אשה לחברתה" (מציעא עה, ע"א). ולעֻמת זה: „המלוה את חבירו על המשכון" (שם לד, ע"ב)).

למד.

„אבל לא ילמוד בהם בתחלה בשבת" (שם כט, ע"ב) ולעמת זה: .והלא מספר כתובתה נלמד" (יבמות, פ' ט"ו). ועין בהערה לערך גלם, בחלק הזה.

לקח.

„שאני רוצה לטכרן וליקח בהן יין" (מציעא ס, ע"ב).

מטבע.

„המלוה את חבירו על המטבע ונפסלה המטבע רב אמר נותן לו מטבע היוצא באותה שעה ושמואל אמר יכול לאמר לו הוציאו במישן" (קמא, גמרא, צז, ע"א).

מאה–אלפים.

„הכניסה לו שני כלים באלף זוז ושבחו ועמדו על שני אלפים" (יבמות סז:).

נשא.

„לישא בת אחותו" (נדרים, פרק ח).

נתן.

„ליתן דין וחשבון" (אבות, פרק ד).

נעל.

„נעלו הראוי לו פרט לגדול שאין יכול להלוך בו" (קדושין יד, ע"א).

עזז.

„אין אדם מעיז פניו בפני בע״ח״ (מציעא נ), ויוכל היות, כי קראו „מֵעִיז״ והיוד הוסיפו לסמן הצירה. ועין בחלק הזה בהערה לערך גרגר. ונמצא גם בלי יוד: „עד כאן העזת פניך ברבך״ (ברכות) שצריכים לקרא: הֵעַזְתָּ פניך.

קרא.

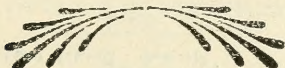
„חייבין אתם לקרות׳ (ברכות ב), וכנראה היה הדבר הזה רופף גם בידם, כי לא הרהיבו להחליפו בנל״ה, כי נמצא „היה קורא בתורה״ (שם יג.) ולא: „היה קורה בתורה״ (פנה – לפנות – היה פונה), ולפי זה כמובן אין למדים משם.

ראה.

„מכאן שהראה הקב״ה למשה קשר של תפילין״ (שם ז.). אך בתלמוד לא זה המקום היחידי שבמקום יחס הפעול יבוא יחס שאליו; הסימן „את״ כמעט חסר שם לגמרי. ואולי בכונה החליפו כן במקום שנפגשים שני „את״ בזה אחר זה.

שנית.

„שניה כלבים צועקין״ (שם ג.).

בקשה.

אבקש את כל קוראי היקרים, אולי יש להם מה להוסיף על ספרי זה או להעירני על השגיאות, בין על אלה שנמצאו בספרים אחרים בין על אלה הנמצאות בספרי זה גופא, לכתוב אלי ולהעירני, ואם אזכה להוציאו ב„מהדורה חדשה" אוסיף עליו את הערותיהם בשמם או בעלום שמם, הכל כפי רצונם. ואסיר תודה אהיה להם.

נא לכתוב את ההערות עפ"י התבנית שבספרי זה, היינו: להביא מפרש את מקום השגיאה בספרות, מדוע לא טוב לאמר כך, וראיה מן המקרא או מן התלמוד שצריכים לאמר אחרת.

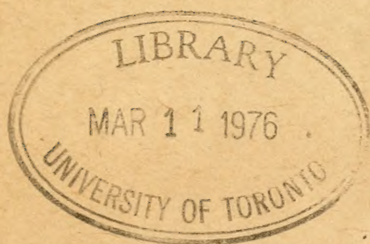
ברגשות כבוד ויקר.

המחבר.

כתבתי:

Арону Шапиро, Либава

до востребованія.

LIBRARY
MAR 11 1976
UNIVERSITY OF TORONTO